

Şoreşa çandê li Kurdistanê

•

Abdusamet Yîgît

•

•

•

•

•

•

•

•

•

 SORAN
Weşanên

Şoreşa çandê li kurdistanê

Çand wê weke gotineka ku em di kurdî de wê dikarin bi gelek wateyan wê werênina li ser ziman bê. Di serî de wê, tişta ku ew hatî jîyankirin û mirov derbaskirî wê, bi xwe re wê bi wate bikê û wê werênê li ser ziman. Lê di kurdî de bi bêjanasiyê re wê, wateya ya ku ew hatî çandinîn di nava axê de jî wê, bi xwe re wê, bide me. Di kurdî de wê dema ku em gotina 'çandê' wê, ji hevdû dahûrbikin wê, bi wateya têgîna tişta ku ew hatî destpêkirin û ankû hatî çandin wê bi xwe re wê, werênê li ser ziman. Mirov tovekê di ardê de diçênê. Ew tov wê, pêşî weke bizrik bê. Piştî wê, ew bizrik wê hin bi hin wê şîn bibê û wê mazin bibê. Wê gelek şaqên wê derkevina li holê. Wê, ew bizrik wê ji wê bizrikiya xwe wê derkeve û wê bê weke şitlek. Ew şitil wê, hin bi hin wê mazin bibê û wê ji wê şitilbûna xwe derkeve. Minaq wê, dema ku ew şitil wê bibê darek wê ew dar wê, di encama wê mazinbûna wê de wê derkeve li holê. Wê bi wê darê ve wê, fêkiya ku ew dar ya wê ya wê, bi wê ve wê çêbibê û wê bide. Mirov wê, ji wê sûdbigirê û wê bixwê. Wê ew fêkiya wê darê wê, di wan pêvajoyên dirêj de wê derbas bibê. Ji bizrikekê bi ber şitlekê û ji şitlekê bi ber şinahiyekê û ji şinahiyekê wê bi ber darekê ve wê herê. Ev wê, weke zagonaka xwezayê a pêşketina wê û jîyanbûna wê jî bê. Wê dema ku mirov wê di zikê dayika xwe de wê dest bi çêbûna wî û ankû wê bibê wê, ew wê, ji tirhikekê wê hin bi hin wê mazin bibê. Wê di wê çerçoveyê de wê, bi çêbûnê re wê, xwe biafirênê wê werênê li holê.

Tişt çê dibê. Dema ku mirov got ku tişt çêdibê wê, bi wê re wê, hin bi hin wê, xwe bi wê re wê, bide diyarkirin ku ew tişt afirîya. Yanî ji tiştekeê êdî weke ku tiştekeê din diafirê. Ev wê, di nava jîyanê de wê, xwe weke zagonaka pêşketinê wê xwe bide diyarkirin. Zagona afirinê û ankû bûyinê wê hikmê xwe wê li hertiştê wê bide diyarkirin. Wê bi wê re wê, weke aliyekê ku wê, bi wê re wê, her tişt wê, were ser ziman bê. Di nava jîyanê de wê, tiştên ku ew ji nava axê ku ew hatina çandin ku ew çêdibin û yên ku ew bi destî dihên çêkirin wê mirov dikarê bi wê rengê li du awayan beş bikê. Wê bi wê re wê, ew wê, weke renegekê wê yê ku mirov wê, dikarê wê, werênê li ser ziman bê. Jîyan wê, dema ku mirov tişt bi wê re dît ku ew çêbû wê, ew çêbûn û ankû pêvajoyên çêbûnê wê xwe bi me re wê, bi awayekê wê bicih bikin. Mirovê ku ew ji nava xwezayê xwe diafirênê û bidest hizirkirinê dikê wê bi wê hizirkirina xwe re wê, bidest afirina xwe ya bi aqilê xwe jî bikê. Wê tiştan wê bidestê xwe wê çêbikê. Wê ji wê tişta ku ew çêkir wê tiştina din wê çêbikê. Wê bi wê re wê 'çêkirin' wê weke xosletekê mirovê ku ew dihizirê wê, xwe di jîyanê de wê, bide diyarkirin. Minaq mirov wê, dema ku ew kevçiyekê çêdikê ku ew bi wê xwarinê bixwe, û ankû sênîyekê çê dikê ku ew xwarina xwe ya ku ew dixwe bikiyê de wê, bi wê re wê, di reng û awayekê de wê, xwe bi wê re wê bide pêşxistin. Ev rewş wê, weke rewşna pêşxistinî ên bi jîyane mirov re jî bin. Di vê rengê û awayê de wê, weke aliyekê din ê wê yê giring mirov dikarê wê, werênê li ser ziman.

Dîroka mirov wê, weke dîroka afirandinê jî bê. Î ro ku mirov li dora xwe dinerin her tiştê ku mirov wê çê dikê wê, weke aliyekê afrîner wê dibînê û wê kifş dikê. Her tişt wê, bi çêkeriyekê wê xwe bide dîyarkirin. Ev jî wê xwarina ku em wê dixwûn û heta wê kevçê ku bi wê xwarinê dixwê û wê sêniya ku mirov di wê de wê warinê dixwê. Wê bi wê re wê, cilê ku mirov li xwe dikê wê çêbikê. Wê pêlave ku ew dikê lingê xwe de wê çêbikê. Wê her tiştê wê bi awayekê wê çêbikê. Wê cihê ku weke stargeh û ew mal bê û ankû deverek din bê wê, bi wê rengê wê, çêbikê. Çêkirin wê weke xosletekê jîyane mirov a bi wê jîyankirinê jî wê xwe bide dîyarkirin. Di wê rengê û awayê de wê, weke aliyekê wê yê teybet mirov dikarê wê weke aliyekê wê yê teybet wê, werênê li ser ziman.

Di aslê xwe de wê, rewşa jîyanê wê dema ku mirov wê, dihênê li ser ziman wê, bi rengê ku mirov di wê de dijî wê were ber me. Çûn û hatinên me yên di jîyanê de jî wê weke tevgerne me yên kiu em bi wan dijîn bin. Gavavêtinên me wê, wusa weke jîyankirinna bin. Wê dema ku mirov diçê deverekê wê ew bi me re wê weke fêrbûnekê bê. Her tiştê ku mirov wê dikê û wê, bi wê re wê, weke temenê fêrbûnekê bê. Wê mirov wê bi wê re wê, bijî. Heta ku wê jîyan hebê wê temenê çûnûhatinê wê di wê de wê hebê. Wê bi wê re jî wê temenê fêrbûnê wê bi wê re wê hebê. Fêrbûn wê weke aliyekê ku mirov wê bi wê re wê, hin bi hin wê bijî bê. Di nava jîyanê de wê, wê hertişt wê bi wê rengê wê xwediyê xosletekê jîyanî ê ku mirov wê dikarê weke aliyekê giring ê wê werênê li ser ziman bê.

Me jî gotina 'çandê(*)' dest hanîna me ya li ser ziman kir. Em dîsa li wê vegeirihîn û bi wê werênina li ser ziman. Çand wê weke navê hemû serborî, jîyankirin, fêrbûn û rewşên ku em bi wê hena bin. Di wê çerçoveyê de wê, di aslê xwe de weke ku em bi bêjenasi wê dibînin û fahm dikin em dikarin bi çerçoveyek berfireh wê werênina li ser ziman. Gotina çandê wê di aslê xwe de wê, weke gotineka berfireh bê. Wê sînorê wê pirr zêde wê berfireh bê. Wê, bi wê re wê, gelek jîyankirin wê were ser ziman.

Di nava kurdan de wê, gotina 'çanda me' wê weke gotineka ku wê bi teybetî wê pirr zêde wê, werê bikarhanîn û hanîn li ser ziman bê. Çand wê, çerçoveya wê bi hebûna jîyane mirov re ku wê, rengê jîyane mirov bi rewîst, ziman, fêrbûn û hemû cûreyên wê yên bi jîyanî hena wê bikê nava xwe. Ji rengê û awayê cilûbergên ku mirov li xwe dikê û heta awayê dîtina wan a li ser mirov û hwd wê, bi wê re wê, xwediyê wateyekê bin. Bi wê re wê, bi aqilê mirov re wê mirov çawa dihizirê, dijî bi wê, diafirênê û di jîyanê de dide dîyarkirin wê bi wê

(*):Çanda wê weke berhevbiyîna mirov û ankû mirovatîyê a di encama jîyankirina wan de bê. Wê di pêvajoyên jîyankirin û afirandinê de çî jiyîn wê weke berhevbiyîna wan a çandî bê. Çand wê, weke navê wê yê bi tégînî û fizîkî bê. Ji aliyê tégînî ve wê, weke aqil û hemû reng û awayên wê yên afrînerî jî wê xwe di wê de wê bîna li ser ziman. Bi fizîkî jî wê, hemû tiştên ku ew bi hebûnî hatina çêkirin wê, jî kevçiyekê heta sêniyeka xwarinê wê, ew wê di wê çerçoveyê de mirov dikarê werênê li ser ziman bê.

re wê were li ser ziman. Weke rengê hizirkirin, jîyankirin, kirin û bi tevgerbûna me hemûyan bê çand. Her wusa ev jî wê ji temenê xwe yê mejuyî ê bi jîyane civakê ên demên wê yên berê ku ew hatina jîyankirin re wê ji wê ne dût û ne cûda bê. Wê di ahang û dewama wê de bê. Bi kortasî wê, weke kurd di nava xwe de wê bi salixkirinekê dihênina li ser ziman wê, çand wê ya ku ew hatî jînkiriin, dihê jînkirin û wê werê jînkirin jî bê. Bi heman rengê wê ya ku ew dihê hizirkirin, hatî hizirkirin û li gorî wê hatî jîyankirin jî bê. Orf û adet, kevneşopî û hûner û hwd wê, rastiyên wê yên ku ew mirov bi restî di jîyane xwe de li gorî wê dijî **bê**. Ziman bi çerçoveya hebûna civakî û hebûya dîrokî re wê temenê wê bê. Wê bi wê gotinê re wê, bahse rengê jîyane xwe, li xwekirin û xwarina xwe wê bikin. Wê bi kortasî çî wê were aqilê wan di jîyane wan de ku ew heya wê werênina li ser ziman. Lê di aslê xwe de em, wê dibînin ku wê di demên dawî de wê, bi orf û adetên xwe re wê salixkirinekê wê bi wê gotinê re wê bikin û wê werênina li ser ziman. Wê di wê çerçoveyê de wê, weke dagera wê salixkirinê jî wê cilûbergên xwe yên gelirî ku ew li xwe dikin wê bi wê werênina li ser ziman. Her wusa wê, di wê çerçoveyê de wê, şewayekê şewayî ê ku ew bi xwe bixwe dijîn wê bi wê werênina li ser ziman. Weke aliyekê wê yê din jî mirov dikarê wê werênê li ser ziman ku wê rewşa têgîna çandê wê, di wê rengê û awayê de wê, bi têgînekê wê di mejiyê wan de wê bicih bikê.

Ji aliyekê din ve jî wê, dema ku wê bahse wê bikin wê, bi têgînekê wê, weke ku wê bahse demên xwe yên bûhûrî wê bikin. Ankû weke ku ew dihênina li ser ziman wê, bahse reng û awayê jîyane xwe ya demên bûhûrî wê bikin. Wê bi wê re ew wê, êdî wê werênina li ser ziman. Di vê rengê û awayê de wê gotina çandê wê ji wan re wê dimejiyê wan de wê weke gotineka ku wê bahse jîyane wan ya demên berê bikê jî bê. Mirovekê ku ew li gotî rastîya xwe ya civakî jîya û li gorî orf, adet û kevneşopîyên xwe jîya wê, di çerçoveyek çandî de wê were pênasekirin û wê were hanîn li ser ziman. Di aslê xwe de wê, li ser wê têgînê re wê têgîna çandî wê weke gotineka bi wate a li hemberî gotina têgîna nûjeniyê jî wê were hanîn li ser ziman bê. Emê li jêr bi têgîna nûjeniyê re wê, têgîna çandê wê werênina li ser ziman. Lê li vir di aslê xwe de wê, weke aliyekê wê yê giring mirov dikarê wê weke aliyekê wê yê teybet wê, werênê li ser ziman ku wê çand wê, çandî ku wê, bi dema kevn û têgîna wê û rengê jîyane wê were wê were ser ziman jî wê, weke têgîneka ku di çerçoveya her demên wê de bi hemdemîya wê re wê li ser wê têgîna wê re wê werênê li ser ziman. Di serdemên hemdem de wê dema ku wê bahse çandê û ankû bi çandbûnê(*) wê werekirin wê bahse mirovekê ku ew biazilê xwe dikarê her tiştê baş û nebaş ji hevdu vaqatênê û bi wê re xwediyê hişmendiyeka rast bê wê, were hanîn li ser ziman. Di wê

 (*)Bi çandbûnê weke têgîneka ku mirov wê dikarê weke regekê pêşketinê jî wê, werênê li ser ziman. Ji aliyekê din ve wê, weke wateyeka ku wê li gotina bi çandbûnê wê wre kirin wê ew bê ku ew bi ast û pîvanekê ku ew pêşketibê bê jî. Dema ku wê were gotin ku ew bi çandbûya wê, weke ku wê bê gotin ku ew pêşketîya û êdî bi aqilê xwe serwer a wê, bê hanîn li ser ziman jî bê.

çerçoveyê de wê, weke têtîneka ku ew li gorî demê dihê jîyankirin jî wê, li vir wê bi wateyî wê bide me. Ev rengê fahmkirinê ê dawî ku me hanî li ser ziman wê ji ya aliyê têtînî ku wê, têtîna çandî wê, bi ya kevn re wê were hanîn li ser ziman wê cûdatir bê. Ankû wê, bi awayekê wê, heta ku wê bikeve hemberê wê de.

Lê li vir em wê yekê jî wê, weke aliyekê wê yê din jî wê, werênina li ser ziman ku wê, têtîna çandî wê, weke aliyekê ku mirov wê dikarê weke aliyekê giring ê teybet wê, werênê li ser ziman. Wê di roja me de wê têtîna çandê wê, bi têtîna fêrbûnê re wê bi awayekê wê di hemwateyê de wê were hanîn li ser ziman. Mirovekê başfahm dikê, bi zane ya, dikaerê xweşik biaxifê. Xwediyê zimanekê xort, baş û rast û hwd bê wê, weke mirovekê bi çand wê were hanîn li ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê têtîna çandê wê, li ser ya ku mirov wê, bi têtînî weke kirasekê li xwekirî û xwe bi wê dide nîşandin re wê, were li ser ziman. Mirov bi çandê bi du awayan lixwe dikê. Bi awayekê mirov bi tiştên ku mirov çêdikê bi fîzîkî û lixwe dikê mirov dikarê bahse wan bikê. Ew jî weke cilûbergên me yên ku cûr bi cûr ku em li xwe dikin em, bi wê werênina li ser ziman. Ji aliyê din ve jî wê, weke aliyekê ku em nikarin wê bidest bigrin û wê bibînin bi têtînî weke bi fêrbûnê re li ser ziman, têtîhiştin, hişmendî, zanîn û rengên wan ên cûr bi cûr re wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman. Weke renekê jîyankirin wê, bi wê re wê, were ser ziman. Piştî şerê cihanê ê duyem wê, di nava cihane hemdem de wê bahse 'jîyane amarika' wê were kirin. Wê bi wê re wê bi têtîna 'populeriteyê(*)' re ew wê, were ser ziman. Wê weke 'çanda populer' jî wê, were ser ziman. Di vê çerçoveyê de wê, dema ku wê, çi gotinê ku em li pêşî û ankû li şûn gotina çandê dênin emê bi wê renekê têtînî bi wê rengê bi hişmendî ku em dikarin wê werênina li ser ziman emê wê bidest bixin.

Rewşa çandê wê di wê rengê û awayê de wê, bi awayekê wê xwe bide dîyarkirin ku em wê dikarê wê bi teybetî wê, werênina li ser ziman bê. Lê rewşa çandê wê weke gotineka ku em dikarin wê bi teybetî wê, werênina li ser ziman bê. Di vê çerçoveyê de wê, dema ku em li ser têtîna hişmendiyê re wê, werênina li ser ziman wê demê wê, weke ku emê emê li Çînê wê bi gotina 'dema şoreşa çandê' re wê kifşbiikin ku wê, bi awayekê wê renekê çandî ku wê, bi jîyanî wê were pêşxistin û wê li gorî wê were jîyankirin. Ev rengê jîyanî wê çi û çawa bê wê, weke aliyekê din ê ku mirov wê dikarê wê, werênê li ser ziman. Çarna mirov çi gotinê wê werênê li ser ziman wê, weke ku ew wê bêali wê bimênê bi rengê têtînî û awateya xwe re li hemberî rewşê. Lê bi wê rewşê re wê reng û awa wê bistênê. Ev jî wê, biawayekê wê, me bigihênê rengê watelekirinê ê bi gotinê re. Di vê rengê û awayê de wê, mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê, rengê watelekirinê û danîna wê têtîliya nava wan wateyan û

(*)Populerite wê weke ya li berçav, tê nasîn û bi nav û deng jî bê.

bi wê re çêkirina weke aheng û ankû 'kompozisyonekê(*)' û hwd wê, di wê çerçoveyê de wê çerçoveyekê wê bi xwe re wê biafirênê. Em nikarin wê, di wê çerçoveyê de wê, weke aliyekê wê bi tenê wê werênina li ser ziman. Em divê ku wê, rewşa gotina çandê wê, bi têngîna wê re wê, bi teybetî wê, werênê li ser ziman. Kurdên me yê berê gotina 'rengê jîyane me' wê pîrr zêde wê bikarbihanîyan. Wê heta ku wê, di roja me de wê, ji wan wê ew gotin wê bi têngîna wê were girtin û wê di roja me de wê bi gelek wateyên cûr bi cûr wê, di jîyanê de wê ji aliyê kurdan ve wê were bikarhanin. Rengê jîyanê wê, weke rengê wê jîyane ku mirov bi wê dijî bê. Di nava hevdû de mirov, wê xwediyê regekê çawa ê jîyanê bi hevdû re bê, wê xwediyê regekê çawa ê têkiliyî ê bi hevdû re bê, wê xwediyê şewayekê çawa ê xwe hanîna ser ziman, dana nîşandin û hanîna li ser ziman bê û hwd wê, weke wan wê gelek aliyên din ku mirov dikarê wan werênê li ser ziman wê hebin ku em bi wê re wê, werênina li ser ziman.

Kurd î ro di nava jîyane xwe de ew tekoşînekê bo maf û azadiya xwe didin. Hemû nîrx û rengê jîyane wan wê bi şewayên axiftina wan re wê weke zimanê wan ê dayikê û hwd wê, bi jîyane wan re wê di bin hêrişan de bê. Her wusa wê, hewl were dayin ku ew were tûnakirin. Çand wê, dema ku mirov li ser wan rengên gotinî û têngîna ên bi hevdû re wan hilde li dest û wan werênê li ser ziman wê, di çerçoveyekê de wê, weke şewayekê jîyane hevbeş wê xwe bide dîyarkirin. Ji xwe, wê kesek wê, nebê ku ew bi tenê xwediyê hebûna jîyanek hevbeş bê. Hebûna jîyane hevbeş wê, bi gelek mirovên ku ew bi hevdû re dijîn re wê hebê. Di wê rengê û awayê de wê, jîyane hevbeş wê hebê. Jîyane hevbeş jî wê, rastîyek jîyane civakî a ku mirov wê li vir bikirpênê bê. Di wê rastiyê de wê, di dewama wê de wê, weke pêşketineka ku wê xwe bide dîyarkirin wê werênê li ser ziman. Ji aliyê têngîna derûnî û civaknasî ve ku mirov dihizirê wê, mirov dihênê li ser ziman û wê dibênê ku 'mîrov, civaknas a' û ankû 'mîrov, derûnî ya.' Di wê rengê û awayê de wê, dema ku em wê dihênina ser ziman bi wê rengê em, wê dikirpênin ku wê mirov wê, weke zindiyekê ku ew xwediyê xosleta hevbeş a di nava jîyane xwe de bê. Heta ku jin û mêrek newê cem hevdû û bi hevdû re têkiliyê ne dênin wê ji wan zaro çênebin. Ev wê weke xosletekê zêdebûna jîyane hemû zindiyên bê. Wê demê wê, bi hevdû re bûyin û ankû civaknasbûn û ankû derûnîbûyîn wê weke xosletna jîyanî ên hebûnî bin. Di çerçoveya mirov de ku mirov bêjê wê, weke xosletna mirovî ên ku mirov bê wan nikaribê bijî bê. Her wusa wê, dema ku mirov bidest hizirkirinê kir wê, pêwîstîya mirov wê bi xwe hanîna li ser ziman wê hebê. Ew jî wê, ne tenê û tenê ji xwe re bê. Wê ji hevdû re bê. Û ankû wê bi hevdû re bê. Di wê rengê û awayê de wê, weke xosletekê jîyanî ê jîyane mirov bê. Mîrov di nava jîyanê de wê dijî û wê xwe bi wê re wê, werênê li ser ziman. Î ro wê weke pergale têkilî

(*)Kompozisyon wê çerçoveyek hevdû temem dikê

danina wê ziman wê bi rewşên wê yên têgînî û hwd re wê xwe li ser hişmendî û têgihîştinê re wê bide dîyarkirin. Ziman wê, weke aliyekê giring ê xwe hanîna li ser ziman. Her zindî wê xwediyê rêyeka ku ew bi hevdû re têkiliyê dênin bin. Wê ew rêyên têkili danînê wê bi awayekê pirralî bin di nava jîyane her zindiyî de. Di wê çerçoveyê de wê bi wan re wê bijî.

Mirov wê nikaribê jîyanê dervî rewşa têkilîdanînê a bi hevdû re şîrovebikê û wê werênê li ser ziman. Wê bi wê re wê, hebê. Herr wusa wê, di her rewşê de jî wê, têkiliya ku mirov wê didênê re wê, temenê afirênê wê bi du aliyên wê bibê. Yek wê li ser rewşa têkilîdanînê re wê, bi hevdû re ku ew hat cem hevdû û ankû rewşa têkilîdanînê pêkhat ew rengê darêjka ku wê bi xwe re wê afirand bê. Aliyê din jî wê bi fîzîkî ew aliyê ku ew hatina cem hevdû û rewşa nû ya ku wan bi hevdû re afirand bê. Di aslê xwe de wê, ji vê aliyê ve wê, rewşa têkilîdanînê wê, weke rewşeka felsefîkî a ku mirov wê, bii teybetî dikarê ji gelek aliyên wê ve bi objektîv û şûbjektîvî jî wê, hilde li dest bê.

Di rewşa jîyanê de wê, mirov dikarê wê, weke aliyekê giring wê bi têkiliyê re wê, werênê li ser ziman ku wê, rewşên têkilîdanînê wê, bi rewşên kirin, tevger û rengên wan re wê, weke aliyekê fêrî ê ku mirov wê, fahmbikê bê. Mirov çî dikê wê, mirov wê bixwezê wê bi aqilê xwe salixbikê û wê fahmbikê. Di nava kurdên me yê berê de gotineka pîrr navdar wê hebê û wê hertimî wê mazinên civakê û ankû rûsipiyên civakê wê ji piçûkên xwe re wê bêjin ku 'wê, tişta ku te kir ku ew çî jî bê wê, bizaniba.' Bi gotineka din wê bêjin ku 'bizaniba ku tu çî dikê.' Wê, di wê rengê û awayê de wê, ew wê werênina li ser ziman. Watêya wê, gotinê a pêşî wê ew bê ku mirov di hiş, têgihîştin farqe kirina xwe ya kir de bê. Mirov wê, fahmbikê. Temenê têgîna wê gotinê wê, hinekî jî wê li ser fahmkirinê û ketina farqê a bi hişmendiyê bê. Wê, di wê rengê de wê, ew wê were ser ziman. Ber ku wan bawer dikir ku wê mirov çî got û ankû weke gotin ku ew ji devê mirov derket wê, ew wê, kêlik, roj û demên pêşaroja me ku em bijîn wê bandûrê wê li wê bikê. Ev hişmendî wê li ser wê gotinê re wê bi wan re wê hebê. Ji aliyekê din ve jî mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê, rewşa têgîna aqil wê, li vir wê derkeve li pêş.

Em dibînin ku wê, ji destpêka jîyanê ve wê, tevgerî di nava jîyanê de wê, bi zindiyên ku ew di wê de dijîn re wê hebê û ankû wê bibê. Wê, bi wê re wê, rewşek jîyanî wê bi afirê. Di aslê xwe de wê, hebûna jîyanê wê, weke ku mirov li ser têgîna zinditiyê re wê fahmdikê wê, bi hebûn û tevgerên zinditiyê re wê, werina salixkirin û hanîn li ser ziman. Di vê çerçoveyê de wê, weke aliyekê teybet mirov dikarê wê, werênê li ser ziman. Lê ji aliyekê din ve jî mirov dikarê wê, weke aliyekê din ê teybet wê, werênê li ser ziman ku wê, rewşa jîyanê wê di awayekê de wê, di ahenge wê de wê xwe bide domandin. Piştî ku zindîtî pêşket û pêvajoyên xwe yên jîyanî bi zindiyî dana pêşxistin û jîyankirin wê, li ser wê re wê, rewşên fahmkirinê wê hin bi hin wê pêşkevin. Mirov di demên berê de çî jîyankir wê, weke çerçoveyek têgînî a ku mirov wê, fahmbikê bê. Di her demên

jîyanê de wê, bi zindiyan û jîyane wan de wê, aqil û pêşketina aqil bi hişmendî wê nebê. Mirov dikarê wê, li duyan beş bê. Aliyê pêşî ê dema bêî aqil hebûna jîyanê û ya zindiyan a bi jîyane wan re bê. Aliyê duyem jî wê, bi rewşa piştî ku aqil pêşket û pê de ku wê mirov aqilê xwe wê pêşbixê û wê bi aqil tevbigerihe. Wê bi aqil wê bidest dîtinê wê bikê. Wê di dewama wê de wê, bi aqil wê, rewşên jîyanî wê, bijîn û wê, bi xwe re wê pêşbixê. Berê wê, bi mirov re wê, ew nebê ku mirov çî hizirkir ku wê bikê. Ev wê, piştî ku wê aqil pêşkeve û pê de wê pêşkeve û wê derkeve li pêş. Di dewama wê de wê, weke aliyekê wê yê din jî wê, xwe bide dîyarkirin. Her wusa di wê rengê û awayê de wê, mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê, rewşa aqilê mirov wê, weke aliyekê ku mirov wê, di wê çerçoveyê de wê, weke rewşek ne asayî a bi jîyane mirov re ku ew pêşdikeve jî bê. Wê mirov wê, dema ku ew bi aqil bidest mudahaleyên xwe yên li jîyanê dikê û bi wê re kirinan bi hişmendî pêşdikeve wê, rewşek teybet a ku mirov wê, di çerçoveya wê de bi xosletên wê re wê, hilde li dest wê, xwe bide dîyarkirin. Di her zindiyî de wê, rewşek weke ya hîskirinê ku mirov dikarê di reng û awayê aqil de ku wê reng û awayê bide jîyane mirov û wê bandûrê li jîyane mirov bikê wê jî hebê. Minaq wê, zindiyek wê, dema ku wê, ji tiştêkê û ankû zindiyekê din ê ji xwe mazzir ku ew dît wê bitirsihê. Wê di dewama wê de wê, xwe ji wê bivaciniqênê û ankû bi şûnve wê vekîşênê. Di dewama wê de wê, weke aliyekê din ê ku mirov wê, di wê çerçoveyê de wê, weke aliyekê din ê teybet ku wê dikarê werênê li ser ziman bê.

Di jîyane jîyanê de wê, di wê rengê û awayê de wê, weke aliyekê teybet wê, xwe bide dîyarkirin. Xwezaya mirov(*) ku mirov di nav de dijî wê, çerçoveya rengê jîyane mirov jî wê bi şert û mercên xwe re wê bide dîyarkirin. Mirov jî xwezayê dijî. Wê bi wê re wê bijî. Çendî ku wê, piştî wê, weke ku wê were gotin ku mirov wê li ser aqilê xwe re wê jî xwezayê beyênî bibê jî lê wê, di aslê xwe de wê, di ti demên xwe de wê, nikaribê dervî xwezayê û xosletên wê bijî. Ber ku ew bixwe jî weke piçek û ankû rastiyeke jî wê xwezayê ya. Wê, bi wê û bi wê re wê, bijî di nava jîyane xwe de. Her wusa wê, weke aliyekê din wê, di wê rengê û awayê de wê, mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê, dema ku mirov wê, zad weke tiştên xwe yêmn xwarinê ku wê jî wê bigirê û her wusa wê, stergehan wê çêbikê û hewd wê, têkiliyek xort wê, di wê çerçoveyê de wê, xwe bi wê re wê, bide dîyarkirin.

Di rewşa jîyane mirov de wê, weke aliyekê girîng ê ku mirov wê, dikarê werênê li ser ziman ku wê jîyane xwezayê wê, weke aliyekê teybet ê ku em dikarin wê di temenê jîyane xwe de wê bînin li ser ziman. Jîyane me weke

 (*)Xwezaya mirov weke zindiyekê wê hertimî wê mejiyê mirovê ku ew dihizirê wê bi xwe re mejul bikê. Di hizirkirina li ser xwezaya mirovî de wê hizrên cûda wê werina li ser ziman. Hinek wê, bi xwezaya hewirdorê re wê, werênina li ser ziman. Hinek jî wê, bi xwe bixwe re wê werênina li ser ziman. Di rengê û awayê de rewşa mirov a xwe bixwe re jî wê, weke aliyekê ku wê, di wê çerçoveyê de wê bê xwestin kiu ew were salixkirin bê. Lê ku çawa were ser ziman jî wê, gotineka xwezayê a ku ew bahse wê dihê kirin wê hebê. Hizirkirin wê li ser esasê wê fahmkirinê bin.

zindiyan wê, weke qatek ji wê jîyane xwezayê bê. Wê, dema ku mirov wê çendî ku mirov wê, di nava wê şert û mercên xwezayê de wê, karibê bijî wê, weke ku wê di jîyane xwe de wê bijî. Di aslê xwe de wê, di wê rewşê de wê têgîna çandê wê weke rastîyeka bi fahm a bixwezayê re jîyankirin jî bê. Wê, dema ku mirov têgîna çandê derxê li pêş wê demê em divê ku wê weke aliyekê giring wê kifşbikin û wê werênina li ser ziman ku wê, demê divê ku aqil pêşketî hebê. Demên jîyanê ên ku ew pêşketina ew hebin. Demên jîyanê ên ku me ew jîyankirina ew hebin. Em li pêşîya wan divê ku bijîn bin. Wê dema ku me li pêşîyê dijîn ku em li şûn xwe binerin em wê jîyankirinê, rewş û tevgerên jîyanê wan kifşbikin û wan fahmbikin. Wê ev ji aliyekê ve jî wê, weke çerçoveya têgîna çandê a xwezayê wê, bi hişmendî wê biafirênê. Di wê rengê û awayê de wê, weke aliyekê giring ê teybet mirov dikarê wê, werênê li ser ziman.

Di rewşa têgîna xwezayê û jîyanê de wê, di aslê xwe de wê, mirov niakribê ji hevdû cûda bikê. Lê weke fektorek giring wê aqil wê bihişmendîya xwe re wê bi wê re wê, ew wê di temenê wê ji hevdû cûdakirinê de jî bê. Di wê çerçoveyê de wê, mirov dikarê di wê çerçoveya ya bi hiş û ya ne bihiş de jî wê, hildina li dest û wê fahmbikin. Wê, ev wê weke aliyekê din ê giring ku mirov wê, dikarê wê, werênê li ser ziman û wê fahmbikê bê.

Li vir ez wê yekê jî wê, weke aliyekê din ê giring wê werênina li ser ziman wê, hişmendî wê di temenê wê de wê, demên berê ên bûhûrî ên jîyankirî wê hebin. Wê di wê çerçoveyê de wê, dema ku mirov li şûn xwe nerî bi aqil û hiş mirov wê, kifşbikê ku mirov çî dît û kifşkir. Mirov çî û çawa jîyankir. Wê ev wê weke aliyana giring wê xwe bi wê re wê, bidina dîyarkirin. Wê, dema ku mirov tiştêk di nava jîyane xwe de çêkir wê, ew wê weke rewşeka ku mirov wê, bi afirandinekê wê, werênê li ser ziman bê. Lê rewşa afirandinê wê, mirov dikarê bi du aliyana wê werênê li ser ziman. Aliyê ku ew bi hiş mirov wê kifş dikê û çê dikê bê. Lê aliyê ku wê, tenê rewşên weke hîs û ajoyên me bi wê re wê di temen de bin û wê bîna pêşxistin jî wê, weke aliyana din êmn zindiyî ku mirov wê cûda hilde li dest bê. Di wê rewşê de wê, ew weke aliyekê din ê giring bê ku mirov wê fahmbikê bê.

Di rewşa ya ku ew hatî jîyankirin de wê, mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê, ev weke aliyekê giring wê xwe bide dîyarkirin. Wê dema ku mirov wê, ji nava xwezayê derkeve û wê weke ku mirov wê bi serê xwe wê bijî jî lê mirov wê, ji wê ne dûr bê. Wê bi wê re wê bijî. Lê ku mirov bi hiş li wê vegeşîya û ew jîyankir wê, ew weke aliyekê têgînî ê hişmendî wê bi me re wê xwe bide jîyankirin. Wê mirov wê, hingî wê çî jîyankir wê weke ku wê di farqê de bê û wê ew wê bijî. Di wê rengê wê, her tevger, kirin û rewş wê weke aliyana salixkirî wê, xwe bidina dîyarkirin ku mirov wê, dikarê wê werênê li ser ziman bê. Di wê rengê û awayê de wê, weke aliyekê din ê teybet wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman bê. Li vir di aslê xwe de wê, rewşa jîyanê wê, weke rewşek teybet bê. Wê bi têgînî wê, dema ku mirov wê dema ku mirov li wê vegeşîya û

nerî wê, hingî wê, ew wê bi hiş wê kifşbikê. Lê piştî ku ew hiş pêşket û pê de wê, weke rewşek duyem a li ser wê hişê re jî wê, rewşên hiş ên ku ew xwe didina dîyarkirin bi zihniyetî û hwd jî wê xwe bidina dîyarkirin. Minaq wê, di demên jîyanê ên pirr piştre ku wê bibin jî wê, derketina li holê têgînên olî ku wê weke têgînna rengê nerîna mirov bi şûbjektiv didina dîyarkirin jî wê pêşkevin û wê derkevina li holê. Ev jî wê, weke aliyna din ên ku wê, di çerçoveyek bi astbûneka aqilê me de wê xwe bidina dîyarkirin bê. Di wê rengê de wê rewşa aqil wê, weke rewşek teybet wê xwe bide dîyarkirin bê. Aqil wê, dema ku wê, weke rengê nerîna me wê xwe bide dîyarkirin wê, hingî wê weke çavikekê li berçavê me wê hin bi hin wê rewş û rengên têgînan wê bi xwe re wê biafirênê. Felsefeyên ku wê, piştre wê pêşkevin jî wê, hinekî wê ev bin. Wê rengê nerînî bin. Her wusa berî demên felsefeyê demên mîtosan û ankû mitolojiyan mirov dikarê bi wê rengê wan werênê li ser ziman. Berî demên mitolojiyan(*) wê demên weke yên toteman(*) û ankû totemismê û anamismê jî mirov dikarê di dewama wê de wê, weke aliyekê wê werênê li ser ziman.

Di nava jîyanê de wê, hin bi hin wê ev wê pêşkevin û wê derkevina li holê. Lê çendî ku ew derdikevin û pêşkevin û me ji têgihina jîyane xwezayêlê dûr dikin û bi xiyalan didina jîyankirin jî wê, ji aliyekê din ve jî wê, weke rewşna teybet ên têgînî wê li holê wê bi me re wê di jîyane me de wê bimênin. Dema ku têgînek bo serdest li jîyanê me wê, hingî ew têgîn wê bê weke serdestê me bixwe di nava jîyane me de. Wê di wê rengê wê weke têgîneka ku ew şanî me dide di jîyane me de dimênê bê. Di dewama wê de wê, weke aliyekê din jî wê, rewşa aqil wê, di wê çerçoveyê de wê, xwe bide dîyarkirin. Kurdan, hertimî wan giring dana kevneşopî, orf û adetên xwe. Ber ku wan rêya jîyanê û rast jîyankirinê di wan re dîtina. Bi wê re wê, hertimî wê hewl bidin ku ew di çerçoveya wan de bimênin. Wê dema ku ew derketinek li dervî wan bû wê, ew wê ji xwe re wê weke kêmesiyekê wê bibînin. Dem bi dem wê weke nezaniyekê wê werênina li ser ziman. Dem bi dem jî wê, ew wê weke rastîyeka dûrketina ji rastiyê jî wê werênina li ser ziman. Di wê rengê û awayê de wê, bi giringî wê li ser wê bisekin in. Di aslê xwe de wê ev giringî dayîna li kevneşopî, orf û adetên xwe wê, weke çerçoveyek zêhnî a bi aqilî a ku wan bi xwe re pêşxistîya jî bê. Wê dema ku wan car bi car ji hevdû re digot ku 'bi aqil tevbigeriha' û ankû digotin 'biaqil gave xwe biavêjê' wê, wan ew di wê çerçoveyê de û wê li ser wê re wê ew bigotan û wê bihanîyan li ser ziman. Di wê rengê û awayê de wê, weke aliyekê giring wê, ew wê werênina li ser ziman. Di aslê xwe de wê, li vir di nava biaqilbûnê û kevneşopî, orf û adetên wan de wê têkiliyek bi awayekê vekirî ku wan didanîn wê were dîtin. Em wê têkiliyê li

 (*)Totem wê piştî bidest hizirkirina mirov ku ew bû wê, mirov wê tiştên ku ew bi wan bawer dikê wê bidest pêşxistina wan ew wê totemên wî bin.

(*)Dema mîtolojiyê wê weke dema ku ew mirov êdî bi aqil dest bi hizirkirinê dikê û sînor ji hizirkirina xwe nasnekê bê. Minaq mirov nikarê bifirê lê wê bihizirê kiu ew difirê. Wê ev weke rengêkê hizirkirina wê bê.

vir wê kifşbikin û wê bikirpênin û wê werênina li ser ziman. Wê di çerçoveya mijare me de wê, weke aliyekê tégînî, hişmendî û fahmkirinê wê were li ser ziman. Wê weke aliyekê zêhnî jî wê, were dîtin. Em wê jî wê, di dewama wê de wê, bêjin û wê werênina li ser ziman ku wê rewşa kevneşopî, orf û adetên civakî de wê, ew wê, weke aliyekê giring ê ku mirov wê dikarê wê, werênê li ser ziman bê. Wê, di nava wê tûra têkiliyên ku ew hatina salixkirin bi gotina kevneşopîyê, orf û adetê re wê, wê çerçoveyek civatî wê bi wê re wê were dîtin. Ji xwe em, dema ku wê rastiya civatî wê bikin ku wê fahmbikin em wê, divê ku wê, ji wê aliyekê ve wê, hildina li dest û wê fahmbikin. Hebûna civakî wê weke çerçoveyek afirandî a di wê rengê û awayê de bê. Wê, dema ku wê, têkiliyên nava civakê wê bahse wan wê were kirin wê, bi wê re wê, bahse wê, rengê jîyanê ku ew dihê jîyankirin wê were kirin. Di dewama wê de wê, çawa wê, ew wê, were jîyankirin wê, li ser wê re wê ser fahmkirin. Li vir ku em rewşek civatî wê bikirpênin em dikarin bahse rewşa tégînî a bigotina 'şoreşa çandê a li çînê(*)' wê bahs bikin. Wê, dema ku wê bahse wê bikin wê, weke civakek ku ew bi sedsalan ku wê di bin metingerîya japoniya de jîya ya û piştê wê, li dora wê, gelek tégînên ku ew wê, ji hevdû didina dîyarkirin wê, werina ser ziman. Mao weke serkêşê şoreşa çînê wê, bernemeyeka ku ew çê dikê wê weke bi kifşkirina rastîya xwe û wergerîna li wê re wê, temenê wê bi fahmkirina xwe bixwe re wê, bikê ku ew biafirênê. Wê perspektifa wê biafirênê. Em regekê dîtinî ê bi wê rengê di nava kurdan de di demên berê de di nava rêzên fahmkirinê ên *destana kawa* ku wê weke destanaka civakî a kurd bê de jî wê dibînin. Her wusa wê, bi heman rengî bii şêwayekê din di nava tégîna rêzên destana '*şahmaran*' de jî ku ew jî wê weke destanaka civaka kurd ku wê bandûra wê ji gelek aliyên cûda ve wê li mirovên herêmê bibê wê mirov kifş dikê. Her wusa di wê çerçoveyê de wê li kurdistanê wê piştê di salên dawî de wê, tevgera azadiya kurd wê PKK(*) wê derkeve li holê wê bi gelek rengên pêşketinê wê xwe bide dîyarkirin. Serokê wê

(*)Şoreşa çandê a çînê wê di sale 1966an de wê bi bakirina mao li ciwanan ku ew dakevina li qadan re wê destpêbikê. Gelek kesên ku vê demê dinivîsênin wê bënina li ser ziman û bêjin ku 'Mao, ber ku ew pîr bû û hin bi hin ew hat derxistin dervî serokatîya şoreşê êdî wî jî bo ku ew ji nû ve bandûra xwe serdest bikê û serokatîya xwe biparêzê wê ew wê bikê. Lê encamên şoreşa çînê wê ji aliyê pêşketinên wê ve wê, dîrokî bin. Wê mejiyê civakê ê ku ew hê bi şûn ve girêdayî ya û di nava civakê de serokaşîr û hwd ku ew serdest in wê wan û bandûra wan wê kêm bikê. Wê li şûna wan wê tégîna çînîyê wê bi wan re wê derxê li pêş. Di wê rengê awayê de wê, di aslê xwe de wê ji aliyê çandî ve wê, bê weke destpêka çîna roja ku ew pêşketîya û xwediyê serdestiyeka cihanî û dewlemend bê.

Mao wê bi dirîşma domandin û parastina şoreşê ew wê bikê. Lê wê ev gave Mao wê bê şibandin rewşa bi 'meşa dirêj' a ku wî di sale 1934an dabû bû destpêkirin jî. Ev meşa weke 'meşa dirêj' tê bi navkirin wê weke pêngavek nû bê di dîroka şoreşa çînê û dîroka wê de.

(*)PKK wê tevgera a ku ew tekoşîna maf û azadiya civake kurd li kurdistanê de bê. Di sale 1978an de li bakûrê kurdistanê dest bi tekoşînê kir. Di dema kin de li her çar beşên din ên kurdistanê mazin bû û gihişt milyonan kurdistanîyan û xalkên din herêmê jî. Wê PKK weke rûpelek nû di nava dîroka kurdistanê de wê wê bê bi navkirin û hanîn li ser ziman. Wê heta wê demê wê gelek raperîn û serhildanên kurdan wê bibin bo maf ûa zadiya wan lê wê herêmkî û aşîrî wê bimênin. Lê PKK wê care pêşî wê derkeve dervî wê ast, qistas û pîvanê û wê di astek netewî de wê xwe bi felsefe bikê û wê dest bi tekoşînê bikê. Wê tekoşînê hem şerê ceêdarî û hem jî wê bi sîyesî û aliyan din re jî wê bide.

teygera kurd Birêz ocalan(*) mirov dikarê hemû felsefeya wî bi gotineka wî re di wê çerçoveya mijare me de em wê werênina li ser ziman. Wê di axiftineka xwe de wê gotina "xazîna li devera ku ew li wê hatîna windakirin lê werîna lêgerîn." Ya mirov li kûdere çî windakir li wir wê lêbigerihê û derxê li holê. Di wê çerçoveyê de wê, dema ku ew tiştî ku ew di cihê xwe de ew hat windakirin ku ew li wir hat dîtî wê hingê ew rastîya wir jî wê weke deverekê wê bi wê re wê were kifşkirin. Li vir wê têkiliya di nava cih, têgîn û jîyane ku ew li wê hatîya jîyankirin de wê, bêgûman wê weke aliyekê ku em li vir weke têgîneka ku em di temenê wê lêkolîna xwe de wê, esas digirin û wê dikin ku wê werênina li ser ziman bê.

Rastîya civake kurd a roja me û pêşketina wê

Emê dîsa li herikina mijare xwe vegehin. Li vir weke destpêkek di nava nivîsa xwe de wê bikin û wê werênina li ser ziman ku wê di van demên hemdem de wê, wê çawa wê, li kurdistanê wê pêşketin wê di nava jîyanê de wê bibê. Di aslê xwe de wê, ji gelek aliyên ve em, nikarin pêşveçûnên li kurdistanê ji mejuya civakê û pêşketinên bi mejuya civakê re ku ew bûna ji wan dûr werênina li ser ziman. Em divê ku bi wan re jî wê werênina li ser ziman. Li jêr emê bahse demên berê ên bûhûrî jî bikin. Lê li vir weke aliyekê giring em divê ku pêşî di vê dema me de em çawa dijî û bi çî felsefeyê dijîn em wê divê ku wê kifşbikin. Wê divê ku em ji aliyê ve wê derxina li têgihiştinê û wê fahmbikin. Di aslê xwe de wê ew wê weke aliyekê aliyekê giring wê xwe bide dîyarkirin.

Li kurdistanê wê ji salên 1980yî û pê de wê dem bi dem wê pêvajoyek ku wê di wê de wê şer li ser serê civake kurd wê ji aliyê rejimên herêmê ve wê were meşandin wê hebê. Di dewama wê de wê, weke aliyekê din ve jî wê, pêvajoyek jenosîdê wê bibê. Lê beremberê wê jî wê, tekoşîna maf û azadî û hebûnê û parastina hebûnê jî wê, bi wê re wê ji aliyê kurdistanîyan ve wê were dayin. Di vê çerçoveyê de wê car bi car wê ji aliyê hebûnê, têgînê û hwd ve wê kurdistanî wê, tekoşîna xwe wê weke tekoşîna mayin û nemanê wê şîrovebikin û wê werênina li ser ziman. Wê bi wê re wê, çerçoveyek wê xîzbikin û wê bi têgînê wê werênina li ser ziman. Di nava wê tekoşînê de wê, gelek pêşveçûnên civakî wê di nava civakê de wê biafirin. Bi gotineka din em dikarin bêjin ku wê civakê wê xwe jinûve wê biafirênê wê derxê li dika dîrokê. Her wusa li başûr û rojavayê kurdistanê wê, nîvçû jî bin wê rêveberîyna kurdistanî wê bibin. Li bakûrê kurdistanê jî em li ser hebûna şaradariyan û rêveberiyên herêmî ên kurdan re wê dikarin bêjin. Ev rewş wê, di nava kurdan de wê, bê temenê fahmkirinên mazin jî Lê bi rêxistinkirina wê fahmkirinê û derxistina wê di astek

(*)Ocalan wê serokê PKK bê. Lê wê bi felsefeya xwe ya ku wî pêşxist wê derkeve asta netewî li kurdistanê. Ber vê aliyê wî yê ku wî xwe bi felsefe kir û derxist asta netewî wê ew bi komployek navnetewî wê bê dilgirtin û radestî tirkîya wê were kirin û ew ji sale 15ê sibate 1999'an ve wê li girave Imraliyê wê bi tenê wê zindankirî wê were hiştin.

giştî de li felsefeyek civakî jî wê, di wê demê de wê zêdetirî wê pêwîstî bi wê hebê. Minaq em dema ku bahse civakê bikin em nikarin wê tenê ji aliyekê ve bahse wê bikin. Di nava wê de wê gelek komên cûr bi cûr wê hebin. Rengên baweriyên cûr bi cûr wê di nava wê de wê hebin. Bi teybetî ev rewş bo civake kurd wê zêdetirî wê bûhûrîner bê. Ber ku wê civake kurd wê, ji aliyên hebûn û baweriyên xwe ve wê, weke civake pirrrengî bê.

Wê ev rewşa wê ya pirrrengî jî wê, di rewşa dîroka wê ya pirr dirêj dihê bê. Di vê çerçoveyê de wê, rengê jîyanên wê yên demên berê wê, bi wê re wê, weke aliyekê giring wê di temenê wê rewşa wê ya heyî de bê. Î ro jî wê, civake kurd wê bo ku ew karibê xwe biparêzê wê, ji gelek aliyan ve wê xwe li pêşveçûnên demkî wê bigirê û wê li rewşên jîyanî û destûrên xwe yên yên jîyanî ên civakî ên demên berê wê bigirê û wê bi wan bijî. Di wê rengê û awayê de wê, weke aliyekê wê yê giring wê mirov dikarê wê bi jîyane wê re wê werênê li ser ziman. Ji aliyekê din ve jî wê, mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê destûrên civakî ên ku em dikarin weke kevneşopî, orf û adetên wê werênina li ser ziman wê, di wê rengê û awayê de wê, zêdetirî wê bi awayekê kifşkar wê derkevina li holê. Minaq wê, di rewşên weke ya jinê de ku wê, zêdetirî wê, bi tevgera kurd a hemdem re wê derkeve li pêş wê, temenê wê, ji aliyekê civakî ve wê di nava mejuya wê de wê hebê. Minaq têgînên weke 'kevneşopîya hemawiyê(*)' ku ew dihê binavkirin wê weke destûreka pîroz a nava jîyane civake kurd bê. Wê bi teybetî wê, bi wê destûrê re wê jin weke 'nirxek pîroz' wê were dîtîn û wê hanîn li ser ziman. Dema ku du mirov û ankû di aşîr ku ew werina berhevdû ku ew şerbikin wê, dema ku jineka kurd çûna wan û sekinî û ew tultbende xwe ya ji serê xwe a sipî avêta li nava wan li ardê wê êdî wê ji wan herdû aliyên ku ew bi hevdu re şerbikin wê, bê weke rûmetê ku ew dawiyê li wê dijberîya xwe werênin û bi hevdu re aşîtiyekê çêbikin û bi aşîti û aramî di nava hevdu de bijîn. Ev rewş wê, weke rewşeka ku wê, weke 'rewşa ku wê aşîti û aramiya nava civakê di demên berê de parastîya' jî wê were pênasekirin û were ser ziman. Di vê rengê û awayê de wê jî mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê di nava civake kurd de wê, têgîn û rûşên wan ên pîroz wê bi wê rengê wê bi destan, çîrok û vegotinên wan ên civakî re wê, werina li ser ziman. Wê gelek vegotin wê bi wan re wê ser serboriyên wan re wê biafirin û wê werênina hanên li ser ziman. Di dewama wê de wê, ev rewş wê, weke rewşna teybet ên ku mirov wan bi giring li vir wan binxatbikê û werênê li ser ziman bin.

Ji aliyekê din ve jî wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê, dema ku wê mirov wê werênê li ser ziman wê mirov wê, weke ku mirov wê rastiyeke civakî a nirxî ku ew bi wê dijî mirov wê werênê li ser ziman. Di wê rengê û

(*Kevneşopîya hemawiyê wê weke kevneşopîyeka civakî a civake kurd a bi hezaran salan a jinê bê. Li gorî wê kevneşopiyê wê jin wê weke nirxek pîroz wê were dîtîn û dema ku du mirov û ankû aşîr werina berhevdû ku ew pevbiçin û jinek herê di nava wan de bisekinê û wê tultbende serê xwe a sipî bi avêjê nava wan ew mecburîn ku ew dev ji wê rewşa pevçûnê a bi hevdu re berdin.

awayê de wê, weke aliyekê din ê teybet mirov dikarê wê, werênê li ser ziman.

Her wusa rewşa jîyane civakî wê, di wê rengê û awayê de wê, zêdetirî wê derkeve li pêş. Her wusa di wî rengê û awayê de wê mirov dikarê weke aliyekê giring ku mirov wê, kifşbikê wê dikarê wê, werênê li ser ziman. Di nava wê de wê, weke aliyekê giring wê kifşbikê. Di rewşa jîyane civakê de wê, jîyaneka ku wê dem bi dem wê bi wê re wê gûharîn wê bibiîn û wê pêşketin derkevina li holê wê hebê. Di vê çerçoveyê de wê, ew wê weke aliyekê giring ê vê mijarê bê ku em balê bikişênina li ser wê jîyane demdirêj û wê kifş bikin û wê di çerçoveya têtînek teorîyî de wê, werênina li ser ziman. Di aslê xwe de wê, di roja me de wê, kurdan wê bi xwe re wê weke ku bi awayekê zelal wê şoreşek çandî, zêhnî û rewşenbîrî wê bikin. Lê kifşkirina çerçoveya wê, û çekirina fahmkirin û hişmendîya wê û di wê de kûrbûn bi ziman û çand û hebûna wê civakê wê weke aliyên wê yên ku mirov bi teybetî balê bikişênê li ser wê û wê werênê li ser ziman bê. Di wê çerçoveyê de wê, di aslê xwe de wê, şoreşa kurd a ku ew di sedsale 21ê de wê were kirin wê, pêwîstîya wê bi bernemeyeka çandî ku wê bi wê re wê rengê wê şoreşa wê ya çandî wê derxê li holê jî wê hebê. Ev jî wê, weke aliyekê ku ew nebê nabê bê. Di serê de wê, weke aliyekê giring wê werênina li ser ziman.

Qatbûna di nava civakê de ku ew hatîya kirin wê, di wê warê de wê, weke aliyekê ku ew wê, tenê wê karibê bi wê pêşxistina çerçoveya şoreşa çandî re ku wê were bûhûrandin û derbaskirin bê. Di wê çerçoveyê de wê, bitêgînî, zêhnî, felsefîkî û têtîhiştinî ku ew, were pêşxistin bê. Di wê çerçoveyê de wê, civak wê li ser rengê xwe re wê bi çand û zimanê xwe ku wê xwe bi xwe kifşkir û têtîkiliya nava xwe danî wê, hingî wê, ew pêşketina wê weke şoreşeka herêmî jî wê karibê bi hebûn û bandûra xwe re ew xwe bide dîyarkirin. Di wê rengê û awayê de wê jî em, wê weke aliyekê giring wê li vir wê werênina li ser ziman ku wê, li vir wê çerçoveya çandê bi têtîgîna wê re wê, rastîya civakê wê werênê li ser ziman. Wê çerçoveya rengê jîyane wê re wê bi başî û nebaşî, rastî û nerastî û hwd re wê bi hemû rengên wê re wê, werênê li ser ziman. (*) Ev jî wê, weke aliyekê wê yê giring bê ku em wê bi teybetî wê, karibin wê werênina li ser ziman bê.

Li vir em wê yekê jî wê, weke aliyekê giring û bi teybetî wê kifşbikin û wê werênina li ser ziman ku wê rewşa jîyane civakê wê weke aliyekê wê yê teybet wê, xwe bide dîyarkirin. Em li vir wê, dikarin wê werênina li ser ziman ku wê, rastîya civakê bi zimanê wê re li ser rastîya wê re wê dikarin wê fahmbikin. Wê dema ku em wê dihênin li ser ziman ew gotina birêz ocalan a bi rengê *"xazîna li devera ku ew li wê hatina windakirin lê werina lêgerîn."* ew dihê ber bîra me. Di

(*Başî û nebaşî, rastî û nerastî, şev û roj û hwd, bi wê rengê ji hevdu cûdakirin wê tabûlî têtîgîna dûalismê a ku wê bi felsefîkî wê zerdeşt wê temenê diavêjê û pêşdixê bê. Gotina "dualismê" wê temenê wê li ser duftîyê bê û wê ji kurdî bê. Wê ev têtîgîna dualistîkî wê weke têtîgîneka ku wê bi hezaran salan wê rengê hizirkirina mirov a di nava du aliyan ve wê bide dîyarkirin û kifşkirin bê. Her wusa ji hevdu cûdakirina giyan û laş, aqil û fizîk û hwd jî wê, di wê çerçoveyê de wê, bi demê re wê bi felsefîkî wê were pêşxistin.

aslê xwe de wê, weke aliyekê wê yê giring mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê, rewşa civakê wê, di wê çerçoveyê de wê, mirov dikarê bi wê re wê werênê li ser ziman ku ew heta ku ew xwe li ser temenê xwe bi rastiya xwe ya dîrokî re ew, xwe kifşnekê wê nikaribê pêşketineka mazin a dîrokî bi xwe re jî bide çêkirin. Ev wê weke rastîyeka ku em wê bi di wê çerçoveyê de wê, dikarin wê werênina li ser ziman û wê fahmbikin bê. Di wê çerçoveyê de wê, weke aliyekê wê yê giring wê werênê li ser ziman. Ku me weke ku me li jor kir me gotina 'şoreşê' weke navê vê lêkolînê û di nava wê de li rex hevdu danî û ew hanî li ser ziman wê, ew wê hingî wê wateya xwe wê bibînê. Di aslê xwe de wê, rewşa çerçoveya çandî wê, kifşkirina wê, wê temenê hişmendîya civakê a li ser mejuya wê re a bi wê re bê. Di wê rengê û awayê de wê, rastiya wê were ser ziman. Wê pêşketinê wê bi xwe re wê bi têngî û aqilê demê re wê çêbikê.

Li vir di aslê xwe de em wê jî wê werênina li ser ziman ku wê rewşa aqilê civakê û çerçoveyê jîyane civakê wê dema ku mirov wê, werênê li ser ziman wê, di wê çerçoveyê de wê, rastiya wê ya ku em wê dihênina li ser ziman wê were ser ziman. Rastîya civakê wê, bi çerçoveya jîyankirina wê û nixên ku ew bi wan û li ser wan re dijî re wê bibê. Di wê çerçoveyê de wê, weke aliyekê giring wê dikarin wê werênina li ser ziman. Li vir wê dema ku mirov bahse têngîna çandê bi gotina *şoreşê* re wê bikê wê, hingî wê li hemberî rewşeka ku ew dihê jîyankirin pêşxistina wê rewşa esasî a li hemberî wê, wê ew were qastkirin. Di wê çerçoveyê de wê, ew wê, demê wê rastiya wê were dîtî. Di vê çerçoveyê de wê, bi wê re ku mirov bigihîjê li rastiya civakê û bi wê rastiya wê re bijî wê, hingî wê, weke aliyekê wê yê giring wê xwe bide dîyarkirin bê. Di aslê xwe de wê jî mirov dikarê weke aliyekê giring wê werênê li ser ziman ku wê li kurdistanê wê di nava jîyane wê de wê, ev rewş wê zêdetirî wê pêwîstî wê bi wê hebê.

Em î ro di sale 2019an de dijîn. Her wusa me çend hefte berê me neweroza sala 2019an bi awayekê bib çoş pîrozkir û bûhûrand. Bi wê re me tiştek dît ku ew rewşa civakê wê weke wê çawa wê were ser ziman wê, weke aliyekê wê bê. Newroz(*) di aslê xwe de wê, weke aliyekê ku mirov dikarê weke têngîneka di temenê wê şoreşa çandî a li kurdistanê ku ew di nava civake kurd de pêşketîya jî wê, dikarê wê bi wê re wê weke aliyekê bingihîn wê werênê li ser ziman. Dîrok û mejuya newrozê wê di wê çerçoveyê de wê çerçoveyel têngihîştinî wê bi civakê re wê biafirênê. Di aslê xwe de em dema ku li ser aliyê şoreşa kurd a çandî dihizirin em, baştirin wê fahmdikin ku rejimên herêmê ên ku kurdistan di nava wan de hatîya qatkirin û zimanê kurdî bixwe jî qadaxakirina wan helwestên wan baştirin fahm dikin. Ji aliyekê ve wê, çawa wê têngînen civakê ên

 (*)Newroz wê weke cejna kurdistanî a pîrr kevn bê. Wê weke cejna xate olî a êzdayî bê. Wê ji bilî wê kurd wê bi destana kawayê hesinkar re jî wê destpêkekê bi wê re wê şîrovebikin û wê werênina li ser ziman. Wê bê gotin ku Kawa berî zayina isa li dora 612'an wê weke kurdekê navser wê ber zilma dahaq wê xalkê li dora xwe wê bide hevdu û wê serhilde. Wê bi serkeve û wê dema ku ew serket wê agir pêxê û wê ev wê weke 'newroz' û ankû weke destpêka 'roja nû' ku wê were şîrovekirin bê.

weke newrozê û hwd wê dûrî dîroka û rastiya wê civake wê werênina li ser ziman wê hertimî wê bikevina nava hewldana wê de. Ku em newrozê weke ronasanse kurdistanê jî wê bi navbikin wê rast û di cih de bê. Ji aliyekê din ve jî wê nehêlin ku ew civak xwe bi rastîya xwe re bi zimanê xwe pêşbixê û perwerde bikê. Ev jî wê, weke aliyna ku em li vir binxatbiikin û wê werênina li ser ziman. Wê ev weke hewldana ku ew li dijî hebûna civakê û pêşketina wê ya çandî, rewşenbîrî, hişmendî û hwd re ku ew dihê dîtîn û hanîn li ser ziman bê. Di wê çerçoveyê de wê ji aliyê xwe ve wê çawa wê pêşîya pêşketina civakê wê ji wan aliyên wê ve wê bigirin wê weke hewldana di wê reng û awayê de bin. Em ji wê aliyê ve jî wê jî wê werênina li ser ziman ku wê, rewşa civake kurd wê, di wê çerçoveyê de wê, pêwîstîya wê, weke ku me li jor hanî li ser ziman wê bi bernemeyek şoreşê a çandê wê hebê. Di wê çerçoveyê de wê ev ali wê weke aliyekê giring bê. Di wê çerçoveyê de wê, sê ali wê giring ku ew werina pêşxistin. Yek rastiya civakê bi hemû aliyên wê re ku ew bi jîyanê wê re were têgihîştin û gihandin li hevdû. Di wê çerçoveyê de bi têngîni xwe di nava hevdû de hanîna li ser ziman. Aliyê din jî wê, mejuya wê, bi wê re weke temenê wê ji hemû aliyên wê yên pêşketî re wê hanîna li ser ziman. Weke aliyê din ê giring jî wê rewşa wê ya çandî derxistin ali astek perwedeyî, felsefîkî û têgihîştinî a ku ew bi wê re karibê xwe bi tememî bibînê û fahmbikê. Ev wê, werke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê, werênê li ser ziman bê. Şoreşa kurdistanê(*) wê, ev aliyên wê yên li ser xwe pêşxistina wê re wê hê kêmbimênin. Ev jî wê, temenê pêvajoyên bişavtinê ên ku ew rejimên herêmê beş bi beş li ser serê civakê ku ew dimeşênin wê bê temen ji wan re. Di vê rengê û awayê de wê, weke aliyekê wê yê giring mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê, ev alî wê weke aliyekê giring bê. Şoreş, bi çandî û rewşenbîrî ku ew wateya xwe nebînê di jîyanê de wê niakribê serkevtinê mazin ên civakê û dîrokî bi xwe re werênê li holê û biafirênê. Î ro dibînin ku wê li kurdistanê di xwepêşandinan de wê dem bi dem wê bi sedhezaran û milyonan wê bigihijina li hevdû. Wê bi hevdû re wê bertekên xwe wê bidina dîyarkirin. Di aslê xwe de wê, ev wê weke aliyekê giring bê ku mirov wê binxatbikê û wê werênê li ser ziman bê. Ji aliyekê din ve jî wê, newroz wê, weke aliyekê ku wê di çerçoveya têngîna şoreşa çandî de bi pêşketina civake kurd re wê, di vê demê de mirov divê ku wê werênê li ser ziman. Bi wê re mirov wê jî wê, werênê li ser ziman ku wê rewşa civakê wê bi wê re wê, di aslê xwe de wê, bi awayekî vekirî wê bigihijê li hevdû. Weke rengê wê şoreşa çandî wê

 (*)Gotina 'şoreşa kurdistanê' wê weke gotineka ku ew hê bi zêdeyî ne hatibê nivîsandin û fahmkirin bê. Çendî ku wê di derbarê kurd, kurdistan û civake kurd û dîrok û felsefeya wê de wê werê nivîsandin jî lê wê bi zêdeyî wê ku wê were bikarhanîn û di bin wê de wê were nivîsandin ew zêde nebûya. Hin bi hin ew dibê. Bi teybetî wê piştre pêşketinê kurdan û rêveberîya wan a li rojava û ankû li rojavayê kurdistanê wê hin hin wê ev gotin wê were bikarhanîn û li ser ziman. Li gorî wate û têngîna gotina şoreşê jî ku mirov dihizirê mirov pêşketineka ku em dikarin bi wê re li kurdistanê bi civake kurd re bînin ser ziman em dibînin. Ber vê yekê di çerçoveyê giştî de wê bikarhanîna wê gotinê wê ne şaş û xelat bê. Ber ku weke netewekê pêşketinek bi xwe re çêkin.

newroz wê xwe dinava civake kurd de wê, bide dîyarkirin. Wê, dema ku wê weke ku kurd dihênina li ser ziman newroz li gorî gîyane wê û orf û adetên wê û kevneşopîya wê were pîrozkirin wê, xwe bide dîyarkirin ku ew di wê çerçoveyê de weke çerçoveyekê civakî a çandî ya. Rastîya newrozê di aslê xwe de mirov dikarê wê li ser temeneê wê bi gelek aliyan re wê werênê li ser ziman û derxê li têgihîştinê. Her wusa li vir newroz wê, bê temenê wê çerçoveya felsefîkî a çandî ku wê, çawa ku wê civak bi zihniyetî wê were dorpêçkirin û ku ew li hemberî wê, bi wê re û bi jîyane wê re li berxwedide bê. Wê di serî de wê, newroz wê ew wê rastiye wê bide dîyarkirin. Dîroka newrozê wê li herêmê wê dîroka civake û pêşketina wê bê. Her wusa wê, weke rewşa wê ya jîyankirinê a di nava cilûbergên xwe de û li gorî rastîya xwe ya civakî bê. Wê di wê rengê û awayê de wê, weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê, newroz wê, weke ku mirov wê kifş dikê wê li kurdistanê wele manifestoyeka wê pêşketina çandî û a bi şoreşî jî bê. Wê di serî de wê, weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman.

Di aslê xwe de wê jî mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê rewşa civakê wê, bi wê re wê, weke aliyekê giring wê xwe bide dîyarkirin. Bi teybet ji destpêka sedsale 20an û heta roja me ku em wê bi teybetî hildina li dest emê bibînin ku wê di çerçoveya civakî de wê di nava civake kurd de wê li hemberî dagirkerên wan wê gelek raperîn û serhildan wê bibin. Gelek ji wan wê bi xwûnê wê werina tafisandin. Ji aliyê ve wê, dîroka civake kurd wê, weke dîrokek komkujîyan jî wê were nivîsandin. Di dewama wê de mirov dikarê wê jî wê, weke aliyekê din wê werênê li ser ziman ku lê wê, gelek rengêmn pêşketinê tevî wan komkujîyan jî ku em weke fêrne nûmeyîşî ên civakî ku em dikarin werinênina li ser ziman hebin. Mînaq keyeniya kurdistanê ku şêx mehmûdê berzencî denezendîya bê. Piştî wê re hebûna komare kurd a mihabadê û heta roja me birhanîna salwegera wê, di aslê xwe de wê, weke aliyekê giring û dîrokê wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman. Li ser komkujîyên ku ew hatina hanîn li serê civake kurd û gelek rewşên din ên bi wê rengê re mirov dikarê wê, werênê li ser ziman. Ev wê, weke aliyekê çandî û têgihîştinî ku wê bîreka civakî wê bi xwe re wê biafirênê jî bê. Wê, di serî de wê, weke aliyekê giring wê werênina li ser ziman. Di vê çerçoveyê de wê bîrhanîn û jîyankirina bi wê re wê hêstê wê, di aslê xwe de wê, di wê rengê û ware de wê weke aliyekê dîrokî bê. Di vê çerçoveyê de wê, ev rewş ku ew çendî bi dilxweşî bê û ankû bi dilêş jî bin wê, bina temenê jîyankirina hin hêstna û bi rewşên wan re bi hevdû re. Ev wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê dikarê weke aliyekê wê yê giring jî wê li kurdistanê werênê li ser ziman bê. Di aslê xwe de wê, di vê çerçoveyê de wê, hevbeşîya bi têgînî, rewşenbîrî, çandî û civakî û gelek warên din ku ew dihê kirin, çêkirina têgihineka têgihîştinî bi wan re û bi wê re hişkirina wê rewşê bixwe wê, weke aliyekê giring ê fahmkirina çandî a civakî bê. Çand wê meju û mejîyê civakê wê bi xwe re wê biafirênê. Di serî de wê

weke aliyekê giring mirov dikarê wê, werênê li ser ziman. Em dema ku bi çandê re dihizirin em ji aliyê ve bi dîrok û mejuya wê re bi mejiyê civakî dihizirin. Ew hatina wê ya ser ziman bi zimanê wê, wê çerçoveya wê ya stûnî a ku mirov ew nebê nabê ya bê. Di serî de wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê çerçoveya têgîna çandî wê weke aliyekê wê yê giring bê. Wê weke rastîya wê ya ku ew dihê kifşkirin û ew dihê jîyankirin bê. Di hundurê çil saliya tekoşîna maf û azadiya civake kurd de wê, hin bi hin wê di wê warê de wê bîr û xêvek civakî wê biafirê. Ev jî wê, bi rêzê wê pêşî li bakûrê kurdistanê wê temenê xwe yê civakî û sazûmanî wê biafirênê. Piştî li başûr(*) û rojava(*) wê xwe di dewama wê de wê bide afirandin. Di aslê xwe de wê, di wê warê de wê, rewşa başûr û rojava wê tevî hemû kêmesiyên wan re wê, bina weke fêrna giring ên di wê warê de ku em bibîr bikin. Her wusa di warê civakî de wê, weke rastiyek şoreşî a civakî bê. Di wê rengê û awayê de wê, di serî de mirov dikarê wê, werênê li ser ziman.

Li başûrê kurdistanê wê, ev ser 30 salîya re ku wê rêveberîyek kurdistanî wê hebê. Lê ew jî navikê ve wê, ji aliyê rejimên metinger ên herêmê ve wê hatibê zantkirin û wê destûr newê dayin ku ew bi awayekê rast bi civake kurd re hevnasîyê bikê û were cem hevdû. Di wê çerçoveyê de wê, weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê, dikarê wê, werênê li ser ziman bê. Di wê çerçoveyê de wê, bi sîyeset û rengê pêşketina xwe ya sîyesî re wê ji gelek aliyan ve wê ji rastiya civakî wê dûr bikeve. Di destpêka pêşketina wê de wê, kelecana û dilperiyeka pîrr mazin wê di dilê her kurdî de wê bide çêkirin. Lê wê piştî wê, dilperî û kelecana wergerênina li hêstên şikeştî wê, li ser wê pîrr bisekin in. Her wusa wê, di wê çerçoveyê de wê, bi gotinan ew hebûna dijberîya ku wê li ser parti û kesan re wê di nava wan de wê biafirênin wê hinekî jî wê, bi wê ve wê girêdayî bê. Ev wê weke sîyeseteka ji hevdû dûrkinê bê. Di wê rengê û awayê de wê, di serî de mirov dikarê wê kifşbikê.

Ev rewş wê li bakûr, li rojava jî û li deverên din ên kurdistanê jî wê, weke modelek qatkirinê a civakê wê were pêşxistin. Her wusa di wê rengê û awayê de wê, weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê, çawa pêşîya hatina cem hevdû wê bigirin wê bi teybetî wê li ser wê bisekin. Çanda dijberiyê wê çawa di nava civakê de wê, bi wê re wê li ser kes û partîyan re wê biçênin wê di nava wê hewldana wê de bin. Ev jî wê, weke aliyekê ku mirov wê, bi teybetî di çerçoveya wê mijarê de wê kifşbikê û wê bi awayekê û aqilekê rast wê dahûrbikê û wê fahmbikê bê. Ber ku ev alî wê weke aliyên ku wê çawa bi wan girseyên civakî wê ji hevdû dûr bikin bê. Di wê warê de wê dema ku em di çerçoveya fahmkirina çandî de bi hebûna civakê re wê hilde li dest û wê fahmbikê wê, ne tenê wê av alî wê hebin. Wê jî wê zêdetirî wê aliyên din ên weke li ser têgînên olî re ku ew bi heman armancê û felsefeyê ku ew bi wê

(*)Başûrê kurdistanê

(*)Rojavayê kurdistanê

civakê qatbikin û pêşbixin wê werina dîtin. Di nava heman civakê de têgînên weke 'oldar', 'yê li dijî olê', 'yên ne ji heman olê û bawerîyê', 'olên li dijî hevdû' û hwd wê, weke çend ji wan gotinên ku em dikarin di wê warê de wan werênina li ser ziman bin. Di pêvajoya hêrîşên DAÎŞê ên li civake kurd de wê, T. Ardogan bixwe wê herê herêmên kurdan wê biqêrînî wê bêjê ji kurdên ku ew tekoşîna maf û azadiyê didin re wê, bêjê ku «ew zerdeştî na. Bergê ji wi re dikin li çîyayan. 'Wê bi wê rengê wê bi vê gotinê wê çawa wê hebûna civakê wê ji hevdû wê dûrbikin wê bi wê armancê wê werênina li ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê, weke aliyekê giring ê din mirov dikarê wê, werênê li ser ziman. Her wusa wê jî mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê, di wê çerçoveyê de wê ber çî wê giring bê ku kurd dinava xwe de bernemeyên şoreşî a çandî wê pêşbixin. Wê pêşî wê, ev wê ji aliyan ve wê pêwîstîyan wan bi wê ew wê hebê. Aliyê pêşî wê li ser van aliyên ku me hanîna li ser ziman ên bi armanca çêkirina dijberîyê li hemberî hevdû ku ew werina ji holê rabikin bê. Aliyê din wê hevnasîn û bi koka xwe re xwe nasîna civakê bê. Aliyê din ê sêyem jî wê, bo pêşketina demê û asta wê ku mirov karibê bi wê re hevnasînê bikê û xwe bigihênê li ast û pêvane wê. Ber ku wê, di wê çerçoveyê de wê, rewşên weke pêşketinê û ankû rengên wê yê weke pêşketinê ku ew bi gotina 'demokrasiyê(*)' re werina ser ziman û ankû bi gotina hemdemiyê re werina li ser ziman û an jî ku ew bi gotina 'liberalismê(*)' re werina li ser ziman wê weke rewşna çandî û rengên wê yê ku ew werina fahmkirin bin. Di wê çerçoveyê de wê, di serî de wê mirov dikarê weke aliyekê wê yê giring wê werênê li ser ziman. Çand wê ji aliyekê ve wê navê wê bê ku mirov bi xwe re di nava têgihîştin û fahmkirinê de hûr û kûr biçê bê. Wê di wê rengê de wê, weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê werênê li ser ziman bê her wusa di wê rengê û awayê de wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman bê. Çanda civakî wê weke aliyê wê yê ku mirov wê fahmnîkê bê. Di aslê xwe de wê, hem çanda civakî bê û hem jî ya keseyetî ku ew bi çî rengê were jîyankirin jî wê bi wê re wê were dîtin û fahmkirin. Her wusa li ser wê re divê ku mirov ji bîrnêkê û bahse rengê pêşketin, perwerdebûn û temenê wê û hwd jî di wê çerçoveyê de wê bikê. Ev jî wê, weke aliyê ku mirov bi wê re ji temen ve wê hilde li dest û wê fahmbikê bê.

Têgîna 'şoreşa çandî' û wateya wê

Weke ku me hinekî li jor hanî li ser ziman wê, têgîna çandê wê ne tenê di temenê afirandinê de bê. Wê her wusa wê temenê barkirina wê şoreşê li pêşarojê de jî bê. Di serî de wê, weke aliyekê giring wê em kifşbikin û wê

 (*)Demokrasi wê weke rejima pirranitî a bi hilbijartinê dihê kirin û pêşxistin bê.

(*)Liberalism wê li ser azadiya tekekesî re wê weke felsefe û têgîneka siyêsî û nerîna wê bê. Liberalisme klasik çendî ku wê kirpandina bi azadiya tekekesî kir wê liberalismê civaknasî jî wê, bi azadiya tekekesî re wê wekhevî wê kirpandina wê bikê. Wê bixwezê ku ew di nava maf, azadî û wekhevîyê de ahengêkê çêbikê.

werênina li ser ziman. Di dewama wê de wê jî em wê werênina li ser ziman ku wê, dema ku me li jor bi gotina birêz ocalan a bi rengê” xazîna *li devera ku ew li wê hatina windakirin lê werina lêgerîn.*” wê weke têtîneka ku em di wê rewşê de wê car din bi bîr bixin wê hinekî din fahmbikin. Li deverekê ku ew tiştêk hatibê windakirin ew tiştê ku ew hati windakirin kifşîkirin û derxistina wê ya li holê wê weke aliyekê wê yê giring bê. Li ser wê re pêşxistin û parastin wê weke aliyên din ên ku mirov wan bibir bixê bê. Dema ku wê li çînê wê Mao bahse ‘şoreşa çandê’ bikê wê tenê bi têtîna ‘parastin û domandina şoreşê’ re wê bahse wê bikê. Lê li vir birêz Ocalan bi têtînen xwe re wê, kêman dibînê. Pêşxistin ku ew nebê wê newê parastin jî. Di serî de wê, mirov dikarê weke aliyekê wê yê din ê giring wê werênê li ser ziman.

Her wusa li vir têtîna şoreşa çandê wê weke têtîneka ku wêbi zêdeyî wê bi di dema hebûna bloka sosoyalist de ku wê were li ser ziman bê. Lê li vir divê ku mirov wê, werênê li ser ziman ku em nikarin tenê bi wê demê re wê, werênina li ser ziman. Ji zêdetirî em li vir wê şîroveya xwe bi gotina şoreşa çandê li kurdistanê ku em dikin em li ser hebûna civakê pêşxistina wê û parastina wê re jî wê, dihênina li ser ziman. Ev wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê bi teybetî wê hilde li dest bê. Di vê çerçoveyê de wê, weke aliyekê wê yê giring wê bîne li ser ziman ku wê, çand wê, weke rengê jîyanê wê bi xwe re wê pênase bikê bê. Rengê jîyanê û gotina çandê wê du aliyên ku em wan niikarin ji hevdu cûda werênina li ser ziman bê Mirov çawa û bi çi rengê dijî wê, bi xwe re wê gelek kodên têtîhiştinî ên ku em li gorî wê dijîn wê bidina diyarkirin. Di wê rengê û awayê de wê, ew wê, weke aliyekê wê yê giring bê.

Çand wê, dema ku mirov wê li ser rengê jîyanê re wê, werênê li ser ziman wê, weke têtîneka ku em wê bi rewşa têtînî a demên wê yên demên bûhûrî re bi objektîv û bi rewşa jîyane wê ya bi nûha re wê bi awa têtîna şûbjektîv re wê dikarin wê werênina li ser ziman. Şûbjektîveya çandê wê, di wê çerçoveyê de wê, dema ku mirov wê, rengê jîyankirinê dît wê, bi wê dîtina wê rengê jîyanê ku ew dihê jîyankirin re wê, têtîneka jîyanê wê di wê ahenge dîtina me de wê bike serê mirov de. Di serdema me de wê, ji bilî wê, gotinên weke *metingerîya çandî*(*) jî wê, werina ser ziman. Ev jî wê, di wê rengê û awayê de bin ku wê, dema ku wê, destûr newê dayin ku civake xwe bi ziman û çanda xwe re pêşbixê û ew bi zorê dibin ya yê serdest de were dayin jîyankirin. Wê di wê rengê û awayê de wê, ew wê were li ser ziman. Di roja me de wê çanda filman, rêza-filman û her wusa bi vê rengê rewşên dîtbar ên ku ew hatina pêşxistin wê pîr zêde wê pêşkeve. Di aslê xwe de wê, di wê warê de wê, ev wê weke aliyekê din ê ku mirov wê di çerçoveya gelemperîya demê de wê hilde li dest bê. Di vê

 (*)Metingerîya çandî dema ku wê derfetê xwe pêşxistinê ji civakekê newê hiştin ku ew xwe bi çandî û hwd pêşbixê û wê jîyane wê bi têtîn, weke ku ew di roja me de dihê kirin wê rêze-film û pirtûk û şewayên bi wê rengê ew were bi reng û awa kirin wê, ew wê hingî were pêşxistin bê. Weke dagirkirina qada çandî a civakê jî mirov dikarê wê, werênê li ser ziman bê.

rengê û awayê de wê, weke hevdûkirin û gihandina li rengekê jîyanê bi wê re wê, weke hewldan û armanc û stretejiyeka ku ew bi têgîna çandê re ew ji serî ve hatiya kifşkirin bê. Ya ku ew xirab bibînê ku ez wê dibînin ku ez jî weke wê xirab bibînim. Ya ku ew ne baş dihê dayîn nîşandin wê, weke ku ew bi wê rengê were dayin nîşandin û ez jî wê, bi wê rengê herê bikin wê, weke rewşeka ku wê bi çandê re wê, were pêşxistin bê. Di wê rengê de wê, rewşê mirov dikarê wê ji gelek aliyên ve wê, werênê li ser ziman bê. Minaq xirab dana nîşandin ji aliyê tv û film û rêza-filmên tirkan ve kesên ku ew tekoşîna maf û azadiya civake kurd didin nîşandin wê, di wê çerçoveyê de wê, weke şerekê wan yê ku ew li ser gotina çandê re wê di nava rûpelên rojnema û di tv'yan de pêşdixin û didin pêşxistin bê. Her wusa wê, di wê çerçoveyê de wê, bi demê re wê bitememî wê çandeka dijber wê biafirênin li hemberî civake kurd di nava civake tirk de. Di wê rengê û awayê de wê, bi wê re wê, herina bi ser kurdan de. Ev çand û kesên ku ew bi wê çandê hatina zantkirin û mejiyê wan hatiya kirin weke wê, temenê wê şerê wan yê li dijî civake kurd ê qirêj jî wê biafirênê bê.

Li vir di aslê xwe de wê, dema ku em ji wê nerîna ku wê rayadarin tirk wê bi çandî wê biafirênin li hemberî wan wê çawa wê piçûk bixin wê di wê çerçoveyê de bê. Gotinên weke 'kurdê bi dûv', 'kurdê ahmaq', 'kurdê nezan', 'kurd mehmed li nobebê ya' û hwd wê, çend ji wan gotinên çîrewarî ê mejiyê wan yê li hemberî civake kurd û ankû keseyetiya kurd bê. Di wê çerçoveyê de wê, bi wê rengê wê têgîna ku ew hatî afirandin wê çawa wê, hebûna civake kurd wê ji berçav wê dûr bikin wê xirab bidina nîşandin wê, weke hewldanaka wê bê. Li ser gotina 'rewşenberîya tirk re jî wê, heman zihniyet wê, were afirandin û wê çanda wê were pêşxistin. Di dewama wê de wê, li dijî kurdan wê karibin bi awayekê pirr hesanî û ji rêzê wê gotinên çîre û qirêt wê bikarbênin. Wê zimanekê hêrîşkarî wê bikarbênin. Kesên ku piştê wê li ser wê kevneşopîyê wê xwe biavêjina nava jîyane nivîsandinê wê di bin bandûra wê rengê nivîsandinê û têgîna bi ew bi dîmen û dîtîna hati afirandin de wê bimênin û wê ew jî wê weke ku ew kurd wê werênina li ser ziman" wê di wê rêyê de wê bidomênin." Wê di wê rengê û awayê de wê mijare têgîna çandî bo hebûna civakekê û rengê fahmkirinê wê çendî giring bê wê di aslê xwe de wê ev minaq wê karibin baş bidina fahmkirin. Rengê fahmkirinê û dîtîna wê bi wê re wê were fahmkirin. Her wusa, li kesekê xwe nêzîk hîskirin û ankû xwe dûr hîskirin jî wê, bi hêsta wê çandê ku ew dihê afirandin re wê, bibê. Bi wê re ew, çawa hatibê ser ziman û bi demê re bi gotinan ew çawa hatibê hunandin wê ew reng û awayê wê nerîna ku mirov di farqê de bê û ne di farqê de bê wê bide dîyarkirin.

Di roja me de wê, li ser tv û rojnemeyan re wê zimanekê propagandawarî wê pirr zêde wê bi wê rengê wê were pêşxistin. Wê hemû desthilatdarîyên roja me wê zimanekê wan yê bi wê rengê hebê ku ew bi wê aligirên xwe çêbikin û yê dijberî xwe bi wê bidina tirsandin û bêbandûr bikin. Di wê rengê û awayê de wê, ew rewş jî wê, weke rewşeka ku mirov wê dikarê wê bi teybetî wê, werênê

li ser ziman bê. Her wusa di wê rengê û awayê de wê, jî ez dikariim bêjim ku wê zimanê ku ew bi çî rengê dihênê ser ziman wê, weke aliyekê wê yê ku ew bi wê rengê wê qalibên xwe yên fahmkirinê wê biafirênê bê. Her wusa wê, di aslê xwe de wê aliyekê têngîna çandê wê qalibên têngîhiştîni û têngîni ku ew bi gotinan dihê afirandin bê. Her wusa ew qalib ku ew di wê de mirov û ankû rewş çawa were ser ziman wê bi wê re wê yan wê were pejirendin û ankû redkirin. Wê di wê çerçoveyê de wê temenê wê biafirênê. Çand wê li ser wê re wê resten mirovî ên herêkirin û redkirinê wê biafirênê. Wê bi wê re wê, rengê jîyankirinê û hizirkirina mirov jî wê bide dîyarkirin. Li gorî wê ku ew qalib hat girtin wê, dema ku mirov ket nava wê qalibê û biwê qalibê hizirkir wê, xwe baş û serkevt wê bibîne û hîsbikê. Lê vajî wê, ku ew derket devî wê qalibê wê xwe rût, sar û bi tenê wê hîsbikê. Di vê çerçoveyê de wê, temenî wê bi wî re wê, bi nerîna wî re wê hebê. Ber çî mirov xwe bi tenê, sar û rût hês dikê? Ber ku wê, dervî wê têngîhiştînek û hişmendiyek wê berî wê bi me re wê nebê. Dema ku mirov rastî ya din hat jî wê weke ku mirov wê nizanibê ku ew rastî çî hatiya. Heta ku wê şokan wê derbas bikê. Û hê jî wîrdetir dibê ku pîrsgirêkên civaknasî û derûnî bi wê re di jîyane xwe de bijî. Ji gelek aliyan ve pîrsgirêkên ku ew weke pîrsgirêkên derûnî(*) û civaknasî(*) dihên ser ziman wê ev rewşa awa û şekil girtina li ser qaliban re wê di temenê wê de wê hebê. Her wusa wê, ev wê weke aliyekê din ê giring bê ku mirov wê kifşbikê wê werênê li ser ziman bê. Dema ku mirov derket dervî wê jî wê, weke ku wê xwe ne baş hîsbikê. Rewşa kesekê ku ew weke 'klasik' û ankû 'kesê kevneşop' dihê binavkirin wê, di aslê xwe de wê, di wê warê de wê karibê fahmkirinekê bide me. Ber ku ev kesê bi wê rengê hem dervî ya ku ew dizanê tiştêkê din nizanê û ne jîyankiriya wê ji wê re wê girtî bê. Wê her wusa wê, di nava wê de wê, weke mirîşka pirtikandî wê lê were. Wê nizanibê ku ew çî bikê. Wê xwe baş hîs nekê. Wê xwe xiran bibîne. Wê dema ku wê dervî wê jîyan kir wê xirab bibê. Kesê bi vê rengê ku ew tenê bi têngînen propaganda dihên jîyankirin wê, di aslê xwe de wê weke kesên herî lawaaz û zayif bin. Ber ku ew di wê çerçoveyê de ji ya ku ew ji wan re hatîya gotin û pêde ew ti tiştê de nizanin. Di serê wan de tiştêkê din nîn a. Her wusa di wê çerçoveyê de wê, dema ku ew bi hizra wê ya di serê de ku ew hati bicihkirin re ku ew hat pêşwazîkirin û şêrîn dayin nişandin û baş dîtîni wê xwe baş û qanc hîsbikê. Lê ku ew nerîna wî tenê gotinek jî vajî wê were gotin wê xwe xirab hîsbikê û wê li dijî wê, bertekê ne asayî ên xirab wê bide nişandin. Wê ji mantiqê xwe yê jîyanî jî wê derkeve. Wê weke ku dûnya wî bi serê wî de hatî xwerê wê li wî were. Ev rewş wê weke rewşek tabîî bê ku wê ew bijî. Kesên bi vî rengî wê çendî ji wê re vekirîbin ku ew dawî li jîyane xwe werênin wê

 (*)Derûnî û ankû psikoloji jî wê weke têngîneka ku ew ji aliyê keseyet û rûhî ve ku mirov dikê ku ew fahmbikê bê. Wê di roja me de wê weke şewayekê başkirinê jî wê, ji aliyê tendürüstî ve jî wê, weke aliyekê bi sazûmanî û sazîyî wê pêşkeve bê.

(*)Civaknasî wê, weke rewşa têkilî, têkilî danîn û rengê wê yê bi hevdu re jî bê. Di nava civakê de wê, mirov wê bi wê re wê, were dîtîni û ser ziman.

biheman rengê wê ji kuştina kesên dervî re jî wê, bi hesanî wê vekiribin. Wê bo wan wê kuştina kesekê wê ji rêzê bê, ber ku ew ne weke wî di hizirê û ne ji wê rengê hizirkirina wî ya. Ev tenê jî wê karibê di serê wî mirov de wê kuştina, 'meşrû' bide nişandin. Di wê çerçoveyê de wê, di serî de wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ev rengê bi têgihîştin kirin û ankû perwerdekirinê ku ew mirov bi wê dibê wê di temenê wê de bê. Wê temenê wê bi çandbûna wî wê ew wê biafirênê. Minaq li tirkîya kesekê ku ew kurd bê û ber ku ew zimanê wî kurdî ew ku ew bi kurdî biaxifê ji aliyê tirkekê nijadperest ve were kuştin (kî **gelek minaqên** wê li tirkîya rûda na. Tenê bûyara kuştina burhan şakçi û kure wî kadir şakçi ku ew li sakarya rasti hêrîşê hatin, ber ku ew bi kurdî axiftin wê bibê.) wê, li gorî wan rast bê. Dikarê bêjê ku ber ku ew kurdî axift û ez lê bihêrsbûm û min ew kuşt. Wekî din dikarê bêjê ku ew ji ber ku ew kurd bû ew hat kuştin. Ev weke rastîyna ku ew dikarin bibîna sedema kuştinê wê werina pêşxistin.

Di aslê xwe de wê, ji aliyê rengê perwerdebûnê û mazinbûnê ve wê, ev alî wê mirov dikarê wê bi gelek minaq û aliyên wan ên din re jî wê werênê li ser ziman. Çawa ji wan re hatiya gotin û di mejiyê wan de hatîya bicihkirin wê, li gorî wê bijîn. Dervî wê, ji wan re wê nebê. Wê ew jî wê, xwe dervî wê weke masiyê ji avê derketî wê bibînin. Bo ku ew rewş li ser kesan bi vî rengî bandûrbikin. Rejimên roja me jî wê, bi awayekê yekali wê perwerdekirin, gihandina hişmendiyê û dana infarmosyonê û ankû zaninê wê pêşbixin. Dema ku du alî û ankû zêdetirî pîr alî ew zanebûn dervî ya wan bibê wê ew bandûra ku ew dixwezî wê li ser mirovan wê nikaribin wê bikin. Wê vê jî wê ji xwe re wê li ser zaninê û ragihandinê û perwerdekirinê re wê bikina weke çandekê û wê di wê de wê kûr bibin. Di vê çerçoveyê de wê, bi deh salan di bin navê perwerdekirinê de wê, kes qaşo werina perwerdekirinê lê wê, di nava nezaniyeka tarî de wê werina hiştin. Di vê çerçoveyê de wê, kes wê, bêzanebûn wê werina hiştin. Kesên ku ew bi zaninê propagandayî hatina perwerdekirinê û mazin wê encama wan wê bi gelek cûreyan wê ji van minaqên ku me dan wê zêdetir û cûdatir jî bê, û wê xirabtir jî bê.

Di vê rengê û awayê de wê jî mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê rewşa çandê wê di vê çerçoveyê de wê, weke reng û awayekê ku wê, mirov bi wê mazin hatibê kirin bê. Ber vê yekê, di aslê xwe de ji ya ku ew bi wê dihê ser ziman, ji wê cûdatir û pîr bi zanebûntir em divê ku em li wê bihizirin û wê fahmbikin û wê werênina li ser ziman. Di vê çerçoveyê de çand wê, dema ku ew hat kirin û ee hat pêşxistin bi awayekê rast wê temenê pêşketina mirov a herî mazin bê. Di vê çerçoveyê de wê, çand wê, hingî wê mirov karibê bi keseyetiyê re bahse hebûna şoreşî a çandê bikê. Dema ku em bahse şoreşê dikin bi gotina çandê re em divê ku gotina şoreşê wê ji dû aliyan ve wê hildana li dest. Ji aliyekê ve wê, bi têgînê û zanebûnaka rast hildana li dest û hanîna li ser ziman û ji aliyê din ve jî wê kirina malê keseyetê û ankû girseyê. Di wê çerçoveyê de

wê, mirov dikarê wê, werênê li ser ziman. Qalibên têgihîştinî ên ku mirov bi wan mazinbûya ku ew ne rast jî bin wê mirov wan weke rast hîsbikê û bibînê. Ber ku mirov bi wan mazin bûya. Dervî wan ya rast nizanê. Wan weke ya dizanê û fahm dikê. Di vê çerçoveyê de wê, dema ku hinek zanin û ankû rastiyan din ên dervî wê hatina hemberî wê, wê, ew pêşî rasti dijberîya wê keseyetîyê wê werin. Lê piştî ku ew fahmkir wê bi ya ku ew dizanê re wê hin bi hin wê bikeve dudiliyê de. Wê di xwe de wê bipirsê ku ew ya ku ew dizanê rast a û ankû ew ya ku ew rastî wê hatiya weke rastiyeke ew rast a. Wê di wê çerçoveyê de wê, aliyekê wî yê jîyanî wê bihebûna wî re wê bixwezê ku ew derkeve dervî qalibê xwe lê wê aliyê din jî wê bixwezê ku ew di nava xwe de bimênê û xwe ji wê dûrbikê. Wê di wê çerçoveyê de wê tirs jî wê li ser ya ku ew bi wê mazin bûya û bi wê re bûya weke qalib re wê bi wê re wê çêbibê. Ev jî wê, weke rewşek çandî a qalibî wê xwe bi wê re wê bide diyarkirin.

Dema ku em bahse têgîna şoreşa çandî bikin em, nikarin tenê wê bi awayekê û tenê gotina çêkirina çandek hevbeş re wê bi tenê werênina li ser ziman. Di vê rengê û awayê de wê, weke ku me li jor hanî li ser ziman em divê ku wê, ji gelek aliyan ve wê, li ser rastiti û fahmkirin, perwerde, hişmendî, dîrok û fahmkirina wê û hwd re bi gelek awa û aliyên wê re wê werênina li ser ziman. Ev wê, hemû wê di awayekê û çerçoveyê de wê bi gotina çandê re wê hevdû temem bikin. Di roja me de wê, di nava me kurdan de wê ew wê were dîtî ku ew kesê ku ew di çerçoveya çandê de bahse wî dihê dihê kirin wê weke kesê ku ew di nava sînorê xwe de jîyan dikê wê ji wî were bahs kirin. Di aslê xwe de wê, ev ji aliyekê ne şaş bê. Lê wê ne temem jî bê. Em dema ku gotina çandê di çerçoveya roja me de wê, hildina li dest wê, weke gotineka pîrr rengê weke rengên newrozê ku wê gelek reng wê di wê de wê hebin wê derkeve ber me. Di wê rewşê de wê, ew bi wan rengên wê re wê were fahmkirin. Bi fêrbûnê re têgîna çandê wê, di roja me de wê, navê asta zanin û pêşketina me ya ku em gihiştinê jî bê. Di wê çerçoveyê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê di wê çerçoveyê de wê, werênê li ser ziman.

Zanîna civakî wê, bêgûman wê di wê çerçoveyê de wê, weke zanîneka bi tevger û çalak bê. Wê hertimî wê were ser ziman û wê li wê zêdekirin wê were kirin. Wê bi wê re jî wê, di nava jîyane civakê de wê, ew wê were zanîn. Weke çanda gelemper jî ku mirov wê zanebûna me ya giştî û ankû ya di derbarê giştîyê de ku mirov wê werênê li ser ziman wê rast bê. Di vê çerçoveyê de wê, weke aliyekê wê, di nava wê de wê dîrok, felsefe, hunerên me yên destî û ne destî û hwd wê bigelek awa û rengên wan re wê di nava wê de wê bi pêşketina wan re wê werina li ser ziman. Huner wê, dema ku em li ser wateya wê ya di kurdî de em dihizirin wê weke tiştê ku me bi dest çêkiri û ankû ji destê me hatîya bê. Gotina hunerê(*) wê weke gotineka zimanê kurdî a di wê warê de wê,

(*)Hûner wê, weke karîgerî û ankû tişte ku ew ji destpê mirov tê bê. Mirovekê ku ew dizanê li hasp swar bibê ew xwediyê wê hûnera sîwariyê ya.

têgîneka afirandinê a bi destî û ankû karina wê afirandinê kirinê wê bi xwe re wê werênê li ser ziman. Em deh mirovan bicibibine beyerekê û li wir ji wan bixwezê ku ew her yekê tûrekê li hasp sûwar bibê û bibazênê û bibê û werênê. Wê sê ji wan deh kesan wê ew ji destê wan wê werê. Lê heft kesên din ji wan deh kesan ew ji destê wan nayê. Ev çi dide nîşandin ku ew sê kesên ku ew dikarin wan berê li hasp sûwarbûna û ew di wê de fêrbûna. Alimî sûwarîyê bûna. Ew sûwarbûn wê bo wan wê bê weke hûnerîyeka wan. Ankû wê bê weke kêrhatîyeka wan. Ji xwe ya ku mirov kêrî wê dihê wê, di wateya gotina hûnerê de wê, weke ku em di wateya wê ji zimanê kurdi fahm dikê di xwe de dihawênê.

Têgîna çandê wê di wê warê de wê weke têgîneka ku em wê bi awayekê têgînî wê dikarin wê ji gelek aliyên ve wê werênina li ser ziman bê. Her tişta ku me afirandîya û ankû çêkiriya di jîyane xwe de wê, weke çandekê jî bê ji me re. Wê di wê rengê û awayê de wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman. Lê çand wê, bi gotina qalibên jîyankirinê re wê were ser ziman. Minaq di nava civake kurd de wê koçer wê hebin û ew her demsale xwe ya hawînê de wê ji xwe re wê konan çêbikin wê ji devere ku ew li wê dijîn wê herina devereke din a ku ew li wê şinahi zêdetirî heya bo sawalan wan. Ber ku ew malbatna şivan in ew bi wê dijîn wê ew bo wan giring bê. Wê ew wê her sal di demsale xwe de wê dûbare bikin. Ew wê bo wan wê weke çandekê bê. Wê rengê jîyane wan ya di nava çûyin ji deştê li zozana û ji zozana di dawîya demsalê de wê, dîsa vegeirîna li deştê wê, bi wan re wê bê weke qalibekê jîyanê wê li ser wê re wê fêrbibin û wê, hertimî wê, kirinên xwe wê, li gorî wê qalibê jîyane xwe wê bi zanetir û wê baştir wê bikin. Wê di wê çerçoveyê de wê, xwediyê rengê jîyanê bin. Ev rengê jîyanê ku me bi wê rengê hanî li sser ziman mirov, dikarê wê bi hemû rengên jîyanên din jî bi wê rengê bi gotina çandê re wê werênê li ser ziman. Mirov wê, di nava wê qalibê jîyane xwe de wê fêrî wê jîyane ku ew wê dijî bikê. Wê bi wê re wê, jîyane xwe wê bide domandin. Her wusa wê, bi wê re wê, bijî. Çendî ku ew di wê de serkevtî bû û hunera xwe ya serkevtinê da nîşandiin wê ew weke jîyankerê wê çandê jîyane xwe wê pêşkeve û wê derkeve li pêş. Di wê çerçoveyê de wê, ew çawa dijî wê, rengê jîyane wî wê were berçavê kesên din. Wê kesên din wê bêjin ku 'meyizênin flankes bi vê rengê dijî' û wê bahse rengê jîyankirina wî bikin. Di nava kurdan wê, hem rengê jîyane mirov û hem jî rengê axiftina wan wê ji aliyekê ve wê bide diyarkirin ku ew ji kîjan herêma kurdistanê ya.

Li kurdistanê, temen û bingihê şoreşa çandê

Li ser temenê şoreşa çandê li kurdistanê ku mirov di çerçoveya mejuya civake û dîroka wê de bihizirê mirov wê bigihijê dîrokek pirr zêde kûr û demdirêj. Wê dîrokek pirr zêde dirêj û berfireh li pêşîya me bê û li bendî kifşkirina me bê. Gotina 'şoreşa çandê' di bin wê de şîrovekirina wê dîrokê wê, sedema wê ya

sereka û pêşî wê bi pêşveçûnêmn tekoşîna maf û azadiya civake kurd a 40 salên dawî bê. Di wan salan de wê, kurd wê, bi awayekê vekirî wê weke ku wê ji nû ve wê xwe bi xwe wê kifşbikin. Wê weke ku wê, Birêz ocalan wê werênê li ser ziman 'wê xwe ji nû ve wê biafirênê. ' Her wusa wê, ev afirandin wê ji hemû aliyan ve bê. Di nava rûpelên dîrokê de wê hebûna gelekê ku ew hatibû hanîn li bertûnabûnê wê ji wê were rewşa hebûna gelekê ku ew di giştîya rojhilata navîn de wê weke aktorekê giştî ku ew sîyesetê dide dîyarkirin bê. Bêgûman wê, di vê demê de jî wê, gelek komkuji wê werina hanîn li serê civake kurd. Minaq komkujiyên weke komkujîyaya helebçê, komkujîyaya şengalê, komkujîyaya zilanê, komkujîyaya dersimê û bi dehan komkujîyan weke ku wê li her çar beşên kurdistanê wê bînan hanîn li serê civake kurd. Di aslê xwe de wê, di destpêkê de wê, kurdên ku ew hê weke ku ew di xewê de jî na wê, bi dest lêpirsîna wê bikin ku ev rejîm berçî ew wan komkujîyan dihênina li serê wan. Aliyekê din jî wê weke li wê ji aliyê rejîma îranê û ya rejîma tirk ve ku wê zimanê kurdî wê wre qadaxakirin û wê pêvajoyên talankirina çanda kurd wê bidina destpêkirin wê ev jî wê, hin bi hin wê bê kifşkiirn û wê were kirin berlêpirsînê de. Ev rewş wê ji aliyekê ve bina temenê ku li xwe hatinê û ankû şîyarbûna li xwe û bi wê re jî hin bi hin ku ew li xwe û nixê xwe xwedî derkevin.

Lê wê ji wê zêdetirî wê, tekoşîna maf û azadiyê ku wê kurd wê ji salên 1980 û pê de wê, bi çekdarî wê bidin wê, weke aliyekê din ê dîrokî bê ku wê bê kirin berlêpirsînê de. Wê ev wê kurdan werênê li xwe û wê şîyarîyekê wê bi wan re wê bide çêkirin. Bi wê re jî wê, hin bi hin wê kurd wê dîroka xwe wê, bibîrbikin. Hin bi hin wê pirtûkên di derbarê dîrok, jîyan, çand û felsefeya jîyane civake kurd ên hem di derbarê vê dema wan de û hem jî di derbarê demên wan ên kevn de wê, werina nivîsandin. Gotina *dîroka kurdistanê* wê hin bi hin wê bê weke gotineka ku wê di bin navê wê de wê gelek pirtûk bi gelek zimanan wê werina nivîsandin bê. Hebûna civake kurd, ku wê navê civake kurd jî wê li pirtûkên bikin kesên weke 'Nikitî(*)' wê bi navê 'kurd' wê pirtûkan wê binivîsênin. Bi demê re wê, pirtûk wê zêdetir bibin û wê di wê de gelek rewşê, bûyar û demên dîrokê wê bi serborîyên xwe re wê, werina li ser ziman. Ev wê, ne tenê têgihiştinê di derbarê kurdan de wê bide çêkirin wê, bi çandî wê lîteratûreka wan wêjeyî, felsefîkî, dîrokî, civaknasî, derûnî, zanistî û beşên wê û her wusa di gelek qadên din de wê, binivîskî wê bê afirandin. Dema ku ew nivîsandin bi nivîskê hat nivîsandin û derket li holê û gel bidest danîşandina alaqayê kurd û pêde wê, ew rewşas qadaxayên li ser ziman û pêvajoyên talankirina çandî û hwd jî wê, hin bi hin wê li wan şîyarîyek mazin wê bibê. Di dewama wê de wê, ev pêvajo wê, hin bi hin wê, bi rojnema, kovar, pirtûkê cûr

 (*)Nikitî û ankû Birezil nikitî(di salên 1915'an de) wê weke balyozê rûsî d ê iranê ê demê bê. Wê li ser kurdan wê lêkolînê wê bikê wê hin pirtûka jî weke bi navê kurdan wê binivîsênin.

bi cûr û hwd re wê, zêdetir bibê. Çandaka qadaxa(*) wê bi hebûna wê ya civakî re wê, hin bi hin wê zêdetirî wê were ser ziman û wê bala mirovan wê bikişênê li ser ziman. Di aslê xwe de wê ew qadaxa wê ji aliyekê ve wê mereqa mirovan wê zêdetir bikê ku ew fêrbibin ku ew, qadaxa li ser çî ya û ber çî ya. Ev jî wê, ji aliyekê din ve jî wê, bê temenê naskirin û fêrbûnekê di derbarê çand û wêjeya kurdî de. Heta wê, demê wê, wêjeya kurdî wê bi devkî wê bimênê. Wê hemû bineterên nivîskî ên wêjeya kurd û dîroka wê ya civakî wê werina tûnakirin û ji holê rakirin. Wê pirtûkên filosofên kurd wê, yan bi navê hinek kesna din wê werina ser ziman. Wê bi itinayekê wê hewl bide dayin ku ew navê kurd û kurdistanê di wan de newê bikarhanîn. Di vê çerçoveyê de wê pirtûkên dîrokî ên filosofên kurd ku ew navê kurd û kurdistanê jî di wan de derbas dibû wê ew ji wan ji wan were derxistin û wê bi gûharandinên bi wê rengê ên li ser nava û nivîsên ku ew intibaya navê kurd dikin ku wê ji wê derxin û wê piştre wê bidina weşandin. Di wê çerçoveyê de wê, paqijkirinekê wê di nava wêjeya kurdî de wê, were kirin. Lê ya ku wê pêşîya wê rewşê wê bigirê wê, wêjeya devkî a kurd bê. Di aslê xwe de wê, wêjeya devkî wê, weke wêjeya ku ew hem zimanê kurdî baş bikardihanî û heman jî vegotin, çîrok û destanên kurdî wê, bi wê re wê, werina parastin bê. Her wusa wê, di wê çerçoveyê de wê, piştî ku tekoşîna maf û azadiyê kurd destpêkîrin wê piştî wê hin bi hin wê nişkekê ku ew bi kurdî dihizirê û nivîsê û wê wêjeya devkî dikê bi rijênê li ser qaxizê wê derkeve li holê. Ev jî wê, piştre wê, hin bi hin wê, weke ku wê, ne tenê sererastkirnan wê di dîrokê û nivîsandina wê de wê bide kirin wê, bi wê re jî wê, ji nûve wê dîrokê wê li herêmê wê bide nivîsandin. Dîroka civake kurd a ku ew hebûna wê qadaxaya wê, were nivîsandin. Ya ku wê, rejimên herêmê ên kurdistan û civake kurd di nava wan de hatîya qatîrin wê bikê zorê de jî wê di destpêkê de wê ev bê. Wê ew nivîsandin wê dîroka wan ya metingeriyê û reş wê raxê li berçav. Her wusa gotineka pêşîya kurdan hebû. Ew jî ew bû ku dihat gotin ku «ti tişte vêşarî namênê» bê. Weke ku wê dîrok û meju wê gotinê piştrast bikê wê rewş û bûyar wê bi dîrokê re wê li herêmê wê rû bidin. Ev jî wê, weke aliyekê din ê ku mirov wê dikarê wê, werênê li ser ziman bê. Her wusa di vê çerçoveyê de wê, jî mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê rewşa kurd wê, bi wê re wê, weke ku wê derkeve li dika dîrokê. Wê bi wê re wê çandaka nû wê biafirê. Wê bê nivîsandin. Lê ew çanda nû wê temenê wê li ser çî temenê û kokê wê were rûniştandin wê ew jî wê, bê mereqa lêkolînên ku wê li ser demên bûhûrî ên mejua civake kurd û dîrok û çanda wê bîn kirin. Di vê çerçoveyê de wê, hin bi hin wê, dîrok wê weke ku wê ji nûve wê were nivîsandin. Di nivîsandina me de ber vê yekê ku em ji roja me bidest hanîna li ser ziman dikin û bi ber demên berê ve rê digirin û diçin. Wê sedema sereka wê di wê de ev bê. Lê piştî ku wê gelek nivîsandin û lêkolîn wê derkevina li holê wê, êdî wê gelek lêkolînên ku

(*)Gotina çanda qadaxa ku wê li bakûrê kurdistanê wê bi tundî wê rejîma tirk wê zimanê kurdî qadaxabikê bişavitinê wê, li ser wê re wê bê gotin.

ew ji demên berê dest bi hanîna li ser ziman a roja me dikin wê hin bi hin wê bên nivîsandin. Di vê çerçoveyê de wê, ev ne weke rewşeka ku wê di nivîsandinê de wê, sererastkirina rêbazê nivîsandinê tenê bê. Wê weke rewşeka ku wê bi encama wê derxistina dîrok û mejuya civakê bi hemû nirxên wê re ku wê raxê li berçav bê. Di wê rengê û awayê de wê, ew wê, were hanîn li ser ziman bê.

Di vê çerçoveyê de wê, ev têgîn wê were piştrast kirin ku mirov di roja xwe rast bijî wê, piştre wê, rastiyên din jî wê, hin bi hin wê li dûv wê werin. Ev jî wê, bi wê re wê, xwe bide dîyarkirin. Di rewşa dîroka kurd de wê, di vê çerçoveyê de wê, rewşa wê, xwe bide dîyarkirin. Di vê dema heta ku ez vê nivîsê nivîsênin di sale 2019an de wê hê qadaxayaka hişk a wan rejimên herêmê ku civake kurd û kurdistan di nava wan de hatiya kirin wê li ser zimanê kurdî û çand û hebûna wê hebê bê.

Di vê çerçoveyê de wê jî ez wê werênima li ser ziman ku wê dîroka kurd wê, hin bi hin wê were nivîsandin. Bi derketina li dika dîrokê a civake kurd re wê, hin bi hin wê nirxên hevbeş wê xwe bidina dîyarkirin. Wê di salên 1990î de wê hin bi hin wê cejnên kurdan ên weke newrozê wê cara pêşî wê li herêmên kurdistanê ên weke herêmên botanê ku weke 'warê berxwedanê' jî dihên bi navkirin wê werina pîrozkirin. Di wê dema ku ew bidest pîrozbahiyên girseyî dikin wê hêzên rejima tirk wê hêrîşî wan girseyan bikin û wê di wê demê de wê, tenê bo ku wan newroz pîrozkiyaya wê, bi dehan kurdistanî wê werina qatilkirin. Wê piştre jî wê, kevneşopîya rejimên herêmê a qatilkirina kurdan di rojên cejnên wan de wê bidomê. Wê di her rewşên cejnî de wê mihaqqek wê kuştinna pêkbênin. Wê komkujiyna wê bikin. Wê armanca wan komkujiyan wê ew bê ku kurd bi girseyî cejnan pîroz nekin û newina cem hevdu. Lê wê nikaribin pêşîya wê bigirin. Di vê çerçoveyê de wê, pêvajoyek were jîyankirin. Heta vê dema ku ez wê nivîsê dinivîsênim jî wê ev kevneşopîya rejimên herêmê a bi kuştinan li ser serê kurdan wê hebûna xwe wê bide domandin. Di wê rengê û awayê de wê, weke aliyekê teybet em divê ku wê binxatbikin wê werênina li ser ziman.

Di vê çerçoveyê de pêvajoya salixkirina nirxên xwe a kurdan wê di nava pêvajoyek tekoşinê de wê, xwe bide dîyarkirin. Wê çanda wan a wêjeyî, hunerî, nivîskî û hwd wê, di nava wê pêvajoya tekoşinê de wê, xwe bidina dîyarkirin. Şoreşa kurd wê di wê çerçoveyê de wê, di nava pêvajoya xwe ya tekoşinê de wê hem xwe biafirênê û pêşbixê û wê hem jî wê wêjeya xwe wê, biafirênê û wê bi temen bikê bihebûna civake xwe re. Di wê çerçoveyê de wê, rewşek wê wusa were dîtîn ku wê weke ku wê berî wê pêvajoya tekoşinê wê ti tişt wê nebê wê, biafirê. Di aslê xwe de wê hebê. Lê ew ne hatibû jîyankirin. Hatibû dayin jîbîrkirin bi civakê. Her wusa civakê wê, ji çanda xwe ya civakî û dîroka civake xwe wê bêxaber wê bijî. Wê ti zanebûna wê nebê ku mirov wê bahse wê bikê.

Di aslê xwe de wê, ev pêvajo wê, weke pêvajoyeka ku wê kurd wê xwe bi wê re wê ji gelek aliyan ve wê, biafirênin bê. Wê ber vê yekê bê ku wê kurd wê

bêjin ku 'me ji tûnebûnê destpêkir' Ev gotin wê her warî de wê di nava tekoşîna wan de wê, bê hanîn li ser ziman. Wê, bi wê re wê ev gotin wê, weke gotineka ku wê, di hundûrê xwe de wê gelek rastiyan civakî ên veşarî lê ku ew hatina derxistin li ser rûyê dîrokê wê, werênê li ser ziman.

Di vê rengê û awayê de wê, piştî wê re wê, hin bi hin wê gel wê li xwe şîyar bibê û wê li nirxên xwe wê xwedî derkeve. Wê di nava jîyane xwe de wê, hin bi hin wê xwe nasbikê. Wê, pêvajoyên fêrbûna çand, dîrok û zimanê xwe wê, ji nûve wê weke ku wê ji destpêkê ve wê bijî bi xwe re. Wê wan pêşbixê. Her wusa zimanê civakê wê, hebûna wê ya wêjeyî, çandî û dîrokî wê pênasebikê. Ber vê yekê wê, ziman giring bê. Wê ziman ne tenê wele rewşeka zanîn û têkilidanîne bê. Ji wê zêdetirî wê, bi wê rengê wê bi wê re wê bi nirxî wê hebê. Di serî de wê, divê ku mirov wê, kifşbikê û wê, werênê li ser ziman.

Dîroka civake kurd a ku ew digihijê heta serdemên sûmerîyan wê, were nivîsandin. Her wusa wê, bê dîtî û kifşkirin ku wê kurd wê niwîyê gûtî, qasîtî, lolo, hûrî, mitannî, medî, şedadî, merwanî, eyûbbîyan û hwd, bin. Di vê çerçoveyê de wê, êdî wê dîrok û çanda wan deman a civakî wê, hin bi hin wê bi rengên jîyankirina wan re wê, were kifşkirin. Lê hê jî ew ne hatîya dîtî bi tememî. Di vê çerçoveyê de minaq, di derbarê tenê demek ji van demên dîroka kalkên kurdan de em, îro tenê filmekê û ankû rêza-filmekê jî nabînin. Her wusa di derbarê dîroka kurd de em tenê bi dîtîbarî filmekê û ankp rêza-filmekê jî nabînin. Her wusa di derbarê jîyane wan û rastiya wan de em tenê rastî metelyaleka dîtîbarî jî nayên. Î ro di roja me de wê, gelek tv'yên wan hebin. Lê film û rêza-filmên ku ew diweşênin jî wê, film û rêza-filmên ku ew ji derve hatina girtin bin. Wê di wê warê de wê, ne yên ku ew ji rastiya wan hatina derxistin û ankû çêkirin bin. Di wê rengê û awayê de wê, weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman. Hin bi hin çend lib çekeriyên bi wê rengê ku ew dibin jî wê, têrê nekin ku ew rastiya civakê ku ew karibin werênina li ser ziman. Hela di derbarê dîroka wan û demên dîroka wan de em, rastiye ti film û ankû rêza-filmên ku ew hatina çêkirin nabin. Di wê warê de wê valahiyaka mazin wê di roja me de wê di nava kurdan bixwe de wê hebê. Çendî ku wê ji aliyê çandî û hwd ve wê pîrr zêde wê pêşketinên mazin wê bi xwe re wê çêbikin û wê, heta ku wê mirov dikarê bêjê ku wê şoreşekê wê bi xwe re wê çêbikin lê wê, di wê warê de wê, bingih tişkirin wê kêmbimênê. Di wê warê de ev alî wê weke aliyna ku mirov dikarê wê, werênê li ser ziman wê kurd jî wê, hin bi hin wê van aliyan weke valahî wê di nava xwe de wê werênina li ser ziman. Ew bixwe jî wê, werênina li ser ziman. Hin kesên kiu ew hinekî jî bê dîrokê bizanibin wê dihênina li ser ziman. Wê, bahse wê dikin. Dibêjin ku divê ku kurd, filman û rêza filmên dirêj di derbarê jîyan, dîrok û çanda xwe çêbikin. Çanda wan wê weke çandaka bi hezaran salan û dewlemend wê ji aliyê gelek dîrokzan, felsefe û rewşenbîran ve wê were ser ziman û pênasekirin. Ev hanîna li ser ziman û pênasekirin wê pîrr rast bê. Lê li gorî wê rewşê hanîna li ser

ziman jî wê, pirr zêde wê kêmbimênê. Di wê warê de mirov dikarê wê werênê li ser ziman. Î ro minaq gelek kesên weke Ahmedê xanî, Feqiyê teyran, Meleyê Cizirî û hwd wê, li şûn xwe gelek berhemên dirêj ên nivîskê wê bihêlin. Çendî ku wê gelek ji wan berhemên wan wê werina windakirin jî ji aliyê rejimên ku ew heta roja me bi civake kurd re şerê tûnakirina wê dikin jî wê di nava kurdan de bi vegotinî û devkî wê, ew çand û rengê vegotinê û hwd wê, bi gelek şêwayên wê were ser ziman. Wê bê hanîn li ser ziman. Wê temenê wê hebê ku ew were ser ziman. Minaq em î ro tenê destana 'mem û zinê' ku ew Ahmedê xanî nivîsandiya ku em wê dixwênin em rastîya nîrx û kevneşopîyeka ku wê di wê de wê jin, hatîya pîrozkirin emê werin. Zin weke keçmîreka kurd û di vegotinê wê bi awayekê pîrozî wê bê hanîn li ser ziman. Ev rengê çanda pîrozkirina jinê wê, di aslê xwe de wê, weke rengê çandî ê civake kurd ku wê di nava olên wê yên berê de jî wê bijî a pirr kevn bê. Wê di wê rengê û awayê de wê, weke aliyekê giring û teybet mirov dikarê wê, werênê li ser ziman.

Zerdest wê weke filosofekê ku ew bi aslê xwe jî kurd a wê, di nivîsên wî de wê, ev rengê hanîna li ser ziman wê hebê. Wê, di rewşa pîroz dîtina jinê de wê, were hanîn li ser ziman. Heman tiştê mirov dikarê bo kewşetîya Manî û felsefeya wî jî bêjê û wê werênê li ser ziman. Di dewama wê de mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê, weke oleka pîroz a kurdistanî a pirr kevn bê êzdayîti wê, di nava wê de jî wê, ev rewş wê hebê. Di wê rengê û awayê de wê, weke aliyekê wê yê giring wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman. Di nava têtînan olî ên kurdistanî ên weke êzdayîti, yarsanîti, feyliyi, şebekî û hwd de jî wê, ew rewş hebê. Têtînan bawerî ên demên berê jî wê, di wê warê de wê, diyardeyên têtîhiştinî wê di nava xwe de wê bihawênin ku em li vir bibîrbikin û wê werênina li ser ziman. Min di lêkolîna xwe ya bi navê 'dîroka civak kurd a hemdem' wê hinekê di wê warê de hanî li ser ziman. Lê li vir dîsa pêwîstî bi wê dibînim ku ew wê balê bikişênima li ser wê.

Di rewşa jîyane civake kurd de mirov divê ku wê jî wê, weke aliyekê din wê werênê li ser ziman ku ew rewşa ku me li ser jinê re hanî li ser ziman wê, di dema me de wê mohra xwe wê li rengê tekoşîna maf û azadiya kurd jî wê bixwê. Her wusa di nava wê de wê, jin wê weke nîrxekê tekoşînê wê di refên pêş de wê cihên xwe bigirê û wê tekoşîna xwe hem bo civake û hem jî bi zayendîtiya xwe wê di nava civakê de wê bide. Di nava tekoşînê de ew xwe xort û mazin dikê. Dihênê wê hêz û siyane di nava hebûna civakê de. Ti şoreş nîn a ku em nikarin wê bê hebûna tekoşîna jinê ku wê baş şîrovebikin û wê werênina li ser ziman. Wê ne rast jî bê ku em wê werênina li ser ziman. Heta ku emê, bikevina zorê de jî ku wê weke tekoşîneka civakî a maf û azadiyê şîrovebikin. Di wê rewşê de wê, ew wê weke aliyekê wê yê giring bê ku em wê bînin li ser ziman.

Di rewşa hebûna tekoşîna zayendî de wê, temenê wê, pirr zêde wê, li herêmê li kurdistanê wê hebê. Lê bi çandî wê, tenê pêwîstîya gihandina li wateyê û

temenekê ku mirov karibê wê li ser wê re wê werênê li ser ziman bê. Di nava dîroka kurd de wê, gelek jinên kurd ên ku wan serokatî kiriya weke kral wê hebin. Dayika Anazê li rojhilatê kurdistanê di sedsale 10´min de wê minaqek giring bê ku em li vir wê navê wê bibîrbikin. Wê, ew ev jina kurd wê, serokatîya û welatê kurd bikê û wê ser 60 salî re wê li ser taxt wê weke jineka bi rûmet wê rûnihê. Di wê çerçoveyê de ku em dîrokê rûpelên wê li hev dixin em rast gelek minaqên bi vê rengê dihên. Di wê rengê û awayê de wê weke aliyekê giring mirov dikarê wê, werênê li ser ziman. Ev jî wê weke rewşek çandî a civake kurd a afrîner ku wê di wê demê de wê pîrr zêde wê li pêş bê. Em wê divê ku wê pîrr zêde wê baş fahmbikin. Her wusa pêjna jinê di nava vegotin, wêje û rewşên din ên nivîskî de wê hin bi hin wê xwe rast bikê û bide dîyarkirin. Li vir weke aliyekê din jî ez li vir balê bikişênima li ser wê ku mirov çawa werênê li ser ziman. Di nava çanda rojhilata navîn a giştî de ku ew di nava têgînên olî de bê û ankû di nava rewşên din ên desthilatdarî de bê wê beşên civakê û yên zayendî weke jinê û beşên civakê û weke bi çînî û hwd wê, yan jî nedîtî ve wê werin û yan jî wê, dema ku wê werina li ser ziman wê bi zimanekê negativ û piçûk wê werênina li ser ziman. Ev wê, bahse wê li qada jîyanê jî wê bikê ku ew çawa dihê hanîn li ser ziman. Di vê çerçoveyê de wê pîrsgirêka pêşî wê weke rast û biawayekê dîrûst hanîna li ser ziman bê. Di wê rengê de salixkirina beşên civakî ku ew bi zayendî bin û ankû bi çînî bin wê temenê rast pêşketin û ankû ne rast pêşketina wan a di nava civakê de jî bê. Di wê çerçoveyê de wê weke aliyekê giring ê teybet wê werênê li ser ziman. Di nava civake kurd de wê, her wusa wê, di vê çerçoveyê de di wan waran de salixkirin, şîrove û pênasekirinên bi bêjanasî(*) û hwd re wê, weke aliyekê wê yê giring bê ku wê di temenê pêşketina wê ya roja me de wê, xwe bide dîyarkirin bê. Em li vir wê jî wê, weke aliyekê giring wê dikarin wê werênina li ser ziman ku wê rewşa civakê wê, xwe di wê rengê û awayê de wê, bide dîyarkirin.

Di aslê xwe de em ji herikîna dîrokê a ji destpêkê û bi ber roja me ve ku ew dihêt em wê ji wê fahm dikin ku wê rengên têgîn, salixkirin û pênasekirinên bi gotinî û hwd wê bandûra wan pîrr zêde wê di nava jîyanê û pêşketina wê de wê hebê. Her wusa wê, bandûra wê, ji ya ku em li vir kifş dikin wê zêdetirî wê, hebê. Ber vê yekê, di serî de wê weke ku em çawa di rast hanîna dîrokê a li ser ziman de rêbazê giring dibînin her wusa bi heman rengê di rewşa bi gotinkirin û salixkirinê de jî wê, ew wê, weke aliyekê giring bê. Wê di wê çerçoveyê de wê, her gotin û salixkirin wê bandûra wê, li jîyane mirov û civake li dora mirov bixwe jî wê hebê. Di wê rengê û awayê de wê, weke aliyekê din ê giring wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman.

Em ji aliyê civakê ve ku wê cardin wê werênina li ser ziman em dikarin wê bêjin ku wê, rengê wê yê ku ew bi dijî wê ji aliyekê ve wê, weke ku me li jor

(*)bêja nasî û ankû zanina bêjeyê bê. Wê hebûna bêjê lêbikolê. Dengnasî û ankû fonoloji jî wê ji aliyê dengê ve wê lêbikolê.

hanî li ser ziman wê di dewama mejuya wê bûhûrî de bê. Wê di wê çerçoveyê de wê ji wê sûdbigirê û wê jîyane xwe biadilênê û bide domandin. Di wê çerçoveyê de wê çandaka dualî wê bi wê re wê bi têgihîştinî wê li ser fahmkirinê re wê xwe bide dîyarkirin. Ber vê yekê em wê diikarin bêjin ku wê temenê civakê wê ji aliyekê ve wê ew biafirênê. Wê di rewşa xwe afirandin, bi xwe bawerbûn û hwd de jî wê, ji aliyê civaknasî, dîrokî, derûnî û hwd ve wê, ev alî wê weke aliyna giring ên serdest bin. Dema ku ew hatina kifşkirin û salixkirin û bi gotinkirin wê weke ku wê bèn serdest kirin. Di wê rengê û awayê de wê mirov dikarê bi teybetî wê weke aliyekê giring wê bi jîyane civakê re wê, werênê li ser ziman.

Di aslê xwe de wê, jîyane civakê wê, di wê rengê wê, mirov dikarê wê, di we çerçoveyê de wê, bi pêşketina wê re wê, werênê li ser ziman Di roja me de minaq ku civakê pêşketinek jîyankir wê, di demên wê yên pêşde wê ji wê re wê bê fêrek û ankû azmûnekê. Ev bi xirabî jî bê û ankû bi başî jî bê wê wusa bê. Di wê rengê û awayê de wê, mirov dikarê bêjê ku wê civak wê bi wê re wê, xate xate xwe ya pêşketinê a bi tevger û çalak bê. Di vê rengê de wê, rengên jîyane wê ya demên bûhûrî wê, bi bûyarî wê karibê bibê mijare lêkolînan, roman, destanan, vegotinên piçûk û mazin û hwd. Di wê rengê û awayê de wê, ev jî wê, weke fêr û azmûnna çandî ên ku wê pêşdixin û aqilê wê di çerçoveya wê giştîya wê de pêşdixin bin. Di nava jîyane wê de wê, hertimî wê di wê rengê û awayê de wê temenê wê afirandina wê hebê. Ti carî wê, mirov nikaribê bêjê ku ew temen wê nîn a. Wê her hebê. Lê li vir çendê ku mejiyê mirov bi wê re têkili danî û ew rast fahmkir wê karibê wê fahmbikê, bènê ser ziman û wê bikê xizmeta civakê û fahmkirin û pêşketina wê de. Di nava me kurdan de wê bahse mirovên pîr û kal ku ew weke çîneke serdest wê hertimî ji wan re wê rêz û hûrmet wê werê girtin û ew weke serokna civakî êmn xwezayî dijî wê, were kirin. Wê bi wê re wê ew jî wê, çendî ku ew dijîn û dibînin wê, ew dîtî û jîyankirina wan wê bê temenê wê mazinbûna wan a bi aqilî di nava civata wan de. Wê di wê rengê de wê, zanebûna wan wê bê temenê rêz û hûrmeta li wan. Di wê rengê û awayê de wê weke aliyekê giring mirov dikarê wê, werênê li ser ziman. Her wusa wê jî mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê, di rewşa hanîna li ser ziman a serborîya jîyane civakî de wê, bi wê re wê, ev rewş wê her hebin. Civak wê bi wê re wê xwe bibiûnê, biafirênê û bigûharênê jî. Çanda civakê a bi aqil û jîyanî çendî ku ew têkiliyê bi hevdu re dihênê wê temenê gûharîne wê bi wê re wê hebê û wê biafirê. Ev jî wê, di aslê xwe de wê weke zagoneka xwezayî a jîyanê wê mirov dikarê wê pênasebikê û wê werênê li ser ziman. Di wê rengê û awayê de wê jî mirov dikarê wê werênê li ser ziman ku wê, civak wê weke aliyekê wê yê din ji wê, xwe bide dîyarkirin. Her wusa di wê rengê û awayê de wê mirov dikarê werênê li ser ziman ku wê civak û aqilê wê, wê di rewşa xwe afirandina wê de wê di şewayekê çandî de wê, xwe bi wê re wê, bide dîyarkirin û wê bikê ku ew wê werênê li ser ziman.

Çanda tekoşînê û ankû berxwedanê

Li kurdistanê wê çanda civakî ku em wê şîrove bikin em divê ku weke aliyekê wê yê giring wê berxwedaniya ku ew weke gîyanekê xwe bi wê re dide dîyarkirin wê jî werênina li ser ziman. Bi teybetî di van serdemên me yên hemdem dem em rastî wê gotina 'çanda berxwedanê' dihên di nava kurdan de. Ber ku kurd hê tekoşîna maf û azadiyê didin û berxwe didin. Her wusa berdêla wê jî wê gelek komkuji wê werina li serê wan. Di destpêka salên 1980 û hinekî piştê de wê, ev wê, weke aliyekê giring wê derkeve li pêş. Di aslê xwe de wê, gelek tevger û kirinên ku wê piştê wê werina şîrovekirin û bvi watekirin wê, di wê de wê werina li darxistin. Minaq di zindana amede de wê, çend civaên kurd ku ew li berxwe didin û hê bi tememî ew nizanin ku ew li berxwe didin. Wê, di wê demê de wê rastî êşkenceyên ku wê sînorê mirovatîyê hemûyan binpêbikin. Wê, gelek kurd wê di êşkenceyan de wê, li wir wê jîyane xwe wê ji dest bidin. Lê rayadarên dewleta tirk bixwe jî di destpêkê de wan tekdir ne dikir ku wê rastî berxwedanak bi wê rengê wê werin. Kesên ku ew berxwe didin wê, bangê li wan bikin ku ew dev ji berxwedana berdin. Heta ku wê di nava zindanê bixwe de wê, kesên ku ew bi berxwedanê re navê derketina li pêş weke mazlum dogan, Hayri durmus, kamal pir Akif yilmaz û hwd wê, çend rêhevalên xwe yên din re wê berxwe bidin. Berxwedana mazin wê di demê de wê bibê wê bandûrê li giştîya kesên ku ew li dorê na bikin. Ku wê binavê 'şeva çar kesan' re jî wê werina birhanîn û wê bina malê dîrokê wê, berxwe bidin û wê agir berdîna bedena ku ew êşkenceyan sermazar bikin. Piştî wê re wê, ev berxwedan wê ji nava sînorê zindana amedê wê derbas bibê û wê di nava giştîya civake kurd de wê, deng vedê. Çendî ku wê were bihîstin jî wê, dengvedana wê zêdetirî wê mazintir bibê. Her wusa di vê çerçoveyê de wê jî mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê piştî wan re wê, çalakiya mazlum dogan ku wê sê-darikên kibrîtê wê pêxê weke dagera agirê newrozê û wê xwe bi wan bişawitênê. Wê ew wê piştê wê weke 'kawayê hemdem' wê di nava hemû kurdan û gelên herêmê re wê, were naskirin û wê navê wî were bihîstin. Piştî wî re wê çalakiya girêvên birçîbûnê ên mirinê wê, **Kamal pir, akif yilmaz û hayri durmus** wê bikin. Ev wê çend ji wan çalakiyên ku wê di hundûrê zindana amedê de wê bibin û wê herikîna dîrokê a demên piştê wê bi bandûr bikin bin. Çalakiya mirinê a wan her çar kesan wê bi mirina wan re wê bi encam bibê. Lê wê di nava gel de wê, nemir bibin. Wê hertimî wê ji wan wê bê bahskirin. Wê di dewama wê de wê, kevneşopîya ku weke ku bi ya 'şeva çar kesan(*)', mazlum dogan(*) û ya her çar

(*)Wê di şeva çaran ku wê di sale 17 gulane 1982an û wan de wê bê wê çar kes weke Ferhat kurtay, necmi oner eşref anyik û mahmud zengin wê xwe bişawitênin bo şermazarkirina êşkencekirinê di zindana amedê de

(*)Mazlum dogan wê ew jî di şeva newrozê a sale 1982'an de wê pêşî si darikên kibrîtê wê pêxê û wê piştê wê dawiyê li jîyane xwe bînê. Bo şermazarkirina êşkenceya li zindana amede

kesên ku ew diçin rojîya mirinî û jîyane xwe ji dest didin wê, piştî wê, bê kevneşopî di nava çar hêtên zindanan de. Wê li hemberî êşkenceyên ku wê di zindanan de wê werina wê ji wê demê û heta roja me wê li ser wê şopê û kevneşopîyê wê bi sadan kurdistanî wê herina rojîyên mirinê û jîyane xwe ji dest bidin. Yan jî wê, weke mazlum dogan û her çar kesên bi 'şeva çar kesan' ku ew dihên biranîn wê, agir berdina bedene xwe. Her dawî min ev lêkolîn di destpêka sala 2019an de di heyve adarê de dest bi nivîsandina wê kir û tenê di wê heyvê de wê ser 10 kurdistanîyan re wê, bo şermazarkirin tecrida li ser birêz Ocalan a li imraliyê wê bi heman rengê wê çalakiyên fedeyana wê bikin û wê dawiyê li jîyane xwe wê bikin. Destpêka van leheng û pekrewehên meha adarê wê bi kurdistanîyekê binavê Zulkuf Gezen(*) re wê destpê bikê û wê piştî wê bi gelek kurdistanîyan re wê hebûna xwe wê bide domandin.

Ev rewş wê piştî wê, di nava kurdistanîya de wê, dema ku ew dihê bihistin wê, kurdistanî wê, dakevin qadan. Bo ku ew termê wan bi girseyî newina definkirin wê, rayadarên dewlete tirk wê wan bi ravênin û wê di nivê şeve de wê defin bikin. Lê ew jî wê, nebê asteng ku wê bi sed hezaran kurdistanî wê dakevina qadan û hêrîşên rejima tirk şermazar bikin. Bi wê re ez divê ku wê jî wê, werênina li ser ziman ku wê jineka kurd bi navê leyla Guven wê destpêka wê bikê û ew wekilekê kurd bû wê, çalakiya girave berçibûnê wê bide destpêkirin û wê piştî wê re li her çar beşên kurdistanê û kurdistanîyên ku ew li welatên ewropa dijîn wê bi dehan kurdistanî wê cih bicih wê biheman rengê wê herina çalakiya girave berçibûnê bo şermazarkirin û rakirina tecridê ji ser birêz Ocalan. Tecrid, sucekê li dij mirovatîyê re û ew heta roja me jî hem li imraliyê û li hemû zindanan din li ser serê kurdan hatîya pêşxistin û meşandin weke rewşek asayî.

Di wê rewşê de jî wê, di berxwedanê de wê, weke kevneşopîyeka wê tekoşîna maf û azadiyê wê jinên kurd wê pêşengiyê ji wê tekoşînê re wê bikin. Ev wê weke aliyekê ku mirov ti carî nikaribê ji nedîtî ve were bê. Li vir wê sê-dirîşmên jinên kurd wê hebin. Yek wê, 'jin, jîyan azadî' bê. Ya din wê, 'êdî bes a!' bê. Û ya sêyem jî wê, 'bi gotina 'berxwedan jîyane a!'' bê. Ev gotin jî wê, weke gotineka ku em dikarin wê biteybetî wê werênina li ser ziman. Dirîşma berxwedan jîyan e wê, weke dirîşma salên 1990î û berî wê bê ku wê kurd wê bi wê re wê hin bi hin wê rabina serpiyan bin. Wê li xwe şiyar bibin. Di dewama wê de wê, werê li ser ziman bê. Weke aliyekê din jî mirov wê, dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê, gotina 'gîyane berxwedanî' wê, weker gotineka ku wê di rewşa jîyane civake kurd de wê hem di demên berê de û hem jî wê, di demên roja me de wê bi gelek wateyan wê karibê were hanîn li ser ziman bê. Di nava kurdan de ku wê weke destanên wan ên netewî na wê, 'destana men û zinê', destana kawayê hesinkar û destana şahmaran wê weke pirranîya destanên

(*)Zulkuf gezen wê ciwanekê kurd ku wê di 16ê adarê de wê agir berde bedene xwe bo şermazarkirina tecride li ser birêz Ocalan û wê pekrawan bibê.

wan ên din wê di wan de wê di navaroka wan de wê hertimî wê, bahse gîyanek berxwedêr wê bikê. Di wê çerçoveyê de wê, ew wê, were hanîn li ser ziman. Ev jî wê, di nava kurdan de wê, bicih bibê. Her wusa heta salên 1990î kurdên ku ew hê bi tekoşîna kurd re hevnasi nekirina jî wê, di mejiyê wan de wê berxwedana destana kawayê hesinkar di mejiyê wan de wê hebê. Her wusa di vê çerçoveyê de wê, weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê werênê li ser ziman bê.

Ev rewşa ku em dikarin bi gotina 'gîyane berxwedêr' û ankû bi 'gîyane berxwedanê re wê, werênina li ser ziman wê, di aslê xwe de wê, dîroka wê, ber zêde wê kevn wê herê. Destana kawayê hesinkar ku wê berî zayina isa wê li **dora 612**'an bibê wê, wateya wê ya pêşî wê ew bê ku wê, kawa wê li hemberî zalimekê weke dahaq wê li berxwe bide û serkeve. Piştê ku ew serket wê herê serê çiya û wê agir pêbixê. Piştî wê re wê, ew weke dagera serhildana wî û serkevtina wî di her newrozê de wê were pêxistin. Newroz wê, di mejiyê her kurdistanî de wê bi wê têngîna gîyane berxwedêr wê were hanîn li ser ziman. Ji xwe wê ji aliyekê ve wê, were bawer kirin ku kawa di newrozê de ew di serhildana xwe de bi serketiya û her pîrozkirinên di newrozê de wê, werina wateya serkevtina berxwedana wî. Di wê rengê û awayê de wê, ew wê, were hanîn li ser ziman.

Ev têngîna berxwedanê wê weke têngîneka civaknasî a civakî wê, xwediyê meju û çandaka dîrokî a pîrr kevn bê di nava civake kurd de. Wê bi wê re wê, dema ku wê, bi navê mazlum dogan re wê gotina 'kawayê hemdem' wê were bikarhanîn wê, ev gîyane berxwedanê wê bi dîroka wê re wê di newrozê de wê, were vi dagerkirin. Wê jî wê weke ku wê were bahskirin wê ew were bahs kirin. Di ava kurdan de wê, Gîyane berxwedêr wê, di vê çerçoveyê de wê, temenê wê di aslê xwe de wê, di nava dîroka civakê de wê hebê. Ji xwe wê piştî ku wê, tekoşîna kurd a hemdem PKK wê dest bi tekoşîna maf û azadiya kurd li kurdistanê wê bikê wê li ser wê mireteya çandî a berxwedanê re wê, werênê li ser ziman. Wê di dewama wê dew wê jî nû şîrovekirin û hanîna li ser ziman wê têngîna berxwedanê bi gîyane wê re li gorî demê wê bibê. Şîroveyên li gorî demê ku wê werina kirin wê, di wê çerçoveyê de wê temen û rengê çanda berxwedanê wê bide dîyarkirin. Di wê çerçoveyê de wê, weke aliyekê giring wê werênê li ser ziman.

Di aslê xwe de wê ev têngîna çanda berxwedanê wê, weke aliyekê giring ê ku mirov wê dikarê wê, bi teybetî wê ji gelek aliyan ve wê, şîrovebikê û wê werênê li ser ziman. Di dewama wê de ez wê bêjim ku ew gîyane berxwedêr wê weke xwûdayekê mazin wê heta roja me wê rengê tevgerên her kurdî wê ji aliyê xwe ve wê bide dîyarkirin. Bandûrea wê, pîrr zêde wê hebê. Kurdên ku wê, heta salên 1990î wê ser ser 2602 salan re wê kurd wê bi gîyane kawayê hasinkar wê, bijîn. Piştê wê, ji salên 1990î û pê de wê li wê zêde bikin. Di hundûrê 29 salên dawî ji salên 1990î û heta salên 2019'an wê, bi awayekê pîrr zêde wê, ew

berxwedan wê çawa wê li gorî demê wê were şîrovekirin, hanîn li ser ziman û pêşxistin emê, di wê demê de ji wê re şahidiyê bikin.

Di nava civake kurd de wê, çandaka berxwedêr wê hin bi hin wê li ser temenê xwe yê dîrokê re wê, di roja me de jî wê pêşkeve. Ya ku wê, di aslê xwe de wê, mohra xwe li roja me bixwe li kurdistanê wê ev bê. Li kurdistanê wê, di wê çerçoveyê de wê, çandaka civakî wê biafirê. Lê aliyê wê çandê ê gelemperbûyîna wê jî wê, weke aliyekê ku mirov wê bi teybetî dikarê wê, werênê li ser ziman bê. Di aslê xwe de wê, mirov dikarê werênê li ser ziman ku wê çanda civake kurd wê, bi wê rengê wê, her timî wê di awayekê berxwedanî de wê, reng û awayê xwe wê bide nîşandin ji demên bûhûrî heta roja me. Ev jî dide nîşandin ku wê jîyanek di nava berxwedanê de wê li kurdistanê bi civake kurd re wê, xwe bide jîyankirin û wê werênê heta roja me.

Di roja me de ku em bahse minaqên berxwedanê bikin em dikarin bêhasab gelek minaqan bibînin û wan werênina li ser ziman. Di wê rengê û awayê de wê, weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman. Di aslê xwe de mirov wê jî divê ku wê di dewama wê de wê, werênê li ser ziman ku wê, li kurdistanê wê, ev çand wê di roja me de wê zêdetirê wê, xwe bide dîyarkirin. Lê li vir ji aliyê civakî re wê, çanda jîyane civakê û pêşxistina wê ya bi awayekê asayî wê, di bin bandûr û perdeya ya berxwedanê de wê bimênê. Ber ku derfet ji wê re li kurdistanê ne hatîya hiştin ku ew jîyane asayî were û pêşkeve.

Di wê warê de weke aliyekê ku em divê ku wê, li ser wê bisekin in wê, çendî ku wê ew çanda berxwedanî di roja me de wê li gorî xosletên wê bikê mijara romanên dirêj û wê werênê li ser ziman wê, bi heman rengê wê pêwîstîya wê bi wê hebê ku em di çerçoveya jîyane asayî de jî wê rengê wê jîyanê di çerçoveya têgînek azad û civakî de bi xosletên wê re bi roman bikin û wê werênina li ser ziman. Di wê warê de wê, dema ku wê ji hemû aliyan ve wê, ew rengê jîyane wê, were dîtin û hanîn li ser ziman bi zimanê wê, wê ew ji hevdû re wê nebina sedema lawazbûnê wê vajî wê, bina temen û sedema hevdû xortkirin û zêdetirî di nava rewşên hevdû de bi awatekirinê.

Di vê çerçoveyê de wê çanda civakî li gorî demê wê şîrovekirina wê û hanîna li ser ziman wê, biqasî ya gîyane berxwedaniyê wê di nava civake kurd de wê, pêwîstî bi wê hebê. Di wê çerçoveyê de mirov wê diwê ku wê werênê li ser ziman ku wê jîyane civakê wê, li ser temen, kok û bi xosletên re wê, hanîna li ser ziman wê di wê rengê û awayê de wê, weke aliyekê ku ew nebê nabê bê.

Jîyane civake kurd a berxwedanî wê, dema ku mirov li mejuya wê bihizirê mirov wê, bi dîrokê re jî wê gelek minaqên wê bi awayekê vekirî weke ku em bi *destana kawayê hesinkar*(*) re wê dikarin werênina li ser ziman emê wê, karibin kifşbikin û wê werênina li ser ziman. Berê mirov wê hertimî wê li aser xosletên wê yîn jîyanî re wê bi ber azadbûn û bi serê xwe bi serbestî jîyankirinê ve bê. Di

(*)Wê destanaka civake kurd a berî zayina isa a li dora 612an tê zankirin ku rûdaya.

wê çerçoveyê de wê, hertimî wê mirov wê di legerinê de bê. Wê li ser wê esasê wê di legerinê de bê. Wê gotinên ku wê kifşbikê û wê werênê li ser ziman û ankû wê mejiyê mirov de wê cih û wate bigirin wê, di wê çerçoveyê de wê karibin gelek nîşanakan di wê çerçoveyê de ew werênina li ser ziman. Jiyane civakî wê, di aslê xwe de wê, weke aliyekê ku mirov wê dikarê ji gelek aliyan ve wê, bi rengên wê yên pêşketinê wê werênê li ser ziman. Li kurdistanê bi jîyane civake kurd re mirov wê, rastî gelek minaqan re wê were. Wê di wê çerçoveyê de wê, rengê wê xwe bide dîyarkirin. Di wê warê de ew çanda ku ew afirî wê di aslê xwe de wê, weke aliyekê temen ê ku mirov wê dikarê wê, werênê li ser ziman. Di roja me de wê, dema ku mirov wê bahse jîyanê bikê wê, bêgûman wê weke qalibên têtîni wê gelek têtîni û rewş wê werina berbîra mirov. Ev jî wê yên ku mirov wê dijî. Di nava jîyanê de mirov wê, tiştan wê cerb bikê û wê bijî. Lê wê dîyardeya xwe ya temenî wê li ser koka xwe ya mejuyî re wê biafirînê. Di wê rengê û awayê de wê mirov diakrê wê, werênê li ser ziman ku wê, civak wê, di wê rengê û awayê de wê, mirov dikarê bi gelek rengên wê yên jîyanê re wê werênê li ser ziman. Ji salên 1995 û pê de wê, tv wê bikevina nava jîyane civake kurd de. Wê bi wê re wê gelek rewşên jîyanî, lorik û helbestên ji nava civakê wê werina qaydkirin. Em dema ku wan arşîvan dinerin em bi wê re wê, gelek aliyên teybet ên ku em bi rewş û rengê jîyane civake kurd ên demên berê re wê, di asayîya wê de bi têtîhiştin, gotin û vegotinên wê re wê kifşbikê.

Çand, dîrok û ardnîgarî

Çand, dîrok û ardnîgarî wê sê têtînen ku em nikarin wan ji hevdu cûda werênina li swer ziman bin. Wê di aslê xwe de wê, ji gelek aliyan ve mirov dikarê wan bi hevdu re werênê li ser ziman. Ji aliyê dîrokî ve ku mirov ji kîjan aliyê ve wê, bikê ku werênê li ser ziman wê, bi dîrokî wê, mirov wê bikê ku ew xwe bigihênê kokê. Di wê çerçoveyê de têtînen weke 'kok', 'temen', 'destpêk' û hwd wê, hinek ji wan gotinên ku wê di destpêkê de wê di wê warê de wê werina bîra me bin. Mirov wê, herimî wê, dema ku ew were hanîn li ser ziman wê bi ardnîgarîya ku ew li wê dijî re wê, were hanîn li ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê, salixkirina mirov wê bi ardnîgarîyê re wê, weke aliyekê wê yê ku mirov wê ji temen ve wê dikarin wê werênina li ser ziman bê. Ardnîgarîya ku ew li ser wê jîyan heya wê, ew jîyan çawa heya û ankû kî li ser wê ardnîgarîyê dijî wê, bi wê re wê, were li ser ziman. Di nava têtîna felsefeyê de wê, têtîna deterministîkî(*) wê bahse tiştêkê ku ew bûyî wê mirov nikaribê wê, inkar bikê wê bêtê ser ziman. Wateya wê gotinê mirov dikarê wê weha wê

 (*)Determinism wê weke têtîni û felsefeyeka baxtê a ku ew bawer dikê ku wê, mirov ne azad û serbixwe bê di kirin û tevgerên xse de. Wê bi wê re wê, werênê li ser ziman ku wê, ew kirinên me ji pêşve hatina kifşkirin ku ew werina kirin. Yanî di wê çerçoveyê de wê, bi bawerîyahebûna xwûde re wê, bi kifşkirinên wî re wê, bêtê ser ziman.

werênê li ser ziman ku wê, mirov wê, dema ku ew li deverekê jîyankir wê, ewder wê, weke cihê wî, male wî û ankû devera ku ew 'ji wê' wê were pênasekirin. Di vê çerçoveyê de wê hin bi hin wê piştî ku mirov li ser ardê li deverekê bicihbû û pê de wê, rewşa têgîna aîdiyetê wê hin bi hin wê xwe bide dîyarkirin. Wê bi wê re wê, ew mirov wê li ser wê arde ku ew li wir bicihbûya wê jîyane xwe wê avabikê. Wê male xwe li wê çêbikê. Wê temenê xwe tabarakirinê wê li wir wê peydebikê. Ev bi çandiniyê bê, bi şivaniyê bê û ankû bi nêçîrvaniyê û hws bê. Wê di demên berê de wê, ew wê bi wê rengê wê were û pêşkeve.

Piştê jî wê li ser wê re wê pêvajoyên pêşketinê wê di dewama wê de wê di nava jîyane mirov de wê, xwe bide dîyarkirin. Xosletên wê ardnîgariya ku mirov li wê dijî wê, mirov bixwezê û nexwezê jî wê li pêvajoyên jîyane mirov bibin. Wê rengê jîyane mirov wê bi jîyankirinê re wê bi gelek aliyên wê re wê bidina dîyarkirin.

Ardnîgarî wê, di vê çerçoveyê de wê, rewşa zindiyên ku ew li ser wê dijîn re wê hertimî wê bê mijare lêkolîn û fahmkirinan. Ji aliyê wê ardnîgariyê û xosletên wê ve wê ew werina hildan li dest. Ji aliyê din ve jî wê, li ser esasê rengê jîyanê wê xwe bide dîyarkirin. Di wê rengê û awayê de wê, ev weke aliyekê giring wê xwe bide dîyarkirin. Mirov dema ku ew minaq 10 nifşan li deverekê jîya wê, ew mirov wê li ser wê re wê bîr û xêvekê wê bi xwe re wê li wir wê biafirênê. Wê ew dever wê ji aliyekê ve wê bê weke beşek û ankû qatek ji jîyane wî. Di wê rengê û awayê de wê, weke aliyekê giring wê, mirov dikarê wê werênê li ser ziman ku wê, rewşa ardnîgariyê wê, bi rewşa jîyane li ser wê û bi wê jîyanê re ew demên ku ew hatina bûhûrandin re wê çanda xwe ya jîyanê wê bi têgîhiştin, hişmendî û hwd re wê biafirênê. Bi demê re wê, di wê çerçoveyê de sazûmanaka jîyanî wê li wê biafirê. Ew sazûman wê, weke aliyekê wê jîyanê ê ku mirov wê dikarê wê, werênê li ser ziman bê.

Di nava wê sazûmana jîyanî de wê, mirov wê, rengê jîyane xwe ya ku ew fêrî jîyankirina wê bûya wê pêşbixê û wê derxê li têgîhiştinê. Wê li ser wê re wê li dever, der, kes û rewşên din wê bihizirê. Di wê çerçoveyê de wê, ew wê bê weke aliyekê jîyane mirov. Mirov ku ew li deverekê jîyankir wê mirov wê nikaribê wê jîyane mirov a ku ew li wir jîyankirî jê bibê. Ew wê ne biderfet bê. Ne bi aqilî û ne jî bi kirinî wê ew bi derfet bê. Ber rewşên jîyane wir wê, weke aliyekê bîr û girtinên xêva mirov jî bin. Mirov wê nikaribê wê red bikê. Di wê rengê û awayê de wê, weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman. Mirov wê li gorî xosletên wê devera ku ew li wê dijî wê, xosletan bi xwe re wê pêşbixê, fêrbibê û wê, nirxan derxê li holê. Di wê çerçoveyê de wê, di jîyane xwe de wê wateya wê devera ku ew li wê dijî wê, bibînê. Wê di temenê wê de wê ew wê kifşbikê û wê werênê li ser ziman. Wê bi kirinên xwe re wê, salixkirinên xwe wê li gorî wê bikê.

Dîrok wê, weke aliyekê ku mirov wê, aliyê jîyanî bi pêvajoyên wê re wê, werênê li ser ziman bê. Wê aliyê jîyanê ku ew li ser wê ardnigarîyê ew hatiya jîyankirin. Di dewama wê de wê, ardnîgarî wê, weke bingihêkê jîyanî wê xwe bide dîyarkirin. Mirov li ser wê çi dijî û ankû jîyankir wê, weke rewşna bûyîna û an jî rûdayîna wê, bi wê ardnigarîyê re wê, temenê têkiliyekê bi hebûna zindiyî û wê ardnigarîyê re bi dîrokî û ankû mejuyî wê biafirînê.

Mirov di nava jîyanê de wê, hertimî wê li ser ardnigarîyekê wê bijî. Ew ardnigarîya ku mirov li ser wê jîyankir, ku mirov çi li ser wê jîyankir wê, weke mejuya mirovî a li ser wê kiu ew hatîya jîyankirin bê. Ew jîyankirin wê, ji aliyekê ve wê, aliyekê aîdîyeta mirov a bi wê devera ku mirov ewder jîyankirîya wê, bi wê re wê, biafirênê. Jîyankirin wê, li ser wê ardnîgarîyê re wê, aîdîyetê wê bi jîyankirinê re wê, biafirênê.

Dema ku em têngîna çandê wê, hildina li dest wê, bi ardnîgarîyê re wê, têkiliya wê bi mejuyî wê hebê. Em î ro ku em li demên berê dinerin em dikin ku fahmbikin ku ew awa jîyankirin û bi çi jîyankirina. Weke aliyekî din jî mirov wê, têkiliya xwe bi wê rewşa jîyane û wê ardnigarîyê wê li ser hebûna mejuyê û ankû dîrokê re wê dênê. Di wê rengê û awayê de wê, weke aliyekê din ê ku mirov wê dikarê wê, werênê li ser ziman bê.

Î ro di roja me de wê, çand wê, weke rewşeka ku wê bi zanîni û zanistî wê pîrr zêde wê serî li ser wê û fahmkirina wê were fahmkirin. Zanistên ku ew çandê lêkolînê dikin wê, bi fahmkirin û jîyankirina wê re wê, alaquadar bibin û wê bikin ku wê, bi wê re wê fahmbikin. Di rewşa çandê de wê, ya ku wê zêdetirî wê derkeve li holê wê, weke aliyekê têngîni ê ku mirov wê li vir baş fahmbikê bê. Bi demê re wê, hebûna çandê wê çawa wê were fahmkirin wê li ser wê re wê, were hizirkirin. Minaq rewşên weke malbat, komel, têkilî, hevbeşî, mahr û hwd wê, weke aliyna ku mirov wê dikarê wê werênê li ser ziman bê.

Çand wê, çerçoveya wê têngîni ku mirov wê fahmbikê wê, bi têngîneka rêxistî a jîyanî re wê, xwe bide dîyarkirin. Wê bi demê re wê, çerçerçoveyên têkiliyên mirov ên bi hevdû re û rengên wan wê bi wê re wê werina ser ziman.

Em dema ku li ser hebûna mirovî re wê werênê li ser ziman wê, mirov dikarê bi têngîni weke aliyekê mirov wê werênê li ser ziman. Mirov bihebûna xwe ya fizikî re wê, bijî û wê bi wê re wê, hin bi hin wê dema ku wê aqilê mirov wê pêşkeve wê, bi wê re wê, aliyê mirovî ê gîyanî jî wê, were kifşkirin û hanîn li ser ziman. Di dewama wê de wê, aqil, zêhn, felsefe û weke ku em di roja me de dikarin werênina li ser ziman têngînen bîrdozîkî û hwd wê, werina li holê. Ev jî wê weke têngîne ku mirov wan dikarê di wê çerçoveyê de weke aliyekê giring wê werênê li ser ziman bê.

Em ku pêvajoyên jîyane civakî ên demên şariştanî wan di berçav de derbas bikin emê bi wê re dem bi dem reng û awayê wan pêvajoyên pêşketinê kifş dikin. Dem bi dem wê, weke aliyna wê, jîyanî wê bi têngîni wê mirov çawa bijî wê, li ser wê were sekin in. Hemû têngînen weke bi aqilî û felsefikî wê, ji

destpêkê ve wê armançaka wan hebê ku ew hertimî xwe bigihênina ya rast. Ya ji rastiye wîrdetir jî wê rastteqînî bixwe bê. Wê hewl bê dayin ku mirov xwe bigihênê li wê. Di nava pêvajoyên jîyane civakî de wê, weke ku em di xate pêşketina mesopotami û ankû kurdistanî de wê, kifş dikin wê bi awayekê hîyararşikî wê rengekê pêşketinê wê, xswê bitêgînî wê bide dîyarkirin û wê bikê malê olan bixwe jî. Di serdemên berê ên demên sûmerîyan û hwd de wê, were ditin ku wê key û ankû kral wê hebê ku ew wê gotina wê kifşkar bê. Ankû wê her tişt bê. Wê bi wê re wê, ev wê xwe bide dîyarkirin. Di dewqama wê de wê, weke aliyekê wê ye din jî wê, xwe bide dîyarkirin ku wê, piştî wê, di wê çerçoveyê de wê li ser têgînê re wê ew kifşkarî wê xwe bide domandin.

Mirov wê, bi demê re wê çî bijî wê, ji bîr nekê. Wê di nava xwe de wê fêrî qaydkirinê wê bikê. Ji xwe piştî ku wê, nivîsandin jî wê pêşkeve wê êdî wê li ser wê re wê ew mayindatî wê, xwe bide domandin. Mirov wê, bi wê re wê, weke ku wê xêv û bîreka xwe ya tiştî fêr û azmûn a bi kirin û tevger û rewşên jîyanî re wê, biafirênê û wê ew wê bûhûrînî li demên xwe yê pêşbikê. Têgîna mireteyê li vir mirov dikarê weke têgîneka çandî a ku wê ji nifşan li nifşan ku wê, bê hiştin wê bibê. Kurdên berê bawer dikin ku mirov çî bijî ew wînda nabê. Wan bawer dikir ku wê di fezeyê de wê, valahiyeke ku wê her kirin, tevger û dengên ku em derdixin wê herê wir û wê li wir wê, asêmayî wê bimênê. Lê demek wê werê ku mirov wê karibê xwe bigihênê li wê.

Di wê çerçoveyê de wê, gotinê wê ji piçûkên xwe wê bêjin ku mirov çî got divê ku mirov baş li wê bihizirê. Mirov çî kir mirov li wê bihizirê. Ber ku wan hizirkir ku tiştî ku ew hat kirin wê bi şûnvehildana wê nebê. Wê ew weke tişteke bûyî wê her hebê li jîyanê. Di vê çerçoveyê de mirov divê ku wê bibînê û fahmbikê.

Çand wê weke bîr û xêva me ya giştî a ku wê hemû kirinên me yê jîyanî wê di wê de wê werine berhevkirin. Di jîyanê de wê, mirov wê, di nava jîyanê de wê, weke zindiyekê pirralî wê bijî. Em dema ku tişteke dikin em divê ku wê jî gelek aliyên ve wê, dikarin wê werênina li ser ziman. Her timî wê gelek aliyên ku me ew hê ne dîtina û ew hena jî wê hebin. Mirov wê weke zindiyekê kiu ew dijî û wê di nava rewşên civaknasî de wê bijî. Wê weke zindiyekê derûnî bê. Wê bi aqil bê. Wê bi wê re wê, fêr bibê. Bi aqilbûn wê weke aliyê mirov ê giring ku wê temenê jîyane mirov a bi aqil wê biafirênê bê.

Bi aqilbûn wê mirov ji nava xwezaya zindiyên din ên ku ew dijîn wê derxê û dîrbikê. Marks wê bi gotina beyenîbûnê re wê, ew wê werênê li ser ziman. Lê çendî ku wê mirov wê beyenî bibê jî wê, dîsa wê nikaribê bê xwezayê bijî. Wê di nava xwezayê de wê bi girtinên ji xwezayê wê bijî. Lê aqil wê, aliyekê din wê bi xwe re wê, bide pêşxistin. Ji du aliyên ve mirov dikarê wê werênê li ser ziman. Aliyê pêşî wê, bi rewşên weke nixên ku em bi wan dijîn re wê xwe bide dîyarkirin bê. Minaq em têgîneka olî û ankû felsefîkî nikarin wê bi fizîkî bi dest bigirin. Em nikarin deng bi dest bigrin. Lê em tişteke fizîkî ê di jîyanê de ku ew

heya wê dikarin bigirin. Minaq darek, kevirek û ankû tişteke din ku ew heya mirov dikarê wan bidest bigirê. Mirov wê, bi demê re wê, aqilê xwe pêşbixê û wê bi aqilê xwe wê bidest têkiliya rewşa fizikî û ya nefizikî weke aqil wê bi hevdû re wê dênê. Bi aqil çêkirina amûrên ku mirov bi wan bijî û fêrbûna bi karhanîna wan û bi wê re ew serdestîya ku ew bi wê re bi zanebûn û fêrbûna xwe re bidest dixê wê mirov bikê rewşek teybet bê. Mirov wê piştî ku ew bi aqil bû û ji xwezayê dûrket û ankû beyenî bû wê, êdî wê, pêwîstîya wî bi titş û ankû amûrên ku ew bi wan bijî wê bibê. Wê di wê çerçoveyê de wê, mirov wê hin bi hin wê bi aqilê xwe wê ew wan çêbikê. Wê, bi wan re jîyane xwe wê bijî. Wê bide domandin.

Minaq wê rewşên têkilidanîne wê pêşkevin. Mirov wê pêşî wê dangan wê derxê. Piştê wê, dengên xwe yê ku ew derdixê wê weke bêjeyî û ankû gotinî wê bi reng û awa bikê. Wê bi aqil wê fêrî watelekirina li wan bikê. Di wê rengê û awayê de wê, weke aliyê wê yê ku mirov dikarê wê, werênê li ser ziman bê. Li vir di aslê xwe de wê, aqilê teknîkî û hwd ku wê di wê çerçoveyê de wê pêşkeve û wê bê temenê jîyane mirov a ku ew dijî wê, weke aliyekî şoreşî ê ku mirov wê bi aqil re wê, werênê li ser ziman. Li vir bikarhanîna aqil di wan rewşên çêkirinê de wê, weke aliyê mirovî ê jîyanî ê herî giring bê. Wê di wê çerçoveyê de wê, hin bi hin wê, mirov wê fêrî gelek tiştan wê bibê. Her tiştê ku mirov wê çê dikê û ankû afirênê wê bi darêjk bê û wê aqil wê bi demê re wê mirov wê bigihênê li têgihîna darêjkê bi wê re. Wê bi wê re wê mirov wê, fêrî wê, bibê. Mirov wê dema ku ew gihişt wê têgînê wê hin bi hin wê tiştan wê pêşbixê li gorî rewşan, piştê jî wê, dema ku ew tişt hat pêşxistin wê ew tişt tenê bo wê rewşa ku ew hatî afirandin wê bi sînor nemênê wê bi xwe re wê, bidest afirandina rewşan jî wê bikê. Di wê çerçoveyê de wê, afirandin û ankû çêkirin wê beremberî hevdû wê bi tiştê ku ew heyî bi fizikî re wê hevdû biafirênin. Ev jî wê, weke aliyekê ku mirov wê, hin bi hin wê li ser wê re wê, zêdetirî wê, bi aqil bibê. Wê aqilê xwe wê, hin bi hin wê pêşbixê û wê derxê li pêş. Aqilê teknîkî wê, weke aqilê ku mirov wê bi wê bijî bê. Di wê çerçoveyê de wê, di hundûrê demê de wê, were dîtî ku mirov çendî ku wê biaqil bibê wê zêdetirî wê di wan warên çêkeriya xwe de wê afrîner bibê. Wê bi wê re wê, zêdetirî wê tiştan wê çêbikê û wê jîyane xwe wê, bi wê re wê, rengtir bikê. Wê, di wê de wê gelek tiştên ku ew bi wan bijî wê, pêşbixê. Ev wê, weke aliyekê jîyane mirov ê bi aqil pêşdikeve wê xwe bide diyarkirin û domandin. Ev wê heta roja me wê, di rewşa afirandina xwe de wê, xwe bide domandin. Em î ro bi aqil û teknîkî ku wê hewirdora me wê dorpeçkiriya em bi amûrên ku mirov bi destî afirandina re dijîn. Di wê rewşê de wê, mirov wê, hertimî wê, zêdetirî wê amûran wê, pêşbixê. Di roja me de ev wê weke hemdemî û ankû rewşek şariştanî a ku mirov wê dijî wê wre pênasekirin û hanîn li ser ziman.

Çand wê weke rewşa ku ew mirov dijî bê. Wê di wê çerçoveyê de wê, çendî ku mirov wê dikarê bi gelemperî wê werênê li ser ziman wê, mirov vajî wê,

karibê bi herêmî û ankû teybetî jî wê, werênê li ser ziman. Bi demê re wê, herêm bi herêm wê komên civakî wê biafirin û wê pêvajoyên wan ên jîyankirinê wê bibin. Her çand wê, di nava xwe de wê, fêr û azmûnên cûr bi cûr wê bi hawênê. Di wê rengê û awayê de wê, weke aliyekê giring em divê ku wê bin xat bikin.

Minaq em li vir wê dema ku em dîroka civake kurd wê hildina li dest em dikarin bahse demên çandê û pêşketina wê bi hebûna civake kurd û mejuya wê re bikin. Dema gûtî, qasî, hûrî, mîtannî, medî, şadadî, eyyûbî û hwd wê tenê çend ji wan demên teybet ên ku ew pîrr zêde bi navê wan re dihên zanîn bin. Her dem wê xwediyê xosletên xwe yên ku ew bi wê pêşketîya bê. Di wê rengê mirov dikarê wê jî bibêjê ku wê, rewşeka pêşketinê ku ew weke çanda civakê bê wê bi du aliyên wê bi teybetî wê mirov karibê wê werênê li ser ziman. Aliyê pêşî wê bi dem û mejuya wê ya demdirêj bê. Wê di wê çerçoveyê de wê çendî ku wê dirêj bijî bi demê re wê bi xwe re wê kûrbûnê wê bi têgînî û hwd re wê çêbikê. Aliyê din jî wê, di çerçoveya sînorê wê yê berfirehiyê de bê. Ev jî wê, çendî berfireh bê wê, weke aliyê wê yê herêmî bê.

Di roja me de wê, gelek rengên çandî û civakê wê hevdû bi afirênin. Ew jî wê, weke aliyekê ku mirov wê karibê bi teybetî wê kifşbikê û wê werênê li ser ziman bê. Î ro minaq li bi navê civakan re wê navê çandan wê wer ziman. Minaq weke 'çanda kurd', 'çanda arab', 'çanda faris', 'çanda rojava(ewropa)', û hwd wê, were li ser ziman. Weki din jî wji aliyekê din ve jî wê, bi şewayekê wê mirov karibê wê biheman rengê bahse wê bikê. Minaq çanda demokrasîyê, çanda liberal. Çanda olî, çanda mesihî, çanda islamê, çanda êzdayî, çanda zerdeştî û hwd wê bi wê rengê wê were li ser ziman. Ev jî wê, weke aliyê wê yê ku mirov wê, dikarê wê, werênê li ser ziman bê.

Çand wê dema ku em çerçoveya gotina wê, hewl bidin ku wê salixbikin û wê werênina li ser ziman wê, çerçoveyek pîrr zêde berfireh û kûr wê bi xwe re wê werenê li holê. Her wusa çendî ku mirov wê salixkirina wê bikê wê, hertimî wê, pêwîstîya xwe jinûve salixkirina wê ya bi demê û jîyanê re wê hebê. Ber ku mirov dijî û jîyane mirov didomê. Wê bi wê re hertimî wê, fêr û azmûnên nû wê bi xwe re wê pêşbixê. Wê serborîyên nû wê derxê li holê. Wê di wê warê de wê çî bijî wê, bi xwe re wê berhev bikê. Ev jî wê, hertimî wê jinûve û jinûve salixkirina wê bi xwe re wê bixwezê. Lê li vir wê çand wê weke aliyekê jîyane mirov bê. Wê restên mirovî ên bi keseyetî, û hevbeşî bijî wê bi wê re wê, were kifşkirin. Di nava sînorê civakê de wê, restên ku wê bi wan re wê bi dadî û hwd wê bijî wê, biafirin. Ew rest wê, weke ku wê kurd wê berê binavbikin wê, bi kevneşopîyan re wê werênina li ser ziman. Wan kevneşopîyên xwe weke weke restên dadî û ankû hûqûqî bikarhanîn bi wan jîyankirin. Di wê çerçoveyê de wê di nava jîyane wan de wê hertimî wê restên ku ew bi wan bijî wê hebin. Wê bi wan re wê darazên başî û nebaşîyê wê, di nava wê de wê werina kifşkirin. Ev jî wê ji aliyekê ve wê taqabûlî rewîst û rest û ristên wê bikê. Ya baş wê, bi

nebaşî wê were hanîn li ser ziman. Ya baş jî wê bi başî wê werê li ser ziman. Ji hevdû cûdakirina ya rast û ne rastiyê wê, ji aliyê ve wê, darazên me yên ku em bi wan bi restî dijîn wê temenekê wan biafirênê. Ev jî wê, me bi temenî wê bigihênê têngîna çandê û hwd re. Rest û darazên mirovê ên jîyanî wê, di wê çerçoveyê de wê, xwediyê temenekê bin. Mirov wê dema ku wê tiştekê wê rast û ankû ne rast bibînê wê, li ser çi re wê ew wê darazê wê bikê? Wê ew wê weke aliyê giring ku mirov wê kifşbikê bê. Di serdemên kevnera û ankû antikê de wê felsefe zêdetirî wê pêşkeve û wê, di wê warê de wê, mijarên wê yên sereka wê, hewldana kifşkirina restên rastî û ne rastiyê bin. Ya rast û fizikê bi hewldana ji ya xiyalî cûdakirinê re wê, xwe bikê nava hewldanekê de. Felsefe wê armanca wê kifşkirina rastiyê bê.

Bi felsefeyê re wê çandaka têgihîştinê a bi aqil wê biafirênê wê, mirov wê li ser wê re wê bijî. Mirov wê, bê wê astê ku wê nikaribê bêaqilî bijî. Wê di wê rengê û awayê de wê jîyane xwe wê bigihênê li adilandinan. Wê her adilandina ku mirov di jîyane xwe de bikê wê weke adilandînen ku ew wê bi aqilê mirov bin. Çêkirina malan bo di hundûrên wê de jîyankirin, çêkirina xwarinê bo xwarinê, çêkirina cilûbergan bo lixwekirinê û hwd wê, çend ji wan aliyan bin. Ev wê, bi demê re wê qalibên jîyankirinê wê bi xwe re wê di nava jîyane mirov de wê biafirênin.

Em ku pêvajoyên pêşketinê ên li ser aqil re ji demên destpêkê ên aqil û heta roja me wan werênina li ser ziman emê rastî dîmenekê pîrr zêde bi pêşketinên aqil ku wê weke teknikê û hwd re werin. Mirov wê çawa wê bi wê bijî wê, fêrî wê bibê. Wê mirov wê hem bi çêkirina tiştan re wê, jîyane xwe ji aliyekê ve wê pêşbixê û hem jî wê, weke bi hûnerî fêrbûnên ku ew dixwe de dikê û pêşdixê wê bi wan re wê ji aliyekê din ve wê ew wê temem bikê. Di wê rengê û awayê de wê, ev herdû alî wê di ahengê de wê, bimeşênin.

Lê weke ku em ji gotina 'çandê' a kurdî wê fahmdikin wê, alimîna li ser aqil, hiş, fêrbûnê, fahmkirin û hwd re wê, rengê têngîna çandê û hwd wê, bi xwe re wê bînen li holê û wê bide dîyarkirin. Di wê rengê û awayê de wê, weke aliyekê giring em wê bînen li ser ziman ku wê, rewşa rewşa çandê wê bide dîyarkirin. Çand wê, weke çerçoveya hemû jîyankirin, afirandin, fêrbûn û hwd bê. Di wê rengê û awayê de wê, gotina çandê wê hertimî wê her salixkirinên bi gotinî û hwd ku ew li wê werina kirin, piştî ku ew hatina kirin wê ji gelek aliyan ve wê tang bimênin. Ber vê yekê wê, weke têngîneka azadiyê ku ew xwe ti carî bi ti tiştî ve bi sînor nakê wê, xwe bide dîyarkirin. Di wê rengê û awayê de wê têngîna çandê wê, xwediyê rewşek giştî a mazin, kûr û berfireh bê.

Mirov wê, çawa wê bijî wê li ser wê re wê bi awayekê wê kifşbikê. Di wê rengê û awayê de wê, dema ku em gotina 'çandê' wê bi lêvdikin em, weke ku em ji aliyekê ve jî bahse regekê jîyankirinê û hebûna wê bi hemû aliyên wê re dikin. Di wê rengê wê, mirov dikarê wê, werênê li ser ziman. Di roja me de wê, têngîna çandê wê ji sê aliyan ve wê, were bi watekirin û têgihîştin kirin. Aliyê

pêşî wê li ser rewşên jîyane civakê ên ku ew di demên bûhûrî de ku ew hatîya jîyankirin û derbaskirina wê bê. Aliyê duyem wê weke çêkirin û çekerîyên di jîyanê de ku ew dihên weke rewşên bi wêneyî, nîgarî, têknîk û her cûre rewşên bi darêjkê ku ew dihên çêkirin bê. Aliyê din ê sêyem jî wê, bi rewş û rengê pêşketina demê re wê, were li ser ziman bê. Li gorî wê jîyankirin wê, weke aliyê wê yê ku wê li berçav wê were girtin bê. Gotina 'mirovê hemdem' ku ew dihê bikarhanîn di roja me de wê, temenê wê li ser esasê 'gihîştina çandek hemdem' wê were rûnandin. Di wê rengê û awayê de wê, weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman. Her wusa wê, divê ku mirov wê, werênê li ser ziman ku wê, di çerçoveya aqilê heyî û pêşxistina wê û bi wê pêşxistinê jîyankirinê re wê, were li ser ziman. Ji aliyekê din ve jî wê, dema ku em bahse gotina çanda hemdem bikin wê, ji vê aliyê ve wê mihtacê fahmkirinê bê. Em wê ji kîjan aliyê ve wê hildina li dest û wê fahmbikin? Di aslê xwe de wê ev gotin wê weke gotineka dîtbar bê û wê mirov karibê wê bi gelek awayan wê şîrovebikê û ankû bigihênê li şîroveyan. Wekî din jî wê, ew bê ku mirov çawa bixwezê wê, şîrovebikê û wê bigihênê li şîroveyan. Mantiqê wê, li ser esasê mirov çawa dixwezê ku ew wusa bijî bê.

Di çerçoveya têgîna çanda hemdem de wê, weke aliyekê giring wê, gelek felsefe, têgîn û hişmendî wê werina pêşxistin. Di wê çerçoveyê de wê, rengên jîyanên ku ew bûna wê werina nivîsandin û ankû wê, werina bi dîmenkirin. Di wê rewşê de wê, jîyane hemdem wê, dîmenekê wê, were xîzkirin. Mirov çi dikê, bi çi re alaqa dar dibê, çawa dijî, li kû dijî, di kîjan rewşê û astê de dijî, derfetên jîyanê ku ew di destê mirov de hene, mirov çendî dikarê ji wan sîdwergirê, di rewşa fahmkirinê de mirov çendî li pêş a, di her rewşên bi aqilî de mirov dikarê fahmbikê û ankû nikaribê fahmbikê, têkiliyên mirov ên bi zayendî û rêhevalî û malbatî û hwd bi hevdu re çawa na û hwd wê bi wan re wê bi gelek aliyên din re jî wê, ew wê werina li berçav. Wê di wê rengê de wê, ev wê weke rewşa ku mirov wê bi wê re wê bi çandî wê werê şîrovekirin û ankû na.

Di çerçoveya gotina *çanda hemdem* de wê, têgîna çandê wê li ser van esasan wê were rûnandin. Em di roja me de di nava jîyaneka bajarwanî û hwd de dijîn. Bajarwanî wê, hê di demên sîmerîyan(*) de wê pêşkeve û wê hin bi hin wê regekê jîyanî wê bi xwe re wê biafirênê. Di dewama wê de wê, weke aliyekê giring wê, bi xwe re wê, bide dîyarkirin ku jîyane bajarwanîyê wê, mirov wê di wê de wê, di nava hinek şert û merc û bi hinek derfetna û bi şewayekê pêşketî bi aqil û jîyane xwe re wê, were û bijî. Di wê çerçoveyê de wê, bi wê gotina 'jîyane bajarwanîyê' wê bo wê were bikarhanîn. Di wê çerçoveyê de wê, jîyane bajarwanîyê wê, xwedîyê çandaka bajarwani bê. Wê di wê de wê gelek mirov

 (*)Dema sîmerîyan weke dema şariştanî a destpêkê ku wê berî zayina îsa li dora 6 û ankû 5 hezar sal wê were bi dîrok kirin bê. Ev dem wê weke demeka ku wê çendî ku wê were zanîn jî wê zanînên me têrê nekin bi tememî wê werênina li ser ziman. Ev dema sîmerîyan ku em bahse wê dikin bi hezaran salan em bahse wê dikin bê.

wê di nava hevdû de wê bijî. Wê derûnîyek girrseyî wê hebê û serwer bê li mirov. Çendî ku mirov li rex hevdû dijî û hevdû nasnekê û têkiliya wan zêde bihevdû re nîn a jî lê wê, bandûra wan bi wê derûnîya girseyî re wê li ser hevdû wê pîrr zêde wê hebê. Di wê rengê û awayê de wê, di nava rewşek civakî de wê bijî. Civaketiya bajarwanîyê wê, xosletên wê, bi çanda wê re wê, ji ya gûndîtîyê wê cûda bê. Di wê de wê rengê jîyane wê û pêşketin û têkiliyên wê yên navxweyî û hwd jî wê cûda bê. Wê ew wê, xwedîyê renekê teybet ê çanda xwe ya teybet bê. Çanda bajarwanîyê wê, li gorî wê bi jîyane wê re wê li qistas û ankû restên wê were lêgerîn. Li gorî wan wê were jîyankirin. Di wê rengê û awayê de wê, ew wê xwe bide dîyarkirin.

Çanda hemdem wê di wê çerçoveyê de wê, weke şêwayekê têgînî ê ku wê li xate pêşketina aqilê me hoyandî û hûnandî bê. Wê bi wê re wê, temenê wê li ser rengê jîyane mirovê ku ew bi encamên aqil dijî re wê, were li ser ziman bê. Bi wê re wê, weke aliyekê wê yê ku mirov wê, dikarê wê werênê li ser ziman re wê ew wê hebê. Di wê çerçoveyê de wê, mirov dikarê wê, werênê li ser ziman

Li kurdistanê wê, di nava civakê de wê, çanda bajarwanîyê û ya gûndîtîyê wê li rex hevdû wê bijî. Lê wê ji salên 1990î û pê de wê zêdetirî wê çanda bajarwanîyê wê, xwe serdest bikê û wê bide serdest kirin li jîyane mirov. Mirov wê, di nava wê rengê jîyane bajarwanîyê de wê bijî. Lê ji gelek aliyan ve wê, jîyane ku ew di wê de dijî wê mirov nikaribê wê di fahma wê de bê. Wê weke aliyekê ku wê, bi derûnî û civaknasî wê mirov binbixê jî wê di aslê xwe de wê ev bê. Bi zanebûn jîyankirin wê temenê serkevîna di nava jîyanê de a bi her cûreyên wê re bê. Çanda bajarwanîyê ku wê, weke 'çanda hemdem' jî wê, were li ser ziman wê, pêwîstî bi fahmkirineka wê ya ji temen ve wê hebê. Her wusa di kjan pêvajoyên dîrokî de derbasbûya û heta roja me hatiya pêşketiya ew pêwîstî fahmkirinê ya. Li ser çi esasê wê, mirov dikarê wê fahmbikê? Di roja me de wê, dema ku wê, bahse çanda hemdem û ankû ya bajarwanîyê wê were kirin wê, bahse renekê jîyanê ku mirov bi malbate xwe û ankû bi tenê di malekê dijî, karekê wê yê ku ew bi wê dabare xwe dikê ku ew di dest de hebê û hebe û nebê ku wê zêde giring bê ku ew wasayiteka wî hebê ku ew bi wê herê û were. Di wê çerçoveyê de aliyên din ên weke cihên hevbeş û rêyên hevbeş bikarhanîna wan jî wê, weke aliyên wê yên din bê. Di dewama wê de wê sazîyên hevbeş ên sazûmanî û civaknasî û hwd jî wê hebin. Weke banka, nexweşxane û hwd. Wê di wê rewşê de wê, dema ku mirov çendî ku xwe gihand xizmetek baş wê weke ku ew hemdem dijî wê, were li berçav. Di wê çerçoveyê de wê di renekê pîvanî de wê jîyane hemdem û ankû çanda wê bi wê re wê were li ser ziman. Di dewama wê de mirov dikarê wê jî wê, werênê li ser ziman ku ew wê weke aliyekê wê yê teybet bê ku mirov wê fahmbikê bê.

Çanda hemdem wê, weke têgînekê wê di roja me de wê, bi têgîneka serwer û weke renekê jîyanî ê pêşketî re wê xwe di wê çerçoveya jîyane bajarwanîyê û hwd de wê bide dîyarkirin. Di wê rengê û awayê de wê, çanda hemdem wê,

darêjkek wê ya salixkirî a giştî li berçav wê nebê, ku em wê rengê jîyane wê ya li berçav a demkî ku ew dihê jînkirin ku em wê li berçav ne hasibênin. Ew jî wê, weke aliyekê wê yê ku ew bûya bê. Lê li vir wê, çanda hemdem wê, ji aliyekê ve wê, bi aqil re wê temen û bingihê wê ji aliyekê ve wê li ser temenekê razber re wê xwe bide dîyarkirin û domandin. Ji du aliyan ve mirov wê dikarê wê werênê li ser ziman. Li ser aliyê jîyanî ê ku ew bi dîmenî li berçav afirîya û heya bi jîyane mirov re bê. Ev alî wê weke aliyekê şenber wê xwe bide dîyarkirin. Ev alî weke heya û mirov dikarê wê bibînê, dest lê bide û wê werênê li ser ziman. Di vê çerçoveyê de wê, di şêwayekê darêjkî de wê were li berçav, Mirov wê di male xwe de wê her cûre xweşikatiyê wê bikê ku ew çêbikê. Di wê rengê û awayê de wê weke aliyekê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman. Lê aliyê din ê razber ew jî wê, weke aliyê ku ew bi aqil dihê hizirkirin, tefkîrkirin û pêşnûma û ankû dîzaynkirin bê. Ev alî wê, di wê çerçoveyê de wê, weke hizrekê wê hebê. Dîmenê wê li berçav nebê. Tiştêkê ku ew hat hizirkirin û ankû hat xîzkirin weke bi dîzaynkirinê wê, ew bi wê re wê, bi sînor bê. Wê rû û dîmenê wê nebê. Lê piştê wê mirov bo ku wê şenber bikê wê bikê ku ew dîmenê wê çêbikê. Wê di wê çerçoveyê de wê ji rengê darêjkê ê ku ew xîzkirîya û ankû dîzaynkiriya wê, tiştêkê wê çêbikê. Ji xizkirinekê wê mirov karibê bêsinor û bêhasab tiştan derxê û çêbikê bi rengên cûr bi cûr. Di wê rengê de wê, di nava yaz razber û ya şenber de wê, di wê warê de wê, hevyeke wê, di gelek waran de wê tenê wê, weke têgînekê wê bimênê.

Di aslê xwe de wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê, di rewşa çêkirina tiştê de wê, mirov bi heman rengê weke ku mirov ji xizkirinê û ankû dizaynekê ku wê çêbikê wê ji wê tiştê ku ew çêkir jî wê xizkirinê û dizaynê karibê derxê û li ser wê dîzaynê re wê karibê xwe bigihênê gelek rewş û rengên din re. Wê li vir wê têgîna çandê wê di awayê şûbjektiv de wê zêdetirî wê xwe weke aliyekê wê bide li berçav. Wê bi wê re wê, weke ku wê sînorê afirandinê wê nebê. Ya ku wê çerçoveya salixkirina gotina çanda hemdem wê biafirênê wê, ev rengê çêkirinê hizirkirinê û fahmkirinê a bi mirov û jîyane mirov û hwd re bê.

Çerçoveya têgîna çanda hemdem wê, di wê rengê û awayê de wê weke têgîneka ku mirov wê dikarê ji gelek aliyan ve wê hilde li dest û wê werênê li ser ziman bê. LÊ di aslê xwe de wê, têgîna bi gotina çanda hemdem re ku ew dihê li ser ziman wê, weke têgîneka darêjkî jî wê mirov karibê bi aliyê wê yê razber re wê li wê bihizirê. Di wê warê de wê, di ware felsefîkî, têgînî û heta zanistî de wê, çand wê bi wê aliyê xwe re wê kûr û berfireh bibê û wê bê mijare fahmkirin, lêkolîn û pêşxistinên nû jî. Di wê çerçoveyê de wê, mirov dikarê wê werênê li ser ziman ku wê, heta roja me wê, li ser têgîna ya ku mirov jinkirî re wê, têgîneka çandî wê di mejiyê me de wê reng û awa bistênê. Lê di wê çerçoveyê de çandaka ku mirov ew nejîya ya û mirov wê biafirênê wê bi derfet bê? Yan jî gotineka bi wê rengê bi temen kirina wê, bi derfet a? Di aslê xwe de

wê, rengê têngîna çandî a razber ku ew di roja me de bi felsefîkî, teorîkî û zanistî pêşdikeve wê, ev wê weke rewş û renegekê wê yê hizirkirinê jî bê. Di wê rengê de wê, mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê, di roja me de wê, di wê çerçoveyê de wê, çand wê weke aliyekê ku wê rengê jîyankirina me wê bide dîyarkirin. Çand, bi têngîneka xwe wê, hertimî wê, li pêşîya jîyane mirov wê, were tefkir kirin. Dema ku mirov li ser wê li pêşbûnê re li wê bihizirê wê demê wê, ew aliyê ku me li ser razberîya çandî re wê hanî li ser ziman wê, weke aliyekê ku mirov nikaribê wê ne biderfet wê şîrovebikê bê. Wê mirov karibê wê, bi derfet wê werênê li ser ziman bê. Di roja me de wê, rejim û desthilatdarîyên ku ew pêşdikevin û ew dikin ku ew 'civake xwe' biafirênin û ankû 'mirovê xwe' biafirênin wê, hinekî jî wê, ev têngîna wê bi wan re wê weke aliyekê ku ew di wê çerçoveyê de wê pêşdixin bê. Di aslê xwe de wê, di rewşa fahmkirina çandê de wê, gelek aliyên ku wê, mirov pêwîstî bi wê dibînin ku wê fahmbikê wê hebin li pêşîya me. Ew jî wê, weke du aliyan bi serekeyê mirov dikarê beşbikê û wê bînin li ser ziman. Aliyê pêşî wê, bi aliyê têngîna razber a çandê re ku me hanê li ser ziman ku wê weke ku rejim û desthilatdar ku ew civake û ankû mirovê xwe dikin ku ew biafirênin bê. Lê aliyê din jî weke têngîneka ku em wê bi serê xwe li ser gotina çandê re wê hildina li dest wê, li pêşbûna çandê bê. Çand, çendî ku ew bi têngîna, felsefe û zanîna xwe li pêş bû wê, ew wilqasî wê karibê biafirênê. Di wê çerçoveyê de em vê gotinê li wê zêdebikin ku wê, çand wê hertimî wê weke têngîneka jîyanî û ankû weke renegekê jîyanî wê, weke ku wê gavekê li pêşîya ya ku em wê dijîn jî bê. Di wê çerçoveyê de wê, ev wê di çerçoveya têngîna çanda razber de wê, bi gotina 'li pêş hizirkirinê' re wê xwe bide dîyarkirin. Di dewama wê de wê, weke aliyekê wê yê teybet mirov dikarê wê werênê li ser ziman ku wê, li pêşhizirkirin wê, ew bê ku mirov wê, li çi bihizirê, çawa bijî, li pêşîya mirov a di pêşaroja mirov de û hwd wê, weke aliyna ku wê karibê ji wan hilmbigirê û xwe bigihênê têngînekê û ankû têngihê bi wan re. Li vir wê ew ne giring bê ku ew bi tememî û ankû sadî sad ku ew weke ya ku wê were jîyankirin bê. Lê ji aliyê wê ve ku mirov wê, hizirbikê ku wê berê mirov bi kijan aliyê ve bê û wê di wê rewşê de wê, mirov çi rast bê bo mirov ku mirov bijî û di dewama wê de ku mirov wê çi bi çi rengê pêwîst bê ku ew bijî û di aliyekê din jî ku wê di nava şert û mercên jîyane me de û bi derfetên mirov ên herî dawî ên jîyanî mirov çi û çawa dikarê bijî wê, weke aliyna ku wê bi pirsî wê li bersivên wan wê were lêgerîn bê. Di wê çerçove de wê, rewşa çandê û ankû rewşa çandê a bigotina çanda hemdem a roja me re ku wê were li ser ziman wê, di wê rengê û awayê de wê, weke aliyekê ku mirov wê bi teybetî ku wê werênê li ser ziman bê.

Di aslê xwe de wê, rewşa çandê wê, di wê warê de wê, weke aliyê ku mirov wê, çendî ku wê bi têngîna di wê de hûr û kûr herê wê mirov karibê di wê de wê çûyîne bikê bê. Di dewama wê de jî wê, weke aliyekê din ê wê yê giring jî di dewama wê de ku mirov wê, biafirênê. Li ser darêjkên têngîna re wê xwe cih bi

cih û dem bi dem wê bigihênê rengên darêjkî ên ku ew wan ji wê darêjka têgînî ku ew biafirênê bê. Di wê warê de wê, darêjkek ku ew di demên berê de jî ew hatibê afirandin wê, di roja me de jî û di demên pêşarojê de jî wê karibê bibê temen ku em ji wê rengên nû biafirênin û derxina li holê. Di wê çerçoveyê de wê kompizisyona di nava têgîna çandî a razber û afirîna wê ya bi şenberî de wê, weke aliyekê afrîner ê çandî wê xwe hertimî zindî bigirê û wê bide dîyarkirin bê. Di wê rengê û awayê de wê, aliyê afrîner ê çandî wê xwe bi wê re wê bide dîyarkirin.

Bi gotina çandê re wê têgîna afrînerîyê ku mirov wê bigotin dikê wê, di hîm û temenê wê de wê ev rastî wê weke aliylê afrîner ê çandî jî wê hebê. Yan jî mirov dikarê gotinê bi wê rengê rastbikê û wê werênê li ser ziman û bêjê ku wê têgîna çanda afrîner wê di wê rengê û awayê de wê, xwe bide dîyarkirin bê. Çanda afrîner wê, di wê çerçoveyê de wê weke lingekê wê aliyê çanda razber wê hebê û li aliyê din wê şenberîya afirî wê hebê. Wê ev herdû alî wê di wê çerçoveya afrîner de wê bi çandê re wê hevdû temem bikin. Wê hevdû ji hevdû wê bidina afirandin. Mirov dikarê bişibihênê têgîna 'çîçîk ji hêkê derket û hêk ji mirîşkê derket' re wê, bi awayekê dewrûdayimî di wê rengê û awayê de wê, werênê li ser ziman.

Demên pêşketina çandê bi dîrokê re

Ku mirov bahse demên pêşketina çandê bikê mirov divê ku wan heta demên berî şariştanîyê ên ku mirov di wan de di şikeftan de dijîn herê. Di wan deman de mirov wê, çawa wê bijî wê, weke aliyekê wê yê destpêkê bê ku mirov wê karibê werênê li ser ziman. Nîşanaka destpêkê a ku mirov wê, bidest hizirkirinê wê bikê wê nêçîrkirin û çêkirin û ankû xîzkirina dîmen û wênayan loi hêtên şikeftan weke hebûna sawalan. Wê sawalên ku mirov wan nêçîr dikê wê li ser hêtên şikeftê wê de xîz bikê. Ew xizkirin wê weke xêvkirina pêşî a mirov jî bê. Mirov di aslê xwe de wê weke nîşanaka wê jî wê dikarê wê, werênê li ser ziman.

Di dewama wê de wê, weke aliyekê din jî wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê, mirov wê, hin bi hin wê wan xizkiran wê zêdetir bikê û wê piştê wê wan bigihênê li vegotinan. Ev jî wê taqabûlî demên totemismê û anamismê wê bikê. Di wê demê de wê, xiskirinên bi vegotinî wê bikê. Mînaq wê serborîyên mirovî ên ku ew jîyankirina wê ji hevdû re wê bi gotinekê jî bê ku ew dihênina li ser ziman mirov wê, dikarê weke vegotinên giring, dîrokî û mazin werênê li ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê, ew nîşanaka pêşketina xiyalkirinê bê. Di dewama wê de wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê, rewşa xiyalkirinê wê weke aliyê ku wê temenê wê bi xêvgirtinê wê hebê. Wê bi wê re wê, mirov wê hizirbikê. Wê xiyalkirin wê hin bi hin wê li ser serborîyên ku mirov wan dijî û êdî jibîrneke re wê, xwediyê wateyekê bê. Di wê rengê wê pêvajoyek dirêj a bi meji re wê were jîyankirin. Piştê wê, ew

pêvajoya piştre wê, ji ya toteman ku wê bi bûhûrandin li ya mitosan û ankû çêkirina mitolojiyan Mitoloji wê taqabûlî demek pêşketî a bi aqil û xiyalkirinê wê bikê. Di wê rengê û awayê de wê, weke aliyekê teybet mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê, mitoloji wê, bi awayekê razber ku wê aqilê mirov wê bidest afirandinê wê bikê. Her wusa wê darêjkên têtîni wê di wê çerçoveyê de wê mejiyê mirov wê ji berxwe û ji xwe wê bidest afirandinê bikê. Di dewama wê de wê, ev pêvajo wê weke pêvajoyeka ku wê di wê de wê çanda razber a afirandinê wê bi mejî re wê temen û qays bikê û wê bidest afirandinê wê bikê. Di dewama wê de wê, weke aliyekê wê yê din jî wê ew afirinerfîyên ku ew werina kirin wê, mirov wê ji jîyane xwezayê û rastiyên wê hin bi hin wê qût bikê. Wê di mejiyê xwe de wê, rewşên jîyanî weke ku ew hatina jîyankirin wê ji wan wê biafirênê. Yan jî mirov dikarê wê werênê li ser ziman ku wê serborîyek pîr mazin wê were li ser ziman. Mînaq di nava kurdan de wê hebûna nebî Nûh mirov dikarê bahse wê bikê. Wê li ber diclê wê bijî û wê pîr mazin wê ew ji wî bahse wî bikin. Wê di nava kurdan de wê bê gotin ku ew 960 salî jîyankirîya. Wê bêjin ku ew mazin a û wê tirba wî li cizirabota ku ew di wê de ku ew dihê gotin hatîya bicihkirin wê ji ya direjîhiya sê-mirovan wê dirêjtir wê were çêkirin. Di wê rengê û awayê de wê, heta roja me wê ne di demên dîrokê ên kevn de û ne jî di yê roja me de wê tirbên bi wê rengê dirêj wê newina dîtî ku ew hatina çêkirin. Ev rengên mazin û ji rastiyê weke dîr hanîna li ser ziman wê, hinek rastiyên jîyanî ên bi aqil û afirandina bi aqil re wê di xwe de wê bêtê ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê, şewayê ji mantiqê dîr xiyalkirinê ku ew dihê pêşxistin wê, ew wê dîmenê wê bi awayekê vekirî wê werênê li berçav. Mantiq wê bi salixkirina hebûna tiştên di jîyanê de re wê were û pêşkeve. Di wê çerçoveyê de wê darêjka tiştên ku ew heyî wê ast, rest û pîvana wê têtîna mantiqî a ku ew pêşdikeve di nava aqil de bê.

Di serdemên felsefeyê de wê, têtînen weke mantiqê ku ew pêşdikevin û piştre wê, xwe bide dîyarkirin. Wê felsefe wê di aslê xwe de wê weke encama pêşketina têtînen weke mantiqê û hewd a di nava aqil de jî bê. Wê di wê çerçoveyê de wê, ew wê bi demê re wê, rengên aqil wê bi xwe re wê werênê. Her wusa wê jî mirov di wê çerçoveyê de wê, bi têtînen weke mantiqê re wê werênê li ser ziman. Ku em bêjin wê mantiqê wê dayika felsefeyê û pêşketina wê bê wê rast bê. Bi mantiqê wê her rengên hizirkirinê ên mitolojikî wê werina di berçav de derbaskirin. Wê aqil wê were meşandin. Wê bi wê re wê, li darêjka wê were lêgerîn ku ew heya û ankû nîn a. Wê dema ku wê bahse tiştêkê wê were kirin bi hebûnî wê, li wê were nerîn ku ew bahskirin û ew tişt hevdu digirin û ankû nagrin. Wê ew wê were lêpîrsîn. Di wê çerçoveyê de wê, rest û pîvanên mantiqê wê ji temen ve wê bidest kifşkirinê a li ser rewşên weke darêjkê û hwd re wê bikê. Ev jî wê, rengekê din ê aqil wê bi şewayê wê yê hizirkirinê û afirandinê bê. **Çanda felsefêkirinê** wê di wê rengê û awayê de wê biafirê. Ev jî wê, rengê wê bi demê re wê xwe bide dîyarkirin. Di nava kurdan

de wê, gotineka pîrr navdar wê hebê. Wê bê gotin ku 'heta ku minrov bi çavê serê xwe nebînê wê bi wê bawer nekê. Ev gotinên û gelek gotinên bi wê rengê ku ew hena wê, di aslê xwe de wê, gotinên civakî û felsefikî bin. Felsefe wê di rengê hizirkirinê de wê dem û pîvaneka nû bê. Wê di dewama wê de wê felsefe wê bi rengên hizirkirinê ên ku ew kifş dikê û derdixe li holê ra wê di xwe de wê kûrbûnê wê di nava jîyanê de bi hizirkirinê re wê çêbikê. Ev jî wê, weke aliyekê wê yê din ê ku mirov wê dikarê wê, werênê li ser ziman bê. Di wê serdemê de wê çanda aqil wê hin bi hin wê pêşkeve û wê serdest bibê. Di dewama wê de wê, bi çanda aqil jîyankirinê wê pêşkeve. Ev jî wê, bi xwe re wê afrîneriyên bi aqil wê bi bûyîna wan re wê were li berçav. Her wusa wê, di vê çerçoveyê de wê, mirov wê dema ku bidest afirandina tiştê kir wê êdî wê bidest hizirkirina li rewşên xwe yêmn jîyanî wê bikê û wê bi wan re wê, tiştên ku ew bi destî û hwd bikarbênê wê çêbikê. Wê li ser wan re wê, weke aliyekê wê yê teybet wê mirov karibê wê werênê li ser ziman. Wê di wê demê de wê, mirovên bi aqil ku ew weke zane û ankû 'filosof(*)' dihên bi navkirin wê derkevinû wê bi hizrên xwe yên ku ew dihênina li ser ziman wê pêşengîyê wê ji civakên ku ew diafirin û ankpû hene re wê bikin. Di wê demê de wê çanda key wê serdest bê ku wê ew bigotina xwe wê hertiştê wê bide dîyarkirin bê. Lê hin bi hin wê, aqil wê di pêvajoyekê de wê, li rex wî çêbigirê. Hebûna şewirmend û aqildanan(*) wê di wê çerçoveyê de wê karibê têgiheka baş bide me. Ev serdemên felsefeyê wê weke destpêka wê dema kevnera û ankû 'antikê' wê were ser ziman. Wê di dewama wê de wê, piştî wê *serdemên navin(*)* wê werin ku wê di wan de wê, hin bi hin wê bandûra keyan wê kêmbibê bê. Wê mirovên oldar, leşker, kesên xwedî ax ên weke axa û ankû mîr û hwd wê derdikevina li pêş. Ev jî wê, di nava civake ku ew di wê de dijîn de wê, girseyan li dora xwe wê bidina hevdû wê keda wan di destê xwe de wê kom bikin. Wê wan bo xwe wê bi hevdû re wê bidina karkirin. Wê di encama wê de wê di destê wan de wê dahateka pîrr zêde wê biafirê û wê berhev bibê. Wê li ser wê re wê, dewlemendiyên wê biafirin û wê zêde bibin. Ev wê weke demek wê xwe bide dîyarkirin. Wê di wê demê de wê netewti wê hizrên wê hin bi hin wê şînbibin. Wê çanda civaketiye wê di wê çerçoveyê de wê, biafirê û wê di nava jîyane civakê de wê kûr û bicih bibê. Li kurdistanê wê, kesên weke mîr, oldar, kesên zane ên pîr û hwd wê bandûra wan pîrr zêde wê li pêş hebê. Di wê demê de wê, hin bihin wê têgihiştin û hişmendîya çînbûnê di nava civakê de wê biafirê û wê regekê hîyararşikî wê bistênê. Ji jor heta jêr wê, serdest wî xwe bi gelek dîmenan wê di nava civakê de wê biafirênê. Minaq wê, ji kesên weke pêxember, piştê oldar û piştî wan re sofî

 (*)Filosof wê kesê weke felsefevan ku ew dihizirê û felsefeyê dikê bê.

(*)Serdemê navîn wê weke serdemeka ku ew ji beşa pêşî, a navîn û a dawî pêk tê bê. Destpêka wê li dora sedsale 5' min a piştî zayina isa dibê û bi dema ronansê a li dora sedsale 15' min re wê dawî li wê were bê. Di wê demê de wê, fêrbûn wê pêşkeve li ser aqil û têgînên demên berê ên kevnera û hwd de. Wê weke demek 'skoletistikî' jî wê were li ser ziman û wê di dewama wê de wê weke demek fêrbûnê bê. Wê di wê de wê dêr serdest bê. Wê weke dema dêrê jî wê, were ser ziman.

û piştî wan girseyên gel ku ew ji wan bawer dikin wê biafirin. Heman rewş wê di warê rêzaniya civakê de jî wê, xwe bide dîyarkirin.

Ev serdemên navîn wê çanda wan wê weke çandaka civakî a ku wê hin bihin wê bi girseyan ku ew pêşî li dora kesên weke mir, oldar û axayan û hwd dicivîyan wê piştî wê wergerihê li dora tégînan ku wê li hevdû bicivin bê. Ev jî wê, weke tégînen olî û ankû kesên olî û hwd wê bi wan re wê xwe bide dîyarkirin. Dema ku wê aqil wê bi tégînen wekê yên weke dana kifşkirinê bi rengên bîrdozîkî ku wê bide dîyarkirin ku wê pêşkeve wê, piştî wê re wê pêvajoyên pêşketina aqil ên weke piştî serdemên navîn ên weke bi demên *ronesansê* û hwd re wê destpêbikê. Ronesans wê weke demek aqil bê. Wê ev wê weke ku em ji gotina navê wê fahm dikin wê bê wateya 'jinûvebûyînê' bê. Ev jî wê, weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê, werênê li ser ziman bê. Di wê demê de wê, deverên pîroz weke dêr, mizgeft, laleş, sîagog û hwd ku wê zêdetirî wê bi bandûra wan re wê derkevina li pêş bin. Wê di rêveberîya aqil de wê minrov wê êdî ji wê demê û pê de wê rêveya bi ber pêşarjê ve wê bigirê û wê bi ber wê ve wê herê. Çanda aqil wê zêdetirî wê derkeve li pêş. Bi aqil hizirkirin û dana kifşkirin wê, zêdetirî wê derkeve li pêş weke çandaka hemdem.

Di serdemên hemdem de wê, bi tememî wê çerçoveya civake hemdem wê ji demên ronesansê û pê de wê xwe bide dîyarkirin û nîşandin. Wê ji aliyê bajarwaniyê ve wê hemdemî wê derkeve li pêş. Wê rêyên çûnûhatinê wê zêdetirî wê pêşketîtir wê bibin. Wê di dewama wê de wê, weke aliyekê din jî wê, ev rewş wê xwe bidina dîyarkirin ku wê demek hemdem wê pêşkeve. Wê malên nû ên bilind wê bèn çêkirin. Avahiyên ku wê gelek qat li ser hevdû bin wê werina çêkirin û wê mirov wê di wan de wê bijîn. Wê naqşkirina serdor, hêt û hundûrên malan li ser kevir û her wusa tiştên ku ew dihên çêkirin wê zêdetirî wê derkeve li pêş. Mirov wê hertimî wê berê xwe wê bide bi ber ya xweşik ve wê li wê bigerihê. Çendî ku mirov bi aqilê xwe ya xweşiktir çêkir wê hertimî wê bi azwariyekê wê bixwezê ku ew ji wê ya ku mirov çêkir pêşdetir herê û ya hê xweşiktir û baştir çêbikê. Ev wê, weke tekoşîneka pêşketinê a di mejiyê mirov de bê ku wê xwe bide dîyarkirin bê.

Ji aliyekê din ve jî wê, teknik û rewşên nivîsandinê û teknikê wê bi gelek cûreyên wan re wê pêşkevin. Ev jî wê, weke di çerçoveya pêşketina jîyane mirov de wê, pêşkevin. Ev pêşketinên ku wê bibin wê pêşî li pêşîya jîyane û pêşketina wê bibin. Lê piştî ku mirov li gorî wê pêşketinê jîyane xwe adiland û sererastkirî û pê de wê, li ser esasê gotina 'pêdîvîyan' wê zêdetirî wê, bidest afirand bi hizrî, teknikî û tiştên di jîyane xwe de wê bikê. Di wê warê de wê, rewş û awayekê jîyanê wê xwe bide dîyarkirin. Ji serdemên sedsale 18'în û pê de wê, endazyarî û hwd wê pêşkeve. Wê bi wê re wê, tiştên ku ew wê werina çêkirin wê di fabriqayan de wê werina çêkirin. Wê ev wê bê weke regekê jîyanê. Mirov wê di wê de wê di berdêla qizîncirina bo xwe dabarkirinê ku ew di wan fabriqayan de kardikin wê bi girseyan wê bi hevdû re wê karbikin.

Wê bi wê re wê, girseyên karmendan wê cih bi cih wê bi wê re wê biafirin. Mirov wê bikeve pey pêşxistin, parastin û xweşkirina jîyane xwe de. Di destpêka sedsale 20an de wê yekîtiya sovyet wê derkeve li holê û wê bandûra wê li hemû cihanê û pêşketinên wê bibê. Piştî wê re wê, pêvajoyên şerên hegomonikê ên li berhevdû ên van pêşveçûnên weke sovyet û rojava(ewropa-amarika) û hwd wê bi hevdû re wê destpêbikê li ser esasê pergalek kapitalist û ya sosyalist.

Ev pêvajo hemû wê çandaka civakî a pirr zêde pêşketî wê bi xwe re wê biafirênê. Aqilê mirov ê li ser jîyanê ê bi armanca xwe gihandina ya hê baştir wê, di wê çerçoveyê de wê, weke aliyekê giring wê, xwe bide dîyarkirin. Aqilê mirov wê, heta wê demê wê, weke aliyekê giring wê xwe bi pêşketinên ku ew bide çêkirin re wê bide dîyarkirin. Teknik û hwd wê pêşkeve û wê li jîyanê wê serdest bê. Wê bajarwani wê zêdetirî wê pêşkeve û wê kûr bibê. Rewşên bi hişmendiya civaknasî û derûniyê re wê zêdetirî wê pêşkevin û wê bi zanîni û ankû zanistî wê temenê xwe wê biafirênin û wê pêşkevin. Mirovê dema nû wê dema ku ew pirsgerêkên jîyanî ên bi civaknasî û derûnî bijî wê serî li wan sazîyên derûnî û civaknasî wê bide. Ev rengên pêşketinê ku wê ji demên piştî ronesansê û pê de wê navenda wan rojava û ankû ewropa bê wê, di nava xwe de wê zêde pêşkeve. Lê rojhilat wê, di hemû warên jîyanî de wê bi sayaserê rejimên li wê serdest ku ew bi aqilekê metingerî û oryantelist nêzîkî civakên herêmê dibin wê, pirr zêde wê li şûn bimênê. Wê ji van aliyên pêşketinê ve wê, weke ku wê li dûnya derve wê girtî bê. Piştî şerê cihanê ê duyemin wê hin bi hin wê weke ku wê bidest pêşketin û vekirina xwe bikê. Ew jî wê, rastî şer, astengî û dijberîyên rejimên herêmê wê were. Di wê rengê û awayê de wê li kurdistanê wê pêşî wê tekoşîna maf û azadiyê wê bi tekoşîna komare kurd a mihabadê re wê destpêbikê û wê li hemû beşên din ên kurdistanê wê belavbibê. Ev jî wê, weke çandaka berxwedanê wê bi xwe re wê bîne û wê hemû beşên civakê wê, li dora xwe wê bide li hevdû. Rejimên ku ew li dijî civake kurd in û wê û axa wê di nava xwe de qatkirin wê dem bi dem wê komkujiyên pirr bi xadarî û hov wê werênina li serê civake kurd. Wê di wê çerçoveyê de wê bi komkujiyên wê bikin ku ew dengê civake kurd bitafisênin. Komkujiyên weke komkujiya zilanê, komkujiya dersimê û bi dehan komkujiyên bi wê wan rengan ku wê li hemû beşên din ên kurdistanê wê bibiê wê, nîşanaka wê bê. Piştî wê komkujiyên weke komkujiya helebçê, komkujiya şengalê, û bi heman rengê li rojava, bakûrê kurdistanê û rojavayê kurdistanê wê bi dehan komkujiyên bi wan rengan ên mazin wê ji aliyê rejim herêmê ên weke rejima tirk, ya îranê, îraqê û sûrî ve wê ew bîna li serê civake kurd. Car bi car wê ew artişên xwe wê weke ku wê di sale 2015an de ku wê rejima tirk li bajarên bakûrê kurdistanê wê bikê wê bikarbînin. Lê car bi car jî wê dema ku wê komkujiyên ku wê weke yên li şengalê û rojava wê bikin wê, rêxistinên weke DAÎŞê wê bi alikariya hevdû wê

avabikin û wê biajona bi ser kurdan de. Wê bi destê wan komkuji bikin li ser serê kurdan û talanên mazin wê bênin li serê wan.

Kurd li hemberî wan komkujiyan wê tevî ku wê zîrê û zîyanên mazin wê bijîn û wê bibînin wê dev û dest ji tekoşînê xwe yê maf û azadiyê wê bernedin. Wê bi demê re wê, ew tekoşîn wê li giştîya kurdistanê wê belav bibê. Lê bi demê re wê, civake kurd wê bi tememî wê li xwe şîyarbibê û wê were li xwe. Wê bi wê re wê, dosa maf û azadiya xwe li ser axa xwe bikê. Wê bi wê re wê, li berxwe bidê. Wê di wê çerçoveyê de wê xwe bigihêne çandek hemdem a ku ew karibê bi wê rabê serpiyan û wê tekoşîna xwe ya maf û azadiyê bide domandin. Di roja me de wê, kurd wê bi wê tekoşînê wê xwe bi awayekê hemdem pirr zêde wê, pêşbixê. Çendî ku wê ji gelek aliyên ve wê hê kêmesiyên fahmkirin û civakî wê bijîn jî lê wê di wê çerçoveyê de wê, mirov dikarê bêjê ku wê di xwe de wê şoreşek çandî wê bikê. Wê bi zihniyetî, têgihîştinî û hişmendî xwe bigûharênê û wê bigihêne li felsefeyek hemdem. Di wê çerçoveyê de wê, xwe fêrî nerîne dervî ya zihniyetên herêmê ên rejiman û olî bikê. Ev jî wê, bê temenê wê ku ew ji wan zêdetirî baştir û dûrtir bibînin bê. Ji xwe ku ne bi wê rengê ba wê, nikariban li hemberî wan bisekin in xwe li ser lingan bigirin. Di wê çerçoveyê de wê, weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê, binxatbikê û wê werênê li ser ziman. Di aslê xwe de wê, kurd wê, çanda ku wan di xwe de wan pêşxist wê weke ku ew bi nav dikin 'wê, jinûve wê ji demêmn bûhûrî wê barkkirina hebûna mesopotamiya li roja me' bê. Di wê çerçoveyê de ew wê bi wê rengê şîrove dikin û wê dihênina li ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê gotina kurdistanê û mesopotamiya ku wê xwediyê gîyane hevdu bin wê, weke manifestoya wê çand û şîyarîya wan ya di vê demê de bi aqil û felsefeyek nû di xwe de dikin bê. Di wê çerçoveyê de wê gotina li kurdistanê şoreşa çandî wê li ser temenekê giştî li kurdistanê û herêmê wê wateya xwe wê bide diyarkirin. Em ku li ser wê temenê çend gotinan bibêjin em divê ku wê jî wê bêjin ku wê, li ser wê temenê mesopotamîkî û kurdistanî bi wê dîroka xwe ya demdirêj û berfireh re wê çêkirin û pêşxistina şoreşa çandî wê bandûrê li giştîya herêmê, pêşketina wê ya bi berpêşarojê û jîyane wê bikê. Di wê çerçoveyê de wê, weke rewşeka ku wê, dervî zihniyetên herêmê ku wê pêşkeve bê. Ya ku di aslê xwe de wê ji hemû rejimên herêmê û ankû desthilatdarîyên herêmê re wê bê armanc jî wê ev bê. Ber ku ev çanda ku em bi gotina li kurdistanê şoreşa çandê re dihênina li ser ziman 'hebûneka mirovê azadî' ji xwe re dikê şîyar û dirîşim û bi wê re bahse mirov dikê. Ev rengê mirovê azad ku ew bahs dikê wê, dervî zihniyeta rejimên herêmê ên desthilatdarî û olî û hwd jî bê. Di vê çerçoveyê de wê demê ew di wê pêşketina wê têgîna mirovê azad de li kurdistanê ew, ji aliyekê weke ku ew têkçûna xwe di wê de dibînin êdî ew hêrîşî wê dikin. Dij ol didina nîşandin û her wusa her cûreyên hêrîşî ku ew bi aqilê xwe kifş dikin bi fizikî û gotinî wê pêşdixin ku ew ser wê bigrin û bi tafisênin û nehêlin ku ew pêşkeve.

Di aslê xwe de wê, ev rewşa 'mirovê azad' ku em bi gotina şoreşa çandê re li kurdistanê wê dihênina li ser ziman wê, bibê û nebê jî wê, weke pêşaroja herêmê a giştî jî bê. Di wê çerçoveyê de wê, di serî de em wê kifşbikin û wê xatbikin. Wê, di wê çerçoveyê de wê, çandaka civakî a azad ku wê, tengezerrîyên civakî, rêveberî, şariştanî û hwd ên li herêmê ku ev bi dehan salên dawî ku wan li herêmê afirandiya wê, dawiyê li wê jî wê werênê. Li herêmê tengezerîyên civakî wê *dema ku em li rejimên herêmê û rengê zihniyetên binerin emê wê bi awayekê vekirî kifşbikin*. Tabî dema ku em dibêjin ku em li zihniyetên wan binerin wê bi awayekê vekirî wê were dîtî jî wê, weke gotineka ku wê ji istismare re wê vekirî bê. Rejimên herêmê wê ber ku wê hertim wê ji xwe re wê bikin weke politika û wê bikin em jî pêwîstî bi wê dibînin ku em hinekî din li ser vê gotina 'dema ku em li rejimên herêmê û rengê zihniyetên binerin emê wê bi awayekê vekirî kifşbikin' wê, hertimî wê weke gelek rewşên ku ew istismar dikin wê karibin bikin. Minaq wê, dema ku dibêjê 'zihniyete we qirêj a' wê ew bo ku ew beertekan li dijî wê bidina çêkirin wê bêjin 'vî kesî gotiya ola we qirêj a' û wê bêjin ew li dijê olê ya û wê herina bi ser de. BO ku ew wê bikin jî wê hertimî wê pêwîstî bi wê bidina dîtî ku ew xwe weke desthilatdarîyên oldar bidina nîşandin û xwe bi wê rengê werênina li ser ziman. Bi wê rengê hanîna li ser ziman wê bi wan rengên istismarkirinê ên li ser olê re bê. Wê bo ku ew karibin xwe bi wê rengê di bin wê de veşêrên û wan istismarkirinan bikin. Lê di roja me de wê ne tenê ol wê, gelek têginên ên weke gotinên 'demokrasiyê' jî wê, bi wê rengê wê werina bikarhanî û îstismarkirin. Di wê çerçoveyê de wê, ev weke regekê politikî ê ku ew bikardihênin xwe bi wê didina jîyankirin bê. Wê di wê çerçoveyê de wê weke aliyekê giring û bi teybetî binxatbikin û wê werênina li ser ziman.

Di aslê xwe de wê bi wê rengê serî li istismarkirina dayin jî wê tiştêkê din wê bi xwe re wê bide diyarkirin û wê bide ifşakirin. Ew jî wê ew bê ku ev çanda civakî a dervî wan û zihniyeta wan pirr zêde pêşketîya êdî ew zihniyeta wan itibarê di nava civakê de nabîne û dihê redkirin. Ew jî bo ku ew pêşîya wê bigirin pêwîstî bi wê dibînin ku ew serî li reng û rewşên bi wê rengê didina dîtî. Her wusa di vê çerçoveyê de ji vê demê pê de wê, rewş wê weke ku wê, bibê rewş bi hevdû re li dijî hevdû sekinina zihniyetan bê. Her wusa weke rewşa bi hevdû re dana şerkirinê a çandan bê. Ya ku di aslê xwe de wê, weke aliyekê ku mirov li wê baldar bibê jî wê ev bê. Ber ku wê, çandên civakî ên ku ew bi esasî yên civakî na wê ti carî wê ne xwediyê dijberîyên li dijî civakên din ên dervî xwe bin. Lê kji aliyê rejiman ve bi wê rengê dihê şirovekirin û şirovekirin bi wê rengê propaganda dihên pêşxistin. Ev jî dibê temenê dijberîyên çandî ên li dijî hevdû. Di aslê xwe de ew dijberîyên ku ew di bin navê çandê de bi mihtemelî werina kirin jî wê, ne weke dijberîyên çandên civakî bin. Wê dijberîyên rejim û zihniyetên wan ên li dijî wan civakan û hebûna wan bixwe

bin. Di wê çerçoveyê de wê, divê ku mirov bi rastiyên wê re wê werênê li ser ziman.

Ev rewşên dijberî ên di bin navê gotina çandê de bin û ankû ku navê bawerîyan were bikarhanîn weke li kurdistanê navê elewitiyê, yersanitiyê, êzdayitiyê, islamê û hwd jî wê, di aslê xwe de wê, weke dijberîyna ku wê bi destê rejimê ew hatina pêşxistin bin. Di vê çerçoveyê de wê, di nava civake kurd de wê, piştî pêşketina wê rewşa civakî û bi çandî xwe nûkirina wê ku ew hin bi hin pêşdikeve ku ew hat dîtin û pê de wê, ev rewşên dijberî wê hem hebûna beşên civakê û hem jî wê hebûna bawerîyan li dijî hevdû ku wê werina şîrovekirin wê were pêşxistin. Ev herdû qad wê piştî wê re wê bina weke du qadên jîyanî ku wê di wan de wê bo ku ew civakê di nava xwe de beş bikin û bikina qat wê, werina bikarhanîn bin. Di wê çerçoveyê de bo vala derxistina van aliyan jî wê pêwîstî bi wê hebê ku mirov li ser rastiyan bawerîyan û her wusa çerçoveya wan ya civakî re xwe bigihênê zanineka rast û dîrûst bo ku ew nikaribê were bikarhanîn û istismarkirin.

Di vê demê de wê, li kurdistanê wê bo ji hevdû felîşendina wê çanda giştî a civakê wê sê qadên ku wê rejimên herêmê wê li ser wan re wê li nava kurdan dileyizin wê hebin. Yek ji wan wê weke ku me li jor hanî li ser ziman wê bawerîyên ji hevdû cûda ên kurdistanî bin. Ya din a duyem jî wê, pêşxistina şîroveyên li ser çandên cûda li dijî hevdû bê. Di wê çerçoveyê wê weke aliyekê ku wê hertimî bi propagandayên xwe dikin bê. Aliyê din ê sêyem jî wê leyistina li ser hin parti û rêxistinên kurdistanî ku ew bi destê wan hatibina avakirin û ankû ne bi destê wan hatibina avakirin ku ew bi destê wan li dijî partiî, rêxistin, kes û nûqteyên civakî ku ew dixwezin li dijî wê dijberîyê bikin wan bikardihênin. Ev jî wê, di wê demê de wê zêdetirî wê, were bikarhanîn. Piştî salên 1990î û pê de wê li başûrê kurdistanê wê li ser PDK(*) û YEKITÎ(*) re wê weke modeleka qatkirina ji hevdû a bi sîyesî, civakî û hwd wê xwe bide dîyarkirin. Piştî wê, dema ku wê rojava wê pêşkeve û derkeve li pêş wê bixwezin ku wê rewşê weke *modelekê* wê barî rojava bikin. Her wusa li dijî partiye kurd ên tekoşîna maf û azadiyê didin pêşxistina sêwana bi navê ENKSê(*) û li dijî wan bi heman rengê hewldana li wir kirina pozisyonekê de wê, di vê çerçoveyê de wê, weke hewldanaka qatkirinê û beşkirina civakê bi xwe jî bê. Di wê çerçoveyê de wê, weke sîyeseteka qatkirinê ku wê rejima tirk û rejima îranê wê bihevdu re wê bi alikariya hevdû wê bimênin. Wê pêşî navendeka xwe ya ew di wê de bihevdu re bi dizi kar dikin wê avabiikin. Piştî Îran wê xwe nêzî YEKITÎ wê bikê. Tirkiya jî wê, xwe nêzî PDKê wê bikê. Di

(*)PDK wê partiyeka kurd a başûrê kurdistanê bê. Wê piştî rûxîna komare kurd a mihabadê wê ji aliyê mele miftefe berzani ve wê bê avakirin bo tekoşîna bo kurdistanê.

(*)YEKITÎ wê, partiyek kurd wê piştî salên 1980 wê ji PDK wê bi vaqatîna ji wê ew wê avabibê ji aliyê Celal talabani ve.

(*)ENKSê wê rêxistinek sêwan ku wê bi alikariya tirkiya jî wê, were avakirin ku ew li rojava weke li başûr di nava PDK û YEKITÎ de ku ew qatbûn hatiya çêkirin ku ew wê qatbûnê li wir jî di nava kurdan de çêbikin bê.

wê çerçoveyê de wê, ew jî wê, di nava xwe de wê wan bênina ber hevdû û wê pêşîya hatina wan ya cem hevdû wê bigirin. Bo ku ew nebê jî wê ji devê rayadarên wan partiyên kurd wê zorê bidina wan ku ew gotinên xirab û şikandina hevdû ku ew ji hevdû re bêjin. Di wê çerçoveyê de wê li ser wan gotinan re wê çawa wê bandûrê li nava civakê wê bikin wê li ser wê re wê kar û xabate xwe di nava çapemeniyê de wê bimêşênin. Di çapemeniyê de jî wê bi teybetî nivîskarên wan ên rojnema û hin kesên weke aqadamisyen ku ew kar dikin wê bi teybetî wê, li ser wê rewşê bixabitan ku ew wê dijberiyê bi gotin bikin û li ser wê re gotaran binivîsênin û ew bixwe bigihênina li nava civake kurd û bidina weşandin. Bi gotineka din kurd dibêjin ku 'ew berdana hevdû ya.' Kurd wê rewşê bi wê rengê wê şîrove dikin. Di vê çerçoveyê de wê piştî salên 1990î wê rewşên weke dana şerkirinê a bi hevdû re jî pêşbixin. Kurdan ev rewş weke 'şerê birakujî(*)' bi navkir. Piştî wê têgîna 'birakujiyê' wê çawa bikarbênin ew bixwe koman çê dikin ji nava kurdan û didina şerkirin weke li şengalê bi destê komên weke 'pêşmergeyên roj' û hwd, dixwezin bi dixwezin ku wê derûnîya şer bidina domandin ku ew bi wê bandûra xirab li hebûna civakê bikin. Di vê serdema ku wê çapamênî pirr zêde pêşketîya û bandûra wê li derûnîya mirov pirr zêde heya wê, çawa wê di wê warê de wê bikarbênin wê, li ser wê re bi wê rengê kar û xabatê wê bikin û wê bimêşênin. Ev rewş wê weke rewşna ku wê çawa wê di nava civake ku wê bi aqilî û hişmendî êdî li xwe şiyarbûya û aqilekê xwe yê hevbeş pêşxistîya wê xirabikin wê bi wê armancê bê. Di wê çerçoveyê de wê, di aslê xwe de wê ev rewş wê weke rewşna ku mirov dikarê di rengê hêrîşên li hebûn û mejiyê civakê ê giştî jî wê werênê li ser ziman bê.

Em wê dibînin ku ew rewşa pêşketina çanda civakî ku ew zêdetir pêşdikeve wê li hemberî wê hêrîş jî zêdetir bibin. Ev pêvajoya ku me li şûn xwe a çar salên dawî wê bi zêdeyî vekirî da nîşandin. Her wusa di vê çerçoveyê de di dewama wê de mirov dikarê wê jî wê, di dewama wê de wê, werênê li ser ziman ku wê rewşa civakî wê bi wê re wê xwediyê rewşek baş bê. Li vir em li ser gotina çandê û pêşketina wê re wê werênina li ser ziman. Ku ew çanda civakê xwediyê temenekê xort bê û rast were şîrovekirin û bi awayekê dûrûst li wê nêzîkatî were kirin û barî li sîyesetê û jîyanê were kirin wê, karibê hemû hêrîşên li hemberî xwe vala derxê. Ev jî me di pêvajoyên bûhûrtî de bi awayekê vekirî wê dît û me kifş kir. Di aslê xwe de wê, civake kurd wê, her demê û kêlîkê wê ji gelek aliyan ve wê ji nava xwe ve û wê ji dervî xwe ve wê dibin pêvajoyên hêrîşên talan û tûnekirinê de bê. Lê kariya xwe ku ew xwe biparêzê û barî pêşarajê bikê. Di wê çerçoveyê de wê dîrok û mejuya wê ku ew barî roja me kir bi

 (*)Şerê birakujî wê piştî salên 1990 ku wê li ser xwesteka tirkîya wê PDK wê hêrîşî tevger û partiyên kurd ên bakûr wê bikê wê, li ser wê re wê bê gotin. Di dewama wê de wê, bi wê re wê, piştî wê, kirin û hewldanan di bin navê wê gotinê de wê bidina pêşxistin ku ew derûnîya wê li civakê were serdest kirin.

mejiyê wê re wê mirov rast kifşbikê wê werênê li ser ziman. Her wusa zêdetirî wê li ser wê bisekinê. Ji aliyekê din ve jî qadaxayên li ser zimanê kurdî wê weke şewayekê hişk û hov ê bi rengê hêrîşên li dijî çanda kurd a demê a ku ew afirîya û hebûna civakê bixwe bê. Di wê çerçoveyê de wê, di serî de wê weke aliyekê giring mirov dikarê wê, werênê li ser ziman.

Li vir wê jî mirov dikarê wê werênê li ser ziman ku wê li vir têgihîştinek û hişmendîyek li ser referansên çandî ên ku ew hena mirov wê werênê li ser ziman. Di vê çerçoveyê de wê mirov wê werênê li ser ziman ku wê piştî ku wê dîrok û civak wê xwe di nava xwe de wê zêdetirî fahmbikê û têtikiliyê bi hevdû re wê dênê û wê, bikeve nava hewldana xwe parastinê de. Di nava kurdan de wê, hertimî wê weke aliyekê hişmendî ê çandî wê, hebûna civakê wê li ser têgînên bawerî, felsefîkî û rêveberîyê û hwd re jî wê, were girtin. Ber vê yekê wê, ew di mejî de wê newê xwestin ku ew werina derxistin li pêşîya hebûna civakê. Ber vê yekê û wê rengê fahmkirinê ê bihebûna civakê re wê, çanda wê ya civakî wê, di vê dema tekoşîna azadiya maf û azadiyê de jî wê, zêdetirî wê, xwe li pêş bide nîşandin. Rejimên weke rejima îranê û ya tirk wê, hertimî wê vajî wê, li ser têgînên baaswerîyê û rengên wê re wê, herina bi ser civakê de ku ew wê ji rastiya wê dûrbikin. Wê dem bi dem wê civakê di nava wê de wê qat bidina nîşandin. Carna wê, weke T. Ardogan wê serokkomarê rejima tirk wê bikê wê aliyekê weke 'bêol' wê bide nîşandin û aliyê din weke 'oldar' bide nîşandin. Wê yên weke oldar wê weke yên li aliyê û aligirê xwe wê bidina nîşandin. Yên bêol wê weke kurdên ku ew tekoşîna maf û azadiyê didina nîşandin wê bidina nîşandin. Di wê çerçoveyê de wê, çawa wê referansên çandê ên civakê bixwe wê minimize bikin û wê bandûra wê kêmbikin wê di wê çerçoveyê de wê, ev wê werina kirin. Ber vê yekê wê, di wê çerçoveyê de wê, şerê sîyesî ku wê, li dijî civake kurd wê were meşandin wê, di awayekê ku wê di wê çerçoveyê wê referansên çandê civakê û olê ku wê li dijî hevdû wê werina tefsirkirin û şîrovekirin wê di wê rengê de wê ew wê werina kirin. Ev jî wê, weke rengeş şerê rejimê ê li hemberî civake kurd wê bi salan wê xwe bide dîyarkirin, nîşandin û meşandin.

Em li vir wê aliyê jî wê, werênina li ser ziman ku wê rejim wê di aliyê çandî de wê, li ser rengê çandê û referansên wê re wê, bi teybetî wê şerekê wê bide meşandin. Ber vê yekê wê giring bê ku em wê aliyê wê bi teybetî wê hildina li dest. Kurdan di destpêkê tekoşîna maf û azadiyê de wê demek dîrêj wê bikevina wê derûnîyê de wê ku wê xwe îspat bikin ku ew xwediyê wê çandê na û kurd in. Ber ku wê hebûna wan wê bi inkarkirina wan û navê wan re wê, di nava wan de wê were li ser ziman. Kurd wê di wê warê de wê, dema ku wê çanda xwe wê werênina li ser ziman wê, ew xwe weke xwediyê wê çandê wê werênina li ser ziman. Lê çapameni û aqilê rejimê wê hertimî wê çawa wê di nava civakê û çanda wê de wê, şîroveyên ji hevdû cûda wê bikin wê hertimî wê bikevina nava hewldanên wê de. Di wê çerçoveyê de wê, hertimî wê li pey wê bin ku ew

gûmanê di nava kurd û çanda wan de di serê wan de bidina çêkirin. Ev wê bo çi wê ji wan re wê giring bê? Bo ku ew karibin kurdan weke xwe bidina nîşandin û di nava xwe de wan ji tekoşîna maf û azadiyê dûr bikin. Wê bo wê armancê wê ew wê were kirin. Wê çîrok, destan û vegotinên civakî wê sazîyên rejimê wê berhev bikin û wê çawa wê wan dûrî navê civakê wê werênina li ser ziman wê di nava hewldana wê de bin. Kurdan ev di salên 1990î de bi awayekê ve kirî kifşkirin û hanîn li ser ziman ku ew bo bişavtina civakê ew dihê kirin. Wê helbestê, çîrok û destanên civakê wê, werina berhevkirin wê werina wergerandin li tirkî û wê kurdîya wan wê werina tûnakirin. Wê piştî wê hewldana tûnakirina afdiyeta wan were ji holê rakirin. Wê di wê çerçoveyê de wê, çawa wê, bi navekê din û deverê din û ankû civakê din wê werina li ser ziman wê di nava wê de bin. Pirranî wê rejîma îranê û ya tirk wê bikin ku ew binavê xwe re wê werênina li ser ziman. Rejîma sûrî û ya îraqê ew zêde ne wusa kevn bûn ku ew karibin bi navê xwe re bînin ser ziman. Ku wan hanîba ser ziman wê zêde ti kesekê bi wan bawer jî nekiriba. Ber wê yekê wê, bi navê çanda tirk û ankû îranê wê werênina li ser ziman. Yên ku wan herdûyan jî ne dikarê bi navê xwe wê werênina li ser ziman wê, yan weke çanda îslamê û yan jî weke ya arab wê werênina li ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê sazîyina cidî wê werina avakirin ku wê bi teybetî wê bi wezeretî wê çanda civakê wê li lêkolîn bikê û wê referansê wê bi derve wê werênina li ser ziman. Di vê çerçoveyê de wê, çawa wê civakê bi tememî ji nîrxên wê dûr wê werênina li ser ziman wê, di nava hewldana wê de bin. Wê weke aliyekê din ê giring wê mirov dikarê wê werênê li ser ziman wê, ev di çerçoveya bişavtina civakê û halandina wê li îranê di nava îraniîtiyê û farisîtiyê de û li tirkîya di nava tirkîtiyê de û li sûrî û îraqê di nava rabîtiyê de ku ew were kirin. Di wê çerçoveyê de wê hewldana dernexistina li pêş a hebûna civakê û li wê bi îsrarî zêde derxistina li holê a olê û hanîna ser ziman civakê bi referansên olî wê sedemeka wê ya sereka jî wê ev rastî bê.

Hebûna çandê û parastina wê, di bin van rengên pêvajoyên hêrîşê ên li ser olê û hebûna rejimên herêmê re wê bibê. Di wê çerçoveyê de wê, ev rewş wê di aslê xwe de wê, bi xwe re wê tiştekê din jî wê bide nîşandin. Di vê pêvajoya 50 salê dawî de wê bide nîşandin ku wê îran jî û tirkîya jî û sûrî û îraq jî wê di afirandin û pêşxistina civakên xwe de bi navê faris, tirk û hwd re wê, referansên çandî êmn civake kurd ku wan ew bi bişavtinê xwestina ku ew wan ji rastiya wê dûrbikin wê bi wan pêşbixin. Di wê çerçoveyê de wê, çanda kurd wê di aslê xwe de wê, ji temen ve wê ji gelek aliyên ve wê di temenê hemdemîya van civakên wan rejiman weke tirk û farisan de jî wê cih bigirê. Herî zêde wê rejîma tirk wê bi navê tirkîtiyê wê di wê rewşê de wê, tirkîtiya xwe wê dema ku ew di afirênê wê ji kurdan wê sûd bigirê bi wê rengê. Di wê rengê û awayê de wê, weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê werênê li ser ziman. Minaq wê wê î ro ku em telewîsyona netewî a bi navê "trt" a tirk wê vekê mirov wê bibînin ku wê

bi hezaran çîrokên civake kurd ku wê bi hezaran salan wê zarokên wa bi wan wê di şevê de wê razênin û kurd wan weke rêza 'çîrokên keçelok' binav dikin wê wergerênina li tirkî bi navê 'keloglan(*)' û wê rêza filmên wan bi navê xwe wê çêbikin û wê biweşênin bi navê xwe. Di wê rengê û awayê de rêzafilmên wan ên ku wê di tv'yan wan ên teybet jî wê li dûv hevdû wê werênina çêkirin wê, di wan de wê pêjn û rewşên jîyane civake kurd ew bikardihênin wê ji ya ku em kifş dikin wê zêdetir bin. Kurdan ev rewş pîrr zêde jî kifşkirina û hanîna li ser ziman jî. Dema ku wan hanîna li ser ziman gotina ku 'em ne li dijî parvekirina çandê bi civakên din re na. Lê em li dijî wê na ku ew çendê ku ew çand me jî bê ji navê me dûr were hanîn li ser ziman bê.' Heta ku wê di gelek waran de wê ew wê rexne jî bikin. Di wê çerçoveyê de wê nêzîkatîya xwe wê bidina diyarkirin.

Li vir di aslê xwe de wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê, çanda civakê li herêmê wê, pîrr zêde wê kûr bê. Hê jî wê, ji gelek aliyan ve wê ne hatibê kifşkirin. Di aslê xwe de wê, di wê pêvajoyê de wê, hem ev pêvajoyêmn bişavtinê ku kurd wan kifş dikin û hem jî pêvajoyên din ên çanda nava xwe ku ew xwe bixwe kifş dikin û qayd dikin wê bi wan re wê, têgihîştineka çandî a pîrr xort wê bide çêkirin. Wê di wê warê de wê, bi demê re wê mirovekê çandî ê ku ew navê wî ne hatî lêkirin lê ku ew hin bihin navlêkirin bi tekoşîna maf û azadiyê re dibê wê, were li holê. Di wê çerçoveyê de wê, mirov dikarê werênê li ser ziman ku wê, bawerîya kurdan a bi çanda wan wê, pîrr zêde wê di dil û mejiyê wan de wê bi wan wê hebê. Ev wê bi wan re wê bê sedema bi xwe bawerbûneka pîrr zêde mazin. Heta ku wê, di pêvajoyên tekoşîna maf û azadiyê ên salên 1995'an de wê bahse rêveberîya çandî wê di nava civakê de wê were kirin. Di vê çerçoveyê de wê, giringîyekê bêhempa wê bidina çanda xwe.

Dema ku em li demên berê civakê dinerin em dibînin ku wê, bi awayekê pîrr zêde wê girêdanîyeka mazin wê biçanda xwe re wê hebê. Kurdan ev weke girêdana bi nîrx û kevneşopî, orf û adetên xwe re' dihanî li ser ziman. Di wê çerçoveyê de ku ew zaroyên wan jî ban ku ew dervî wan tevgerîya ba wê, rêz û hûrmet wê di demên berê de wê ne dîtiba. Her wusa di wê çerçoveyê de bi nîrxên xwe ve girêdayî jîyankirin wê ji mazinbûn, bi rûmetbûn û aqilbûnekê wê bihata hasibandin. Di wê rengê û awayê de wê, ew biheta hanîn li ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê jî mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê hebûna civakê wê, weke aliyekê wê yê giring wê di wê rengê û awayê de wê, xwe bide nîşandin. Em li vir wê jî wê, weke aliyekê wê yê giring wê werênina li ser ziman ku ew rewşa girêdanîyên bi çand û civake xwe û zimanê xwe ve wê, heta roja me jî wê, bi zêdeyî li herêmên bej ên kevîyan li gûnd û dordorên wan wê wusa xoert bê. Ji xwe wê, dema ku wê, rejima tirk wê artişa xwe wê di salên 2015an

 (*)Keloglan wê navê rêza çîrokên kurd ku ew hatina tirkikirin û kurdiya wan hatiya tunakirin û di tev'yan tirkî de tên weşandin bi navê 'keloglan' bin. Di rastiyê de wê, navê wan 'keçelok' bê û wê çîrokên kurdî ên civakî bin

de wê biajoyê bi ser bajarên kurdan ên weke cizirabota, nisêbîn, geve, hezex, sûr, farqin, şirnex û bi dehan bajar û bajarokên bakûrê kurdistanê wê bi teybetî herêmên ku ew bi wê re bi çanda xwe û zimanê xwe zort in û bi wê dijîn wê, ew werina bijartin û wê hêrîş li wan wê were kirin. Wê bi teybetî herêm û bajar û bajarok û gûndên ku weke navendên çandî ên civake kurd in wê, werina kifşkirin, naqandin û wê li wan hêrîş were kirin. Armanc ew bê ku ew hebûna civakî a bi hevdu ve girêdayî ku ew were ji hevdu felişandin. Di wê çerçoveyê de wê, ew hêrîş bi teybetî wê, bi wê armancê wê werina pêşxistin. Çendî ku ew hêncetên weke 'çêkirina hêndekan' wê bidina nîşandin jî lê ev ne rast bû. Ev wê tenê weke sedemeka hêrîşkirinê ku ew karibin wê hêrîşê meşrû bidina nîşandin û di çapameniya cihanê de wê bi wê rengê werênina li ser ziman bê. Ji xwe wê ne bi derfet bê ku ew bi awayekê vekirî werênina li ser ziman ku ew ber ku ew herêm ber ku ew di çand û ziman û çandên xwe yên civakî de xort in min hêrîş kirîya. Divê ku ti kesek jî ne li bendê bê ku wê bi wê rengê ew li ser mikûr werin. Di vê çerçoveyê de wê, jî mirov dikarê wê, werênê li ser ziman wê dema ku wê bahse qadaxaya li ser zimanê kurdî ku wan danîya wê bikin wê, bêjin ku 'tişteke di destê me de nîn a, di destûrê de dibêjê ku wê herkesek bi wê rengê nivîsandîya û em jî wê pêkdihênin.' Lê di aslê xwe de wê ev weke gotinên sernûxûmandinê bin. Di serî de wê, weke aliyekê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman.

Her wusa li vir wê jî mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê çanda civakê wê, tevî hemû hêrîş, qadaxa û astengî û pêvajoyên şer ên bi fizikî bi wê rengê û bi rengê bişavtinê ku ew hatina meşandin jî wê, xwe li ser lingan bigirê û wê di roja me de wê, li ser referansên xwe yên ku ew civak bi wan dijî re wê, gûharînên li gorî demê wê bi xwe re wê bide kirin. Temenê wê gûharînê wê bi tekoşinê û referansên wê çandê re wê zêdetirî wê xort û mazin wê hebê. Her wusa di wê çerçoveyê de wê jî dikarim wê werênima li ser ziman ku wê, mijarên weke mijare jine û pîroz dîdtina ku ew di nava tekoşinê de hatîya derxistin li pêş, mijarên weke rêveberîya civakî ku ew dihê derxistin li pêş, mijarên weke jîyane hevbeş bi kêm netewên din ên ku ew bi civake kurd re dijîn jî wê, weke aliyana giring ên referansê civakê ku ew bi awayekê sosyalezîyê xwe didina dîyarkirin jî bin. Di wê çerçoveyê de hebûna domandin û parastina wê, bi wê re wê, were kirin. Li ser wê re jî wê, xwe li gorî demê wê bigihêne li reng û awayekê. Di nava kurdan de wê gotineka civakî w pirr xort wê li herêmên botanê di nava xalkê de wê were gotin wê, bê gotin ku 'jahra ku ew ket laş û ez nekuştin ew ji min zayiftira û wê êdî nikaribê min bikujê.' Weke rewşeka ku em bi rewşa hebûna civakê û tekoşina wê ya çandî û xwe afirandina wê ya çandî re wê, weke ku wê ew wê wateya wê gotinê wê bi xwe re wê piştrast bikin wê, rewşekê wê bi xwe re wê bidina nîşandin û dîyarkirin. Di wê rengê û awayê de wê rewşa çandê wê bi wê re wê şoreşekê wê tevî hemû hêrîşên wê wê bi wê re wê bikin. Di wê rengê û awayê de wê divê ku wê werênima li ser ziman ku wê,

piştî rewşên weke şoreşî ên li kurdistanê li başûr, rojava û bakûr û deverên din ên wê, pêwîstî bi jinûve li gorî demê fahmkirin û hanîna li ser ziman a çandê bi mejuya wê civakê û dîroka herêmê re wê bi wê hebê. Ev wê weke ku em di nava rêzên wateya destana kawa de wê kifş dikin wê bi têngîna xwe jinûve afirandin ji bê. Xwe jinûve li gorî demê afirandin wê ne tenê bê temenê wê ku ew li gorî demê xwe pêşbixê bê. Wê bi wê re wê weke aliyekê giring ê ku wê temenê parastina mejuya wê jî wê bi wê re bê. Wê weke aliyekê din ê vala derxistina wan hêrîşên li hebûna civakê û rewşên wê yêmn çandî jî bê.

Çanda berê û ya i ro li kurdistanê

Bêgûman di dewama mijare demên pêşketina çandê bi dîrokê re wê, werênina li ser ziman wê, fahmkirina çanda berê û ya i ro û ankû ya roja me ku ew heya fahmkirina wê, giring bê ku mirov wê hilde li dest. Di wê çerçoveyê de wê, aliyekê wê beşa nivîsê a ku me pêşîya vê nivîsand wê temem bikê. Me di herikîna mijarê de cih bi cih bi gotinekê bê me bahse demên berê û çanda wê kir. Lê di rewşa teybetîya herêma kurdistanê de wê, hildana li dest wê, pîr giring bê ku mirov wê, careka din wê, bi teybetî bi hevdu re di çerçoveyekê de wê werênê li ser ziman.

Di serî de em li vir divê ku bin wê xat bikin ku wê, rewşa çanda civakê li kurdistanê a demên berê wê, bi serê xwe wê karibê bibê mijare bi pirtûkên bi dehan berg. Lê wê dîsa wê nikaribê bi tememî wê werênê li ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê, weke demeka ku demdirêj a ku em dikarin wê di bin navê gelek deman de wê, werênê li ser ziman. Di serî de wê çanda kurdistanê wê, weke çanda berdiclê û firatê ku wê were ser ziman wê ji aliyê gelek dîrokzan, filosof û rewşenbîrên ku wan serî li ser wê wastandîya wê, weke çanda nava du çeman jî jî wê, were binavkirin û wê were hanîn li ser ziman. Kurd wê weke çanda 'mezrebota' jî bêjin ji çanda kurdistanî a nava du çeman. Dicle û firat wê, weke du çemên ku ew di nava axa kurdistanê de diharikin û wê bandûra wan li çanda civake kurdistanê wê pîr zêde wê hebê. Di serî de wê, divê ku mirov wê, werênê li ser ziman.

Lê li vir em divê ku wê werênina li ser ziman ku wê, gelek dîrokzan jî wê mafê wê radest bikin û wê bêjin ku care pêşî destpêka şaristaniyê wê, li vê herêmê wê bi sûmeran re wê destpêbikê. Yek ji wan dîrokzan û lêkolînan wê Samûel Noah kremer bê. Bi pirtûka xwe bi navê *'dîrok ji sûmeran destpêbikê(*)'* wê, ew wê bîrê ser ziman. Her wusa dinava nivîs û bineterên nivîskî de jî wê, destpêka şaristaniyan wê bi navê 'sûmer' re wê, were hanîn li ser ziman û ev pêvajoya şaristanî a bi navê sumer re wê hanîn li ser ziman wê heta li dora 7 û ankû 6 hezar salan berî zayîna îsa wê herê. Ev jî wê, weke demeka pîr demdirêj a şaristaniyê wê, were ser ziman. Di kurdî de wê gotina 'şaristanî' wê weke

(*)Wê pirtûka samueh noah kremer bê. Li ser dema sûmerîyan û nivîsên wan ên bizmarî û ankû ku ew li ser kevîran hatina nivîsandin bê.

beremberê wê were bikarhanîn û wateya gotina 'şaristaniyê' wê weke temenekê bi wateyî wê li ser temenê jîyane bajarwaniyê jî wê, were rûmnistandin. Ji xwe ku em gotina 'şaristaniyê' wê ji hevdû derdixin û wê dikin ku wê fahmbikin wê, wateya pêşî wê, bi 'şar' re wê bide me û ev jî wê, were wateya bajariyê. Her wusa wê, di vê çerçoveyê de wê bi wê re wê têgîneka di çerçoveya jîyane bajariyê wê bi xwe re wê bide me. Pêveka '...stanî' ku ew li dawiya wê dihê danîn wê, gotina 'şar' wê bike weke navê regekê jîyanî ku ew di deverekê de bi bajarî dihê jînkirin jî. Di wê rengê jî wê, karibê wateyê bide me. Di dewama wê de wê, weke aliyekê din jî wê, karibê wê wateyê bide me ku wê, jîyane bajarwaniyê wê, bi wê re wê were li ser ziman. Ji xwe dema ku em bahse jîyane şaristaniyê bikin wê, di serî de wê bajarwani û jîyane di hundûrê wê de wê were berbîra me. Di wê çerçoveyê de wê, bi têgîhiştinekê wê regekê jîyanî ku ew bi aqil bûya û pêşdikeve û di nava xwe de xwediyê amûrên xwe yên ku mirov bi wan dijî û pêşdikeve bê. Di wê rengê û awayê de wê gelek kesên ku ew şiroveyan li ser şaristaniyê dikin wê, dema kiu ew şaristaniyê dihênina li ser ziman wê li rengê pêşketina jîyane wê demê bi teknîk, aqil û amûrên ku ew bikardihênê û rengên wan ên bikarhanînê wê ji xwe bike nûqteya ku ew li wê biponijê. Wê bi awayekê wê ji wê xalê û ankû nûqteyê wê, xwe bigihênina têginemkê bi jîyane şaristaniyê re. Di wê çerçoveyê de wê, rengê aqil û bikarhanîna wê û ankû ji wê sûdgirtinê jî wê, weke aliyekê din ê ku wê di dewama wê de wê, were dîtin bê. Li vir di aslê xwe de wê, dema ku wê bahse şaristaniyê wê di çerçoveya mirov de wê were kirin wê, bahse mirovekê ku ew bûya xwedi keseyet, bi cilûbergên xwe ew xwe diadilênê û her du dewama wê de ku ew weke keseyetekê li xwe û dema xwe serdest a wê, bahse wê were kirin. Keseyeta mirov wê bi aqil re wê di demên şaristaniyê de wê pêşkeve. Pêvajoyên şaristaniyê û aqil wê, ji aliyên xwe wê weke pêvajoyên wê yên pêşketinê jî bin. Wê di wê rengê û awayê de jî mirov dikarê wê, werênê li ser ziman.

Her wusaa li kurdistanê wê, ev pêvajo wê, hê pirr zû wê dest pê bikin. Em rastî nîşanakên wê dihên ku wê di demên peleolitikê ên zû de wê, mirovê neandertal û ankû homo sapiens ku ew li herêmê dijî dihên. Li herêmên rojavayê kurdistanê ên weke Afrînê û li dora wê li deverên weke şikefta dideriyehê û li bakûr-başûrê kurdistanê deverên weke 'şanidarê' wê çend ji wan deverên ku mirov dikarê bahse wan bikê û werênê li ser ziman bê. Her wusa li rojhilatê kurdistanê li herêmên li dora urmiyê û heta kirmaşanê em, rasti nîşanakên bi heman rengê ên kevntir dihên. Di wê rengê û awayê de wê, dide nîşandin ku wê jîyane li herêmê destpêka wê, ji ya ku em dizanin kevntir diçêt. Her ku dem têve diçê û kifşkirinên bi kolanzaniyê û ankû 'erkologiyê' dihên kirin ew kifşkirinên piçûk jî bin wê, dem bi dem têrê bikin ku ew zanînen me yên di derbaerê herêmê û dîrok û pêvajoyên şaristaniyê de bidina gûharandin bin. Minaq li bakûrê kurdistanê deverên weke ku wê li wan kolanên erkologiyê

werina kirin ên weke *xirabreşkê* û *herêma kûnarê* a başûrê kurdistanê ku ew dikeve kuntara rêza çîyayên zagrosan de wê deverna ji wan deverên ku wê zanînên me yên di derbarê jîyane li herêmê a bi şaristani û bicihbûnê de wê zêdetirî wê kevntir bibin. Herêma kûnarê wê dîroka wê ya bajarwanîyê wê, heta serdemên gûtîyan wê herê. Di dema qasîtîyan de wê, zêdetirî wê ew der weke deverên jîyankirinê wê bi bajarî wê werina pêşxistin. Qasîtî wê, xwe zêdeyî li keviyên çîyayan ên weke deverên kûnarê wê bigirin. Wê ew vê hem bo parastinê û hem jî bo derfetên jîyanê wê bikin. Weke devera *kûnarê* wê gelek dever wê ji deverên li kûntara rêza-çîyayên zagrosan wê, weke deverna ku wê, hê di demên pîrr zû de wê, weke deverên ku wê li wan niştecihê wê pêşkeve û wê weke bajaran wê pêşkevin. Ev deverê wê deverên avî jî bin. Ava ku wê ji nava çîyayê û ankû ji serê çîyayan wê biherikê wê li wan deverên keviyên wê ku wê li wan jîyane bicihîvbûyî wê pêşkeve wê li wan wê temenê jîyanê wê biafirênê. Ev rewş wê, ne tenê weke herêmên weke *xirabreşe* û herêmên kurdistanê ên weke kûnara ku wê dîrokeke pîrr demdirêj wê di xwe de wê bihawênin wê, gelek deverên din ên weke wan wê li ber çîyayê cûdî, şîyayê sipî û heta ku wê bigihijê nber qamişlo û afrînê wê mirov karibê bi wê rengê wan werênê li ser ziman. Ev herêm wê weke herêma ku wê heta ku mirov karibê wê nîşanakên jîyanê wê li wan wê heta demên civake neolîtîkî û ji wê wirdetir jî wê herin bin.

Li gorî ku wê were kifşkirin wê nîşanakê wê li vê deverê wê werina dîtin ku wê, heta li dora 12 hezar salan wê pêvajoyên jîyane bi cihbûyî wê werin birin. Li *xirabreşkê* wê cihê weke bawergehê ku ew dihê bi dîrokkirin wê bi wê rengê wê dîroka wê kevntir bibê. Di dîrokek bi vê rengê de ku ew cihên bawergehan bi wê rengê werina çêkirin wê demê ev dihê wê wateyê ku wê hebûna jîyane me ya şariştanî a li herêmê wê karibê hê kevntir bê birin.

Ji aliyekê din ve jî wê, mirov kifş dikê li şikeftên weke yêmn 'şikefta hasûna' de wê, nîşanakên çandinîya genim û hwd wê, heta li dora 9 û ankû 8 hezar salê wê were birin. Di wê çerçoveyê de wê çavkaniyên ku ew li herêmê hatina ditin wê wilqasî ji vê herêmê li ser çandinîyê re wê kevntir wê werina birin. Ev nîşanakên ku me bahse wan kir wê, gelek nîşanakên ku wê wan piştrast bikin wê piştre wê werina kifşkirin Wê ev hem li herêmên rojhilatê kurdistanê û hem jî li rojavayê kurdistanê wê were kirin.

Di wê çerçoveyê de wê, mirov dikarê wê werênê li ser ziman ku pêvajoya şariştaniyê a weke ya demên sûmerîyan ku ew bahse wê dihê kirin wê weke demeka ku ew bi tememî pêşketîya. Wê weke demeka şariştanî a pêşketî ku wê, di wê de bawergehên olî weke bi navê '*zagûrat*' wê hebin. Wê pergalek oldar û leşkeran wê li rex ya rêveberîyan wê hevbê û wê pêşketî bê. Di wê çerçoveyê de wê birêz Ocalan wê di pirtûkaya xwe ya bi navê '*dewleta rahip a sûmer heta ya demokratik*' de wê bahse çinîbûna van beşan bi rewşên serdestîya wan re wê bikê. Ev wê, tiştêkê din wê bi xwe re wê bide nîşandin ku wê, rewşa şariştaniyê

wê di aslê xwe de wê, zêdetirî wê kevntir wê herê. Di rojên ku min lêkolînên xwe li pirtûka xwe ya bi navê 'dîroka kurd a hemdem' dikir de wê, nûçeya ji misrê were ku wê namayên ku wê di derbarê dema akhaton de bin ku wê werina dîtî û wê di wan de wê bahse rewşên pêşketina herê û dema hûrî û mîtannîyan wê hinek encaman wê bi xwe re wê bidina me. Î ro di derbarê jîyane mitannîyan de bineterên nivîskî ku ew dihên dîtî ew hin hin wê dîroka mîtannîyan wê kevntir wê bibin. Mînaq dema Artatama(*) yekem weke keyê mîtannî ku ew dimirê wê kurê wê Suttarna wê, herê ser taxt û wê di dema wê de wê were gotin ku wê tekoşîna li qasrê a li ser taxt wê bibê û wê di wê demê de wê mitannî wê li duyan wê bibê du-qat. Dema keyê suttarna wê li dora 1400 û 1385an de bê. Heta wê demê wê, mitannî wê, piştî hûrîyan re wê bi sedsalan wê weke serdestên axa xwe wê li herê û giştî wê serdest bibin. Di wê rengê û awayê de wê, dîroka wan wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman. Li ser vê dema mîtannîyan wê gelek vegotinên ji hevdû cûda wê hebin. Heta ku wê bê gotin ku wê, kesekê ku wê raperîne wê bikê bi navê Uthî wê bê û wê serkeve û wê piştî wê Artasûmara ku wê weke bikuje wê Key Tûsrata ku ew zaroya wê li ser taxt wê bide rûnandin li dora 1380 û wan. Lê hinek jî wê bêjin ku key tûsrata wê, piştî bavê xwe wê were ser taxt û wê demek dirêj wê di arami û serdestiyek xort de wê, welêt wê bi rêvebibê. Li vir di aslê xwe de wê, dema Mitannî wê weke demeka ku wê mirov dikarê weke hevgirtin(sentez)a demên gûtî, qasît û hûrîyan jî werênê li ser ziman. Wê ji gûtî û heta hûrîyan wê bi hezaran sal wê derbas bibin û wê demê de wê pêvajoyîna şariştanê û pêşketî wê di nava xwe de wê bijîn. Gûtî jî wê, weke hûrîyan û mitannîyan ku wê piştî hûrîyan wê werina wê kalkên kurdan bin. Di vê çerçoveyê de wê, demên wan jî wê weke demna çandî û demên dîroka çanda kurdistanê a kurd bin. Di wê çerçoveyê wê mirov dikarê bi awayekê êmin wê werênê li ser ziman.

Dema ku em ji van deman û heta roja me, li demna dîroka civake kurd a çandî li hev beş bikin emê di bin çend sereknava de wê beş bikin. Aliyê pêşî wê ji dema sûmerîyan a bajarwaletên wê demê bê. Her wusa wê, di wê çerçoveyê de em dem em dema ku wê dahûr dikin, çendî ku wê zêde agahiyên me, ne zêde jî bin em li ser zimanê kurdî de gotin bi gotin ji nivîsên li ser kevîran û ku ew jî wê demê mana wê kifş dikin. Di wê çerçoveyê de wê, ev gotinên ku em ji wê demê kifş dikin wê, karibin têgîneka pîr baş wê bidina me. Her wusa destana gilmaêş wê weke destanaka ku em di wê çerçoveyê de dikarin di wê çerçoveyê de wê werênina li ser ziman. **Navê gilgamêş(*)** bixwe jî wê di kurdî de wê were wateye *kesê weke ga gir* û ankû *kesê weke gamêşê gir*. Wekî din em dema duyem em dema gûtî qasîtîyan di nava hevdû de wê, hildina li dest wê ev dem wê weke demek pîr zêde dirêj bê. Wê di wê demê de wê, gelek demên ku em

 (*)Wê keyekê dema mitannî bê

(*)Destenek kurdistanî bê. Li herê û bûhûrê û navê gilgamêş bixwe jî di kurdî de tê wateya 'gayê gir' û ankû 'weke gamêş gir'

divê ku wan bi teybetî kifş bikin wê hebin. Her wusa wê, di derbarê wê demê de wê, bi teybetî li herêma botanê û li dora çîyayê cûdî wê gelek nîşanak wê hebin. Di wê çerçoveyê de wê, navên weke 'gulla', 'zîné' û hwd wê, navna ji wê demê bin. Heta ku wê, navê *xwûdê* bi xwe jî wê ji wê demê bê. Ev dem wê weke dema ku wê di wê de wê serdestîya yazdanan wê pîrr zêde wê pêşkeve. Têkiliya di nava yazdan û mirovan de wê, weke ku em bi destûrên hamûrabî re wê kifş dikin wê, hin bi hin wê bê giharandin li hinek rêgez û rêzikna. Wê destûrên wê bîn nivîsandin.

Dema sêyem wê weke dema 'hûrî' û mîtannîyan wê bihevdu re bê. Wê ji dema gûfî-qasîtan wê heta wê demê wê hinek demên navber weke demên lolo, naîrî û hwd wê werina jîyankirin. Lê ev dema hûrî-mîtannîyan wê demeka dîrok ku em nikarin bin du hezar sal re wê bi giştî werênina li ser ziman wê, weke demek zêr bê di nava çanda kurdistanê û dîroka wê de. Wê di vê demê de civakêfî wê pîrr zêde wê pêşketî bê û wê rêzik û rêgezên wê yên bingihînî ên jîyanî, malbatî, rêzanî û hwd wê, hatibibina kifşkirin. Di vê demê de wê, pêvajoyên ku wê di hundûrê wê dema dirêj ji destpêka dema hûrîyan û heta dawîya dema mîtannîyan wê, pêvajoyên wê bin ku wê dem bi dem wê civakêfî wê pêşkeve li ser rêzikên wê yên ku ew hatina kifş kirin. Di dewama wê de wê ev piştî dema sûmer û demên dirêj ên gûfî û qasîfîyan wê, weke dema hemdem a ku wê li ser wan temanan wê pêşkeve jî bê. Di vê çerçoveyê de em li yazdanên hûrîyan dinerin ku wê, bi nav û nîrxên dema gûfîyan bin. Navê ku wê di destana gilgamêş de dibûhûrin û navê gilgamêş bixwe jî wê di wê de wê were hildan. Di wê çerçoveyê de wê, di aslê xwe de ku em di çerçoveya dema hûrî û mîtannîyan de wê bigiştî werênina li ser ziman wê, dema mîtannî wê weke demeka dawî ku wê di wê de wê kesên weke mîtra û hwd wê derkevin û wê bi felsefe û têngîhiştina ku ew dihênina li ser ziman û hizrên xwe re wê, temenê pêşketinên felsefeyê û pêvajoyên wê û pêvajoyên olên yek-xwûdayî jî wê, hin bi hin wê biafirênin. Em vê yekê bi awayekê vekirî wê kifş dikin. Dema Medîya wê piştî wê li ser wê temenê wê, deerkeve li holê û wê di wê de û ankû di destpêka wê de wê filosofên kurd ên weke Zerdeşt wê werin û wê ew bi hizrên xwe re wê, hevgiretînekê û ankû 'sentezekê(*)' wê çêbikin ku wê çêbikin. Hizrên wê, bi tememî wê di çerçoveya hizra yek-xwûdayîyê de bê û wê bi wî re wê di wê çerçoveyê de wê, bi giştî û tememî wê pêvajoyeka yek-xwûdayî wê destpêbikê. Pevçûn û levxistinên li ser hizrên Zerdeşt re ku wê bibin wê, di nava yên ku ew bawerîya bi wî dihênin û êdî ew yek-xwûdayîyê herê dikin û yên ku ew pîrr-xwûdayîyê diparêzên bin. Wê zerdeşt bixwe wê di wê rêyê de wê were

 (*)Sentez wê weke hevgiretîneka bi hevdu re bê. Temenê wê li ser 'tez' û 'anti-tez' ya. Tez û anti-tez li dijî hevdu na. Ankû vajî hevdu na. Sentez wê, du rewşên hatina kirin nava hevdu û ankû tevli hevdu kirin jî bê. Ji herdu aliyên çêkirina hevgiretînekê wê sentez bê.

qatilkirin. Di vê çerçoveyê de ku wê piştî wê, li ser temenê wî wê were Manî bixwe jî wê li ser hizrên Zerdeşt re wê pêşkeve û wê ew zerdeşt ji xwe re wê bike destpêk û pêşeng wê, ew oleka yek-xwûdayî a tekûz wê çêkê û wê dênê li pêşîya mirovan û wê ser sêsad salê re wê mirov wê bi wê ola wî re wê bijîn. Piştî Mîtannî re wê dema hûrî û mîtannî wê weke ku wê dawî li wê werê. Lê wê dema Medîya wê ji demên mîtannî ve wê weke keyenîyek piçûk wê hebûna xwe wê bidomênê wê piştî wê demek nû wê bi wê re wê, destpêbikê. Wê imparatoriyeke wê avabikê. Her çendî ku em pêwîstî bi wê dibînin ku em dema medîya di dewama ya hûrî û mîtannî de wê werênina li ser ziman jî lê wê demê mirov, weke demeka bi serê xwe dibîne û ew dem wê hertimî wê ji aliyê dîrokzanên ku ew wê demê dinivîsênin ve wê, bi serê xwe wê werênina li ser ziman weke demekê bi serê xwe. Lê di aslê xwe de wê, weke demeka di dewama wê de bê. Ji dema Medîya û heta dema Manî û ola wî, di aslê xwe de mirov dikare weke demeka bi serê xwe a teybet wê piştî dema hûrî-mîtannîyan wê dikare wê werênê li ser ziman. Wê piştî wê demê re wê, piştî zayina Îsa wê, islam di sedsale 6 min de wê derkeve û wê, hizrên ola êzdayî, zerdeşt, manîyî û ku wê di wê xatê de wê werin hûremî, mezdekî û babekî wê bi gelek komên din ên piçûk re wê ji xwe re wê bike armanc û wê herê bi wan re li kurdistanê wê hemûyan bi komkujîyan wê tûna bikê.

Di aslê xwe de wê dema hatina îslamê wê bo kurdistanê wê bê tûfanek. Di destpêkê de wê bi komkujîyên ku wê islamist wê bi seferên ku ew li herêmê dikin re ku ew dihênina li serê civake kurd wê, bi tememî wê herêmê ji kal bikin. Piştî wan re wê derbaya mazin wê bi şerê kerbeleyê re wê li kurdistanê û civake kurd wê bikeve. Piştî wê şerê wê mezhebê şîî ku wê Alî wê pêşengîya wê bikê û wê weke avakerê wê were dîtin wê, derkeve li holê û wê civake kurd wê, di nava wê de wê weke ku wê bê duqat. Ev şer jî wê li herêma sînorê kurdistanê li kerbeleyê(*) wê pêkwerê. Piştî wê re wê, ev şer wê, di wê çerçoveyê de wê, qatbûnekê bi şîitî û şafîtiyê di nava kurdan de wê çêbikê. Beşên din ên civakî ên weke yaresanî, êzdayî, zerdeştî, her çendî ku ew ne serdest û weke berê xort û mazin jî bin lê wê hebin. Ew jî wê, ji aliyekê din ve wê bê weke qatna din ên civake kurd. Di wê çerçoveyê de wê, weke neynikeka ku wê bikeve ardê wê bişikê li gelek qatan wê civake kurd wê bi wê rengê wê di nava xwe de wê li ser komkujîyan û bawerîyên ji hevdû cûda ên kurdistanî û ên demê ku ew jinûka diafirin re wê qat bi qat bibê. Ev jî wê, weke aliyekê din ê

 (*)Kerbele wê şerekê nava îslamê ku wê di wê de hasan û huseyin ji pêxemberê îslamê ku wê werina kuştin bin. Piştî wî şerî wê, li herêmê wê, şîitî wê pêşkeve. Di sedsale 6 min de wê, ev şer wê bibê. Wê li kurdistanê jî wê, piştî wî şerî wê, aliyên hasan û huseyin ku wê li dûv alî herin û yên ji wan cûda wê biafirin. Ev wê, weke qatbûneka pêşî ku wê di wê serdemê de wê dinava civake kurd de wê bibê. Piştî wê, ew qatbûn wê, bi şerê çardiranê re wê kûrtir bibê. Wê ew qatbûn wê, piştî wî şerî wê, bi peymanî 'qasrî-şerîn' re wê, weke qatkirineka mayinda wê bê malê diroka. Piştî wê re wê, li ser wê re di nava civakê de wê pêvajoyên şer wê pêşkevin. Li kurdistanê, ber ku wê ji têgînên olî wê zêdetirê wê nixx û çanda civakê wê derkeve li pêş wê, çendî ku wê ev ji aliyekê ve wê, bandûra wê qatbûnê wê kêmîr bikê jî lê wê, nikaribê wê ji holê rabikê.

giring bê. Yê ku wê ji aliyekê ve wê, wê qatbûnê berhevîkê wê kurdên hasanîka û rawadî bin. Piştî wan re kekoyîdî û eyerîdî wê berhevîkirinê wê bikin û wê desthilatdarîyên kurd êmn bi navê eyerîdî û kekoyîdî wê avabiikin. Piştê wê, ev pêvajoyê wê bi avakirina dewleta a şadadî re wê bidomê ku wê ev ji aliyê mihemedê kurê şadadî(*) re wê were avakirin bê. Di dewama wê de wê dewletên kurd ên merwanî û eyûbîyan wê li dûv hevdu wê avabibin. Dewletên kurd ên weke yê eyerîdî(*), kekoyîdî(*), şadadî, merwanî(*) eyûbî(*) û hwd wê çend ji wan dewletên kurd ên ku wê piştî serdestbûna islamê li herêmê ku wê ava bibin û her yekê ji wan wê ne bin asrekê û ankû sadsalakê re wê bijî. Ev pêvajoyên avabûna van dewletên kurd wê di dewama hevdu de wê werin û ava bibin. Piştî wan re wê, ev rewş wê, weke aliyana ku mirov dikarê werênê li ser ziman wê piştê wê weme mirgehên ardalanê, badînanê, cizirabota û hwd wê mirgehên kurdistanî wê ava bibin û wê ev jî wê, di reng û awayê dewletan de wê ava bibin. Mîrgeha badînan wê navende wê başûrê kurdistanê bê wê hinek beşên rojhilatê kurdistanê yê bakûrê kurdistanê û heta ku yê herêmên qafqasya ên weke yê azerbeycane roja me û ermenistana roja me jî wê di nava sînor wê de bin. Kurdistanî wê bi sedsalan wê li van herêman wê bijîn bi serdestî berê wê dema badînyan jî.

Di vê çerçoveyê de em divê ku hinekî din bi şûn ve herin wê jî bêjin ku wê di dema Manîyan de wê dema ku wê sasanî serdest bin wê mirgehên kurd ên mazin ên weke kavosakanê û hwd wê, hebin û wê serdest bin. Ew jî wê, hema bêja wê li kurdistanê giştî wê serdest bin. Wê serdestîya kurdistanê a giştî wê heta dewleta kurd a eyyûbîyan wê bidomê. Wê di wê demê de wê hin bi hin wê tirk wê werina herêmê û wê hêrîşî xalkên herêmê ên weke kurdan û hwd wê bikin. Wê piştê wê, li herêmê wê bicih bibin. Wê di encama wê de wê piştî wê re wê cara pêşî wê, weke serdestîya wan ya mazin wê bi alikariya kurdekê binavê idrise bedlisê wê osmanî wê were avakirin. Berî wê nîşanaka ti serdestîyên wan li herêmê tûna na. Hin gotinên weke ku wê ji hin kesên weke di zaningehan de dinivîsên ku wê bi rengê weke 'akkuyun' û 'karakoyun' li herêmên botanê serdest bûna û dewlet avakirina wê ti rastiyên wan nebin. Wekî din gotinên weke li dora heskifê serdestîya serçûqîyan ku wê werênina li ser ziman jî wê, ji rastiyê dûrbin, çend ku wê li ser deverên weke bermehiyên dîrokî

 (*)Şadadî wê navê dewletek kurd a di sedsale 9' min de ji aliyê mihemedê kurê şadadê ve hat avakirin û wê ji rojhilat û başûrê kurdistanê heta herêmên asya ên weke azarbeyncan û ermenistana roja me jî di navde wê li qadana fireh wê bê desthilatdar.

(*)Eyeridî wê ddewletek kurd a li ser axa rojhilatê kurdistanê ku wê avabibê bê di sedsale 8' û 9min de.

(*)Kekoyidî wê li ser axa rojhilatê kurdistanê weke dewletek kurd ku ew ava dibê bê ku wê di sedsale 9' min de ava bibê..

(*)Merwanî wê dewletek kurd ku wê di sedsale 9min de û ankû di sale 985 de wê li bakûrê kurdistanê wê ji aliyê badê kûrê dostikê û biraziyê wî aliyê kûrê merwan ve wê were avakirin bê.

(*)Dewleta eyyûbî wê dewletek kurd bê ku wê ji aliyê salahadinê eyyûbî ve wê were avakirin di sedsale 10min de.

ên demên berê wê bi zanebûnî wê, bi şaşî wê ev nav li hin deverên dîrokî wê werina kirin û wê bêjin 'ji dema wan mana' jî wê, rasti vajî wê bê. Ev wê weke gotinna bi rengê dewşîrmekirina dîroka herêmê bê weke ku çawa wê di roja me de wê zimanê civakên hwerêmê wê werina qadaxakirin û wê pêvajoyên bişavtinê û bi ankû şerê jenosîdî wê li ser serê wan li herêmê wê werina meşandin jî. Hatina şerçûqîuyan(*) û ankû komên din ên weke wan li herêmê wê, tenê weke komna ku ew dihên herêmê û şer û pevçûnan derdixin û talanê dikin bin. Wê dabare xwe û jîyane xwe wê bi wê bidomênin. Idrisê bedlisê hizir dikê ku ew dewleta wan avabikê wê, pêşîya hêrişên wan li herêmê wê bigirê. Lê ew di wê hizra xwe de wê bi sernekevê. Idrisê bedlisî wê kurdekê xwedî dergeh bê. Wê bandûra wî di dema wê de wê pirr zêde li ser civake kurd wê hebê. Heta ku mirov dikarê wê bîne li ser ziman ku wê wilqasî wê bandûra wî hebê ku wê, piştî şerê çardiranê ku wê, di nava osmanî(*) û sefewîyan de wê bibê wê, peymanan kurdistanê wê osmanî wê li Amasya wî bi wî re wê çêbikin. Di wê peymanê de wê tişta ku wê were ser ziman wê ew bê ku kurd wê li ser axa bi nirx û kevneşopîyên xwe re wê bi serbestî wê bijîn û wê ti mudahale wê li jîyane wan wê nebê kirin. Di wê çerçoveyê de wê, hebûna mirgehên kurdistanê wê wê di wê de wê, bi awayekê wê were misogerkirin. Li vir divê ku mirov wê jî wê, werênê li ser ziman wê, osmanî wê, desthilatdariya pêşî a tirkan a li herêmê bê. Berî wê, gelek aşîrên tirk ku ew ji deverên dûr hatina wê li herêmên kurdan wê destûra niştûnê û ankû bi cihbûnê wê ji wan re wê were dayîn nişandin. Di wê çerçoveyê de wê, ev jî wê, weke aliyekê din ku mirov wê, werênê li ser ziman bê. Piştî şerê çardiranê wê kurdistan wê di nava osmaniyan û sefewîyan de wê, bi peymanê qasrî-şerîn wê di 1639an de wê were çêkirin re wê were dûqatkirin. Piştî wê re jî wê kurdistanî li ser axa xwe wê bi mirgehî wê bijîn, çendî ku wê dem bi dem wê rastî hêrişên osmaniyan wê werin. Ji xwe piştî ku osmanî ji soza ya ku wê bi wê peymanan bi idrisi bedlisi re wê bidin ku wê ji wê

(*)Serçûqî wê hêrişên wan loî herêmê û kurdistanê wê di sedsale 9min de wê destpêbikin. Wê her çendî ku wê nikaribin ti serdestiyê çêbikin jî wê bi hêrişên ku ew dikin wê, herêmê wêran bikin û bi rûxênin. Wê şahên wan ên weke şahîşah, şancar û hwd wê, hêrişên hov û xadar wê bikin li herêmê. Wê gelek herêman ji ardnîgarî û dîrokê bidin birin bi hêrişên xwe re.

(*)Osmani wê, piştî sedsale 14' min û pêde wê bi alikariya kurdan wê li herêmê wê hin bi hin bina bi hêz. Berî wê ti serdestiyên wan ên li berçav tûna na.

(*)Sefewî wê weke dewleta îranê a wê demê jî bê. Wê ji aliye kurdekê bi navê seyfedînê ardebilî ve wê were avakirin. Wê heta dema şerê çardirenê wê kesên ji malbate wî ên weke şah ismail wê bi rêvebibin. Wê piştî wê, wê weke ku wê di qasrê de wê derbe bibê wê malbata wî were tûnakirin ji aliye kesên ku ew pêşî serleşkerin ên weke şah abbas ve. Piştê wê, demek nû wê destpêbikê. Piştî şah abbas weke wî ku wê kurdistanê di şûr de derbas wê mohamed xodabendî wê werina ser taxt. Wê ev bê kevneşopîya wan ya piştê ji a dewleta sefewî li hemberî kurdan. Dewleta sefewî wê, piştê wê, kevneşopîya xwe wê, li ser esasê dijberîya civake kurd wê bi wê re wê demezrênê û bide domandin heta roja me.

vegerihin wê, hingî wê kurd wê li ser wê bêjin ku 'baxtê romê nîn a.' Wê piştre wê, kurd wê, têkiliyên xwe ji wan qût bikin û wê xwe dûrbigirin. Ev pêvajo wê, dem bi dem wê piştre wê, raperînên aşîrên kurdan re wê bidomê. Lê gelek raperînên kurdan ku wê ji asta raperîne derbas bibin û wê bina serhildana civakî ên giştî jî wê bibin. Minaq serî hildana şêx ubeydullahê nehrî(*) wê yek ji wan raperînên serhildanî bê. Wê li her çar beşên kurdistanê roja me wê aligirên wî hebin û wê aşîrên ku wê tevlî serhildana wî bibin wê hebin.

Wê piştre jî wê dem bi dem wê serhildanên kurdan wê bibin û wê bi xwûnê wê werina tafisandin. Wê serhildana 'koçgirî' wê yek ji wan bê. Wê piştre wê, weke ku wê rayadarên tirk jî wê werênina li ser ziman wê li dersimê wê ser 96 seferan re wê heta salên 1937an wê bikin. Wê di wan seferên leşkerî de wê, bi deh hezaran kurdistanîyan wê qatil bikin. Berî dersimê li zilanê bi deh hezaran kurdistanî wê werina qatil kirin.

Piştê wê di heman demê de wê li başûrê kurdistanê wê şêx mehmûdê berzencî wê keyeniya kurdistanê wê avabikê û denezênê. Ev pêvajo û rewş wê hemû wê weke pêvajoyeka pîr zêde wê bixwûn bê bo kurdan. Lê tevî wê jî wê kurd wê karibin hebûna xwe bi giştî û civakî bidina domandin. Wê piştî şerê cihanê ê duyem wê, komare kurd a mihabadê wê were avakirin û di aslê xwe de wê, ev wê bê weke destpêkek dîrokê bo kurdên her çar beşên kurdistanê. Wê bê temenê têgihîştin û hişmendîyek dîrokî di nava wan de. Lê di aslê xwe de em dema ku bahse komare kurd a mihabadê bikin em, divê ku wê mîreteya ku ew li ser wê bilind bûya em divê ku wê ji bîrnekin û bi çend gotinan jî bê wê werênina li ser ziman. Piştî rojhilatê kurdistanê wê serhildana simkoyê şîkak ku wê ser dehan salan re wê zêdetirî wê bidomê wê, divê ku mirov wê jibîr nekê û wê, serhildanê gîyan û wêretîya netewî a kurdistanî bi zanebûna wê ya dîrokî re di mejî û dilê kurdistanîyan de çand û pêşxist. Serhildana simkoyê şîkak wê di nava kurdên her çar beşên kurdistanê de wê deng vedê. Wê ji aşîrên herêma botanê ku em wê dibînin rojavayê kurdistanê bi pîraniya xwe weke herêma botanê dihê bi navkirin wê, taqdirên xwe ji simkoyê şîkak re wê bişênin û wê ji gelek aliyan ve wê, alikarî wê, bidinê de. Herêma botanê wê heta ber herêmên çolemergê û hwd ên sînor wê li wan wê bi teybetî aşîrên wê herêmê ku wê weke xizmên aşîrên rojhilatî wê xwe ji wê serhildanê wê dûrnekin. Lê tiştêkê din wê di nava kurdan de wê, bi simkoyê şîkak re wê ti carî wê ji bîr newe kirin. Ev serhildana kurdan a simkoyê şîkak di aslê xwe de wê, temenê serkevtinê wê pîr zêde wê bi wê re wê hebê. Heta ku wê, li gelek deverên rojhilatê kurdistanê wê kurdên serhildêr wê serdestî û sehêta xwe wê çêbikin. Lê dîsa wê xîyanet wê bastika kurdan wê li wir jî wê di wê demê de wê neberdê. Wê kesên weke 'xalo qorban' ku wê xwe rîza pehlewî wê bikin. Di Rîza Pehlewî dizanî ne kesna

(*):Şêx ubeydullahe nehrî wê şêxekê kurd û serokê serhildana kurd a salên 1880 û wan bê li hemberî osmanîyan.

(*):Rîza pehlewî wê şahê îranê ê dema şerê cihanê duyem jî bê.

kurd bin wê nikaribin serhildana simkoyê şikak wê bidina şikandin. Wê kesên weke Xalo qorban ku ew jî wê xwedî aşîr û bi hezaran şervanên xwe bû wê Riz pehlewî wê wî bişênê qada şer ku ew bi hêzên simkoyê şikak re şer bikin. Çendî ku wê, ev xiyanet kar wê li qada şer wê werina kuştin jî lê wê karibin derbeyek mazin li hêzên kurd bixin. Wê piştî wê re wê, pêvajoyeka ku wê, kurd wê di wê de derbeyê bixwûn û wê heta qatilkirina simkoyê şikak wê bidomê. Piştî qatilkirina simkoyê şikak û cenezeyê wî ku wê li ber lingê çend leşkerên îranê wê bi wê rengê wê wêneyê wê bikişênin wê ew wê bê temenê înfialê di nava kurdan de. Rejîma şah bi wê xwestibû ku ew tirsê bikê dilê kurdan de. Lê wî bi wê tenê hêrs kiribû dilê kurdan de. Wê piştî wê, kurd wê zêdetirî wê, weke ku wê, werina xwe û wê ew wê rewşê weke ya rûmet û namûsê wê herê bikin. Di aslê xwe de wê avakirina komara kurd a mihabadê wê bê weke bersiveke dîrokî ji qatilkirina simkoyê şikakî re, tevî ku wê temenê wê ne zêde dirêj jî bê. Lê di dewama wê de rêveberîya a li başûr û piştî ya rojava jî di aslê xwe de mirov dikarê wê weke bersivek dîrokî ji wê qatilkirina wî berxwedêrên dema wî re jî bîne ser ziman. Wê piştî wê, pêvajoya ku wê heta komare kurd a mihabadê wê herê wê, di dewama wê de wê kurd wê bikevin nava berxwedana wê de.

Ji serhildana simkoyê şikakî û heta avakirina komare kurd a mihabadê wê, ew pêvajo wê weke pêvajoyeka ku wê, her kurd wê bizanibin. Ev pêvajo wê, bê weke pêvajoyeka ku wê kurd wê, bi wê re wê weke ku wê werina li xwe. Wê di gelek rewş û waran de wê, bê temenê berxwedanên piştî ên li rojhilat, başûr, bakûr û bi wê wê re li rojava jî. Di aslê xwe de em dikarin bêjin ku wê, heta roja me jî wê, berxwedan û rewşên weke rêveberî ku wê li başûr û rojavayê kurdistanê wê avabîbin û wê li bakûr wê bi tekoşînê wê bidomê em nikarin ji aliyekê ve di wan de wê keda kesên weke simkoyê şikakî û çangoriyên wê serhildana wî ku wan bi xwûna xwe re pêşxist dîrî wê werênina li ser ziman. Wê bandûra wê jî wê weke ya mihabadê(*) wê pîrr zêde wê hebê. Her wusa wê, piştî mihabadê wê li başûrê heta raperîna mele mistefa berzanî em dikarin wê rewşê di dewama wê de wê, werênina li ser ziman. Di aslê xwe de wê, rêveberîya başûr jî û ya rojava jî û pêşketin li bakûr jî wê ji aliyekê ve wê bê taçîdarkirina wan kesên weke simkoyê şikakî bixwe jî. Ber ku wê keda wan jî wê bixwûna wan re wê di temenê wê de êw hebê.

Ev rewş wê di dewama hevdu de wê di çerçoveya berxwedana kurdistanê de wê, xwe bide domandin. Wê weke çandekê wê hebûna xwe wê pêşbixe û wê ji nifşan wê bi bûhûrênê li nifşan. Di wê çerçoveyê de wê mirov dikarê wê, weke aliyekê giring ê teybet wê, werênê li ser ziman. Çanda berxwedanê wê di vê çerçoveyê de wê di nava kurdan de wê, bi awayekê hemdem wê temenê wê were çandin û bingihê wê were çêkirin. Di wê de wê, rewşên weke serhildana

 (*)Komaa mihabadr, di 22'ê çileyê sala 1946'an de ji aliyê serokê wê Qazî Mihemed ve hate ragihandin. 11 heyvan zêdetirî li ser lîngan ma bi alikariya sovyet. Piştî vekişîna wan, wê di bin hêrîşên rejîma îranê de wê tafîsandin û rûxandin.

simkoyê şikakî(*), hebûna komare kurd a mihabadê, serhildana mele mistefe berzanî û hwd wê çend ji wan dîyardeyên ku wê, bandûrê li pêşketinên piştre wê, bi çandî û hişmendî wê bikin bin. Ev wê aliyê çanda berxwedanê bê. Lê ji aliyê civakî ve jî mirov wê ji gelek aliyên din ve wê dikarê wê, werênê li ser ziman. Em wê jî di dewama wê de wê werênina li ser ziman. Ber ku wê hevdu di çerçoveya hebûna civakî de wê temem bikin.

Civake kurd wê, di wê demê de wê hin bi hin wê rabê ser xwe. Wê li xwe şîyar bibê. Berê hingê wê, heta wê demê wê bi dehan serhildan û raperînên kurdan wê bimênin lê wê, hemû ji aliyê rejimên herêmê ên weke ya îranê û ya tirk ve wê bi xwûnê wê werina tafisandin û wê di encama wan de jî wê bi deh hezaran kurdan wê qatîlbikin. Di wê çerçoveyê de wê, dîroka kurd wê, weke dîrokeka bixwûn a li pêşîya me bê. Di dema nû de ku wê tevgerên kurd ên weke PKKê wê derkevin wê şêwayekê din wê, bikarbênin wê, pêşî li dîroka li şûn maya wê bi awayekê rexnegir wê li wê binerin û wê, hizrên xwe li wê re wê werênê li ser ziman. Birêz ocalan weke avakerê PKKê wê demekê di axiftineka xwe de wê bêjê ku 'me, li şûn me meyizend dît ku wê, bi dehan raperîn hena û bi xwûnê hatina bi tafisandin. Hemû jî bi aşîrî bûn. Me ji wê fêr derxist û me bi aşîrî destpênekir. Me bi bîrdozîyek hemdem destpêkir. ' Wê van gotinan wê werênê li ser ziman. Ev wê, weke gotinna ku em nikaribin tenê şêwayê serhildana ku ew dide destpê kirin bi wê fahmbikin. Ji wê zêdetirî rengê pêşketina civake kurd a ku wê piştre wê, xwe bi awayekê nûjenkirina li gorî demê ku wê biafirê jî wê mirov karibê bi wê re wê werênê li ser ziman.

Di salwegera bidervekirina qazî mihemed ku weke serokkomarê komare kurd a mihabadê ya de wê birêz ocalan wê bi telefonê girenê li telefonê wê çêbikê û wê li ser wê şîroveyên xwe werênê li ser ziman. Wê di şîroveyên xwe de wê, weke gotina xwe ya dawî wê werênê li ser ziman ku «em, li ser mireteya qazî mihemed û komare mihabadê dimeşin û em girêdayî wan in û em weke bersiveka ji wan re jî na. ' Di wê rengê û awayê de wê, hizrên xwe wê, li ser wê werênê li ser ziman. Di aslê xwe de wê, ev hizir wê, tiştêkê din jî wê, bi xwe re wê ji me re wê vebêjin. Ew jî wê ew bê ku mirov wê, di wê çerçoveyê de wê, çerçoveya civakî ku wê, ji wê demê û pêde wê, li ser ya aşîrî, herêmî û hwd re wê were girtin û wê weme temen û bingihê gavavêtinê wê were esasgirtin. Di wê rengê û awayê de wê, mirov dikarê weke aliyekê din ê giring jî wê, werênê li ser ziman.

Çanda berê û ya i ro li kurdistanê wê, di wê rengê û awayê de wê, bi şêwayekê pêşketî wê di çerçoveya têgîna civakî de wê, xwe bide pêşxistin. Ji salên 1990î û pê de wê, bi şîrove û dahûrîyên ku ew dikê wê birêz Ocalan wê ji pîrsgirêkên şer û leşkerîyê zêdetirî wê yên civakî û keseyetîyê wê hilde li rojeve û wê bikê.

(*)Simkoyê şikak wê serokaşîr û serhildêrekê kurd ê rojhilatê kurdistanê bê. Li rojhilatê kurdistanê li hemberê rejîma şah serî hilda û pîrrianiya herêmên rojhilatê kurdistanê rizgarkir û desthialtdarîya li ser wê demezrend û avakir.

Wê di encama wê de wê gotina 'em şerê ku em li ser keseyetîyê re di nava xwe de didin wê ji sadî 95 bê. Ancax wê, ji sadî 5ê wê li ser şer bê. ' Wê wê bi xwe re wê têgînê wê werênê li ser ziman ku wê, pîrsgirêkên civakî wê, di wê rengê û awayekê de wê, bi wan wê were hizirkirin û wê werina hanîn li ser ziman. Di wê demê de wê di dahûrîyeka birêz Ocalan de ku ez nûha nizanim dîroka wê kengî ya wê, li ser dahûrîyên ku ew dikê re wê bêjê «ya ku ew dihê dahûrkirin, ne kes civak, ne kêlik dîrok a» bê. Di wê rengê de wê, bi têgihiştina ku wê di wê kêlikê de wê li dîrokê bê hizirin û ankû wê bihevdu re di heman kêlikê de wê bi hevdu re li wan were hizirin wê, li wê tefkir bikê û wê werênê li ser ziman. Ev şîroveyên ku wê di wê rengê û awayê de wê, werina kirin wê, dinava civakê de wê werina xwandin û wê bandûra wê dîrokî bê. Wê civak wê, di demek kin de wê, li wan gotinên wî û li dora wan wê bicivê. Wê birêz ocalan wê vê rewşa li dora wî civînê jî wê, bi gotina 'gel min fahmdikê' re wê, werênê li ser ziman.

Li vir di aslê xwe de wê, dema ku em rewşa fahmkirinê a di vê warê de li ser dahûrîyên ku wî kirina re wê, hilde li dest wê, pîr zêde wê, giring bê ku ew ji gelek aliyan ve bi civaknasî û derûnî jî li rex têgihiştin û hişmendîya navaroka wan ew werina hildan li dest ji aliyê navaroka civakê bixwe ve. Wê ev alî wê di çerçoveya wê pêşketina ku ew dibê re wê weke ku wê hevdu temem bikin.

Bêgûman wê, dema ku wê demê û pêşketinên wê li kurdistanê ji aliyê civakê de wan werênê li ser ziman wê, bi teybetî ji aliyê civakî, civaknasî, derûnî, dîrokî û felsefîkî re wê bi serekeyî wê pêşî wê pêwîst bê ku mirov wan werênê li ser ziman. Civakek ku wê li xwe bihizirê, pîrsgirêkên xwe yên navxweyî li wan bihizirê û çareserîyan li wan bigerihê û hwd re wê, biafirê. Gelek dahûrîyên ku wê weke keseyetîya xwe û ankû ya kesekê li cem xwe wê şîrove bikê birêz ocalan wê, bi wê re wê, weke ku wê civakê û keseyetîyên wê ên giştî bi pîrsgirêkên wan re wê hilde li dest wê, di reng û awayekê de wê, werênê li ser ziman. Ya ku wê, kesên ji rêzê ên nava civakê ku ew dema ku wan hizrên wî dixwênin û xwe di wê de dibînin jî wê, ev aliyê wê bê.

Ji aliyekê din ve jî wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman wê, di wê çerçoveyê de wê, di çerçoveyek giştî a civakî de wê xosletên civakek giştî û hemdem wê di nava wan şîrove û dahûrîyan de wê were li ser ziman. Ya ku wê mirov di farqê de jî bê û ne di farqê de jî bê ku wê bandûrê li mirov bikê di dema xwandina wan şîrove û dahûrîyan de wê, ev alî û rastî bê. Piştî pêvajoyek dem dirêj a nîvasrê weke nêzî 50 salî piştê wê, li rojava wê, encamên xwe yên pêşî wê, bi gotina şoreşa rojava re wê, bi pêşketina rojava û desthilatdariya kurdistanî a ku ew li wir pêşket re wê xwe bide nîşandin. Wê ew pêşketin wê, tevî gelek hêrîşên xadar ku wê rejimên herêmê ên weke îran û tirkîya wê bi rêxistinên hov ên weke DAÎŞê û hwd re wê pêşbixin jî wê ew wê karibê xwe biparêzê û li ser lingan bigirê. Wê di dewama wê de wê, tevî hemû hêrîşan wê li bakûrê kurdistanê wê, kurd wê tevî ku wê di bin hêrîşên leşkerî û sîyesî de na û wê her roj wê rejima tirk wê li mal, dezgeh û herêmên wan wê oparasyonan wê

li wan li darbixê û wê her roj bi sadan kurdistanîyan wê bigirê û wê biavêjê li zindanan jî lê wê, kurd wê, tevî wê jî wê li vîna xwe wê xwedî derkevin û wê ji rastîya xwe wê bi şûn ve wê gavê neavêjin. Ev rastiyên dîrokî ku em î ro şahidiyê ji wan re dikin û li berçavên me dibin jî wê, di aslê xwe de wê, di wê rengê û awayê de wê nîşanaka wê rastîya hişmendî a ku ew bi wê rengê me li jor bahse wê kir û hani li ser ziman bê. Wê bi xwe re wê nîşanaka çandeka civakî a giştî ku ew pêşketîya li ser temen û koka wê jî bê. Di wê rengê û awayê de wê, mirov dikarê wê, werênê li ser ziman wê bi hişmendî wê çandeka civakî wê giştî wê di wê rengê û awayê de wê li ser wan kokên xwe yên dîrokî ên ku me li jor bi gotinekê jî bê pêkend û kirpandin ku wê pêşkeve bê. Di aslê xwe de wê, bi dirêjehiya wê dîroka civakê û pêşketina wê û berfirehiya wê ya bi têgihîştinî û herêmî wê, weke kok, temen û bingihêkê xort bê ji wê re. Di wê rengê û awayê de wê, iroyîya kurdistanê wê, li ser temenên xwe yên berê ên civakî wê bi civakîya xwe ya hemdem a ku wê di roja me de wê pêşxistîya wê dijî, tekoşîn dikê, xwe diafirênê û wê werênê li ser ziman. Jiv ê aliyê ve wê, weke ku kurdistanî jî wê di nava xwe de wê werênê li ser ziman wê dîrok wê weke ku wê jinûve wê were nivîsandin bo wan û civaketîya wan.

Çanda kurdistanî a ku ew di roja me de derdikeve li pêş

Jan Bojer Vindheim wê bi pirtûka xwe ya navê "kurdistan stiger fram" de bahse bilindbûna kurdistanê weke nirxekê wê bikê. Wateya navê pirtûkê bixwe jî wê, ji xwe bi rengê "kurdistane bilind dibê" bê. Li ser wê temenê ku me hanî li ser ziman wê bêgûman mirov karibê bêjê ku wê çandaka kurdistanê a roja me de wê weke ku wê rojhiltê wê derdikeve li holê û pêşkeve. Hin bi hin ew di qada navnetewî de jî wê tevî hemû astengî û manipulasyon û pêvajoyên bişavtin û inkarkirinan jî wê were dîtin. 50 sal berê ti kesekê dibê ku wan navê kurdistanê jî ne dizanî. Lê î ro ne tenê kurd ku em herina kûdere cihanê û ji kîjan xalkê endamên wê bipirsin û bahse çanda kurdistanê û hebûna wê bikin wê, hindik zêde wê, karibê gotinekê jî bê ji me re wê werênê li ser ziman. Ev wê, pêşketineka giştî a dîrokî wê bi xwe re wê bide dîyarkirin û wê werênê li ser ziman.

Bi teybetî ez divê ku wê bêjin ku wê her pêvajoyên hêrîşên li civake kurd ên weke di demên dawî de ku wê rejimên herêmê wê li ser DAÎŞê re wê birêxistin bikin û pêşbixin ku wê di demên berê de jî wê, pêvajoyên bi wê rengê ên cûda wê werênina li serê civake kurd wê, dema ku kurd li hemberî wan karîna ku ew xwe li ser lingan bigirin wê, bibê temenê pêşketina wan ya di nava rûpelên dîrokê de. Ber ku wan xwe li hemberî hêrîşên demên bûhûrî parast û li ser lingan girt û bihevan rengê li hemberî hêrîşên DAÎŞê xwe parastin û li ser lingan girtin wê, di encama wê de wê tenê wê ew ji wan re wê weke serkevtinekê wê bimênê wê, di encama wê de wê, dunya hemû jî wê, wan nasbikê û wê bikeve farq û hişmendîya wan de.

Di demêmn berê de wê, dema ku wê hêrîşên weke yên ku wê îran û tirkîya wê di roja me de wê bi rêxistinên hov ên weke DAÎŞê re wê birêxistin bikin û wê biajona bi ser kurdan de wê kurd wê, biaşîrî û ankû herêmkî wê li hemberî wan bisekinî ya. Ev jî wê, bûba sedema ku ew gelek windahi di encama wan hêrîşan de bidin. Piştî jî demek dirêj bêden maban ber qatilkirin û komkujiyên. Wê di bin derûnîya têkçûnekê de wê xwe bi wê re wê bijîyan. Lê di wê demê de wê, ne tenê bi herêmî û aşîrî wê li hemberî wê bisekin in. Î ro wê, ji her deverên kurdistanê wê tenê wê hizra netewî û kurdistanî wê xwe bi wê pêşbixê wê dakeve qada berxwedanê. Ya ku wê, temenê serkevtina wan ya li hemberî DAÎŞê jî û her wusa hêzên herêmê û hêrîşên wan jî wê bê temenê serkevtinên wan ên vê demê wê ev bê. Mînaq wê di sale 2015'an de wê artîşa tirk wê hêrîşî bajarên bakûrê kurdistanê ên jîyane sivil wê bikê wê bajarên bi tememî wê bi serê wan de wê werênê rûxandî û wê piştî wê, wan deverên kavilkirî wê 'kayyuman' wê biavêjê li wan. Piştî wê bi salekê du salan ku wê kurd wê, di çîna hîlbijartinan wê weke ku ji xwe tiştêk ji wan nebûyî wê, encamên xwe yên ku ew dixwezî wê derxina li holê. Her wusa wê, di wê çerçoveyê de wê jî mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê, mînaq herî li berçav wê, hîlbijartinên şaradartîyan ên 31ê adara 2019an bê. Di wê de wê kurd wê bi stretejiya li bajarên tirkan bi şûn xistina bloka AKP-MHP ku wan rejîma şer avakirîya û li kurdistanê redkirin û ji holêrakerîna rejîma kayyuman bê. Wê di wê de wê biserkeve. Ev jî wê, ji aliyê civake kurd ve ku mirov wê, werênê li ser ziman wê, di aslê xwe de wê, nîşanaka hebûn û hişmendiyek civakî a bi wê rengê ku ew pêşketîya û serdest a bê.

Em dema ku van aliyan baş nebînin û rast şîrove nekin emê nikaribin bi rastî karibin wê wê pêşketina civakî jî wê, baş fahmbikin wê werênina li ser ziman. Di aslê xwe de wê, rejîmên herêmê ên weke îran û tirkîya û rejîmên din jî wê ew wê rastiya pêşketina hebûna civake li giştîya kurdistanê wê bibînin. Ber vê yekê wê, dema ku wê DAÎŞê wê pêşbixin û wê biajona bi ser kurdan de wê, bi stretejiya ku ew li her çar beşên kurdistanê hêrîş bikê û bi teybet temenê pêşketina civakî a ku ew heya wê bi rûxênê wê bi wê mantiqê wê hêrîş bikê. Ber vê yekê wê DAÎŞê wê weke konsept û projeyek şer a li dijî civake kurd giştî li her çar beşên kurdistanê ku ew hatî pêşxistin bê. Di wê çerçoveyê de wê, bi giştî civake kurd di wê rengê û awayê de wê daye berxwe û wê hêrîşî wê kirîya.

Di wê çerçoveyê de wê jî mirov divê ku wê werênê li ser ziman ku wê kurdistan wê di sale 1923'an de wê di konferanse lozanê de wê ji aliyê hêzên metinger li herêmê firansa, inglîstan û hwd re wê, were qatkirin di nava çar rejîmên ku ew li herêmê hatina pêşxistin ve. Wê piştî wê, bi paxtên weke 'paxta sadabadê' ku wê di sale 1937an de wê were li darixistin wê, rêzik û prensibên wê ew bin ku wê, çawa wê pêşîya kurdan ji sîniorên ku ew di nava wan hatina çêkirin wê bigirê bê. Lê wê, pêşketina civake kurd wê, tevî hemû

hêrîşan wê bibê û wê piştire wê, rejimên herêmê jî wê, fahmbikin ku wê, ew êdî tenê di nava sînorên xwe de bi kurdan re şerbikin û herina bi ser wan de wê ne bes bê. Piştî wê re wê, proyeyên şer û konseptên şer ên weke bi rengê DAÎŞê wê pêşbixin û wê li giştîya civake kurd li her çar beşên kurdistanê wê bidina hêrîşkirin. Di wê çerçoveyê de mirov wê dikarê weke aliyekê giring ê rengê hêrîşên DAÎŞê wê werênê li ser ziman ku wê çawa wê kurdan wê di nava sînoran de wê bigirê bê. Wê li ser wê re wê, ew wê, temen û pêşketina civakî ku ew ji sîmnorên ku wan di nava kurdan de kişandin ku ew ji wê derbasbûuya wê çawa wê ji holê rabikin wê bi wê armancê jî bê. Jiv ê aliyê ve wê têgîna civakî û çanda wê ya civakî a giştî ya kurdistanê wê pêşketina wê bi kifşkarîya wê re wê, bê temenê serkevîna li hemberî DAÎŞê jî di wê demê de. Di serî de wê, weke aliyekê giştî û dîrokî em divê ku wê kifşbikin û wê werênina li ser ziman.

Bêgûman dema ku mirov li hebûna civake kurd a roja me û reng û asta pêşketina wê binerê mirov wê bibînê ku wê li rojhilata navîn wê weke netewa giştî a mazin a sêyemin li herêmê wê hebê. Di wê çerçoveyê de wê, xwediyê mazinahiyekê bê bi hebûna xwe re. Lê li vir wê divê ku mirov wê weke aliyekê giring wê kifşbikê ku wê, civake kurd wê, bo ku ew ji hevdû were belavkirin û ankû wê di binkotrola xwe wê bidina hiştin wê ji sêrî ve wê, hêrîş li wê werina kirin. Bi teybetî kesên weke sîyesetmeder, pêşeng û ankû ku ew dikarin wê karê bi awayekê baş bikin û ku wê weke kesna ku wê civak li wan bihîsênê bê wê werina girtin û ankû wê werina qatilkirin. Qatilkirina di serî de a serokên serhildanên kurdan wê, weke nîşanaka wê bê. Û dema ku serokên wan qatilkirin wê kurdên berxwedêr wê di demên xwe de wê, yan wê bêserî wê bimênin û wê ji hevdû belavbibin û yan jî wê, dev ji berxwedanê wê berdin. Ev bi pîrrianiya raperin û serhildanên kurdan ên aşîrî û herêmkî re bûya. Ya ku ev baxt da gûharandin ku wê weke 'serhildana dawî a sedsale 21'ê' jî wê were bi navkirin wê bi PKKê re wê, ew bê gûharandin. Serokê wê, ber ku ew dihat xwestin ku ew serhildan were ji hevdû belavkirin û tafisandin wê serokê wê birêz Ocalan wê were dilgirtin û wê bêavêtin li zindana imraliyê ku wî bixwe ewder weke 'çala mirinê' bi nav dikir. Piştî dilgirtina wî re wê, hêzên ku herêmê û yên navnetewî wê li bendî ji hevdû belavbûna wê saerhildana kurd û ankû xwe radestkirina wê bimênin. Lê dem çendî ku têv çû û ew xwesteka wan weke ku wan hêvî dikir derneket wê, piştire wê, birêz ocalan wê hevdîtînen wî yêmn bi malbat û parezerên wî re jî wê werina birrîn û wê bi tememî wê, ew bê xistin bin tecrîdeka pîr zêde giran de. Di vê çerçoveyê de wê, ev têgiha ku wê, piştî serok çû wê serhildan dawî li wê were jî wê, bi wê rengê wê, dawî li wê were hanîn bi wê rewşê re. BI teybetî piştî dilgirtina birêz ocalan nivîs û pirtûkên ku wî di bin navê 'pareznameyên xwe de nivîsandin wê, ji nûve wê bina temenê pêvajoyeka berxwedanê a li gorî sedsale 21ê. Di wê rengê û awayê de wê pêvajoyek nû ku ew wê heta roja me jî wê, ji aliyê gelek kurdan bixwe ve jî wê, bi tememî ne hatibê fahmkirin wê bide destpêkirin.

Di aslê xwe de wê, li vir wê ev alî û aliyên weke pirsgirêk ku wê ji aliyê civake kurd ve wê xwe bidina dîyarkirin wê weke aliyna ku em di çerçoveya fahmkirin û ne fahmkirina hebûna serokatîya civakî li kurdistanê de wê hildina li dest. Di vê çerçoveyê de wê, mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê rejimên herêmê wê bi mantiqê 'ku em, şivan bikujin wê kerî bê serî bimênê' wê, serokên kurdan wê hertimî wê hewlbidin ku wan ji civakê qûtbikin û civakê bi wê rengê wê pêvajoya metingerî û dagirkeriyê ku ew li ser serê wê dimeşênin wê li ser serê wê bidina domandin. Li vir hebûna serokatîyê wê di aslê xwe de wê, ev rewşa dilgirtina serokan û bi wê ew li bendê mayîna ji hev belavbûna serhildanên kurdan wê ji aliyê têgînî ve wê weke aliyekê kêmesî ê ku mirov wê bi teybetî wê, werênê li ser ziman bê. Di serî de weke sazîyekê û sazûmanakê hebûna serokatîyê wê, bi tememî newê fahmkirin û dîtin. Girêdanên bi serokan ve wê, bi awayekê ku birêz Ocalan jî dihênê ser ziman wê bi awayekê korî bin. Wê ji aqil û aqil û fahmkirinê wê dûrbin. Ev jî wê, weke aliyekê ku wê hertimî wê, rejimên herêmê wê li hemberî civake kurd wê bikarbênê bê. Weke saziyekê ne hildana li dest hebûna serok û ankû serokatîyê û wê weke saziyekê ne demezrendina wê, di aslê xwe de wê, temenê gelek pirsgirêkên wê bin. Di serî de wê, weke aqilekê serî ê hevbeş ku ew hatî bi sazîkirin û ew hatîya têgihiştin wê, di serî de mirov dikarê wê werênê li ser ziman.

Mijara meji û hebûna serokatîyê û fahmkirina wê, di aslê xwe de wê, pêwîstî bi wê bide dîtin ku ev qad di çerçoveya hebûna civakê de bi serê xwe ji gelek aliyan ve bibê mijara lêkolînên kûr û dirêj.

Dirok di aslê xwe de wê, bi hebûna xwe ya ku ew hatî bi hişkirin wê weke serokatîyek giştî a civakî jî bê. Di serdemên berê de wê kurd wê orf û adet û kevneşopîyên xwe wê, di wê rengê û awayê de wê, pêşbixin û wê bi bihayê jîyane xwe wê li wan xwedî derkevin û wê biparêzên. Di vê çerçoveyê de ji wê dûrketin jî wê bi mirina xwe bihasibênin. Di aslê xwe de wê, serokatîya dema aqil wê, ji ya demên berê wê cûdatir bê. Di demên berê de wê, di nava aşîrekê de wê serekaşîr û ankû mîr û di asta giştî de wê key û ankû 'kral' wê hebin. Ev herdû jî wê, bi zêdeyî jî wê, di nava kurdan de wê hebin. Wê bi demê re wê, li rex wê, ku wê weke serokna biaqil bin wê şêx û kesên weke sofî û hwd wê, hem di demên berî islamê de û hem jî di demên piştî wê de wê di nava kurdan de wê hebin û wê derkevina li pêş. Wê li gotina wan wê were hisandin. Ji vê aliyê ve em, nikarin demên berê ên civake kurd weke demna bêserok bihasibênin. Lê di vê demê wê tiştek wê bibê. Yan jî wê heta ku wê were vê demê wê bi teybetî di hundûrê herdû sedsalên dawî de wê, ew ji civakê wê, werina dûrkin. Wê ev kevneşopî wê, ne bi civakê re wê, wre şîrovekirin. Wê bi olê re wê, were şîrovekirin û wê ol jî wê, weke ku wê rejimên herêmê dikin wê li dijî hebûna civakê wê şîrovebikin û wê bikina reng, awa û pozisyonekê de. Ev jî wê, bi demê re wê, rewşeka wusa bi dîmenî wê derxê û wê werênê li berçav ku wê weke ku civak bêserok û pêşeng bê wê xwe bide dîyarkirin. Wê di sedale dawî

de wê, bi teybetî wê, şerek wê rejimên herêmê wê di wê nûqtê de wê bihebûna civake kurd re wê bi wê re wê bidin. Ya ku wê, vê rewşê wê bigûharênin wê dîsa tevgerên kurd ên ku wê di vê demê de derdikevin ên weke PKKê bin. Berî wê demekê bi hebûna komara kurd a mihabadê re wê, werênê li ser ziman. Hebûna wê, weke têgîneka pêşeng a di wê warê de bê. Di aslê xwe de derxistina wê ya li têgîhiştinê wê di wê rengê û awayê de wê ji ya ku em dihizirin wê zêdetirî wê encamên wê xwe bi wê re wê bidina dîyarkirin. Hebûna serokatîyê wê, divê demê wê weke sazîyeka bi sazûmanî ku ew sazîya wê ya li berçav ne hatîya avakirin jî wê xwe bide dîyarkirin wê, xwe pirr zêde wê, bide dîyarkirin. Lê kesên ku ew ji asta herêmî û aşîrî derbasbûna û serokatî ji civake kurd re wê bikin û wê bidina nişandin wê, hebûna komare kurd a mihabadê wê yek bê û ya birêz ocalan wê du bê. Li başûrê kurdistanê rêveberîya kurd ku wê, hertimî xwe bi wê beşa kurdistanê re bi sînor şîrovekirîya û hanîya ser ziman wê, çendî ku wê weke rêveberîyek kurdistanî a herêmkî jî bê lê wê bihebûna xwe re wê, karibê rengê kurdistanî ê giştî bi têgîhiştinî û hişmendî di wê warê de bi giştî di mejiyê hemû kurdistanîyan de bide çêkirin. Heman tiştê di wê demê de mirov dikarê bo rojava jî wê, werênê li ser ziman. Lê farqe rojava û rêveberîya wê ya kurdistanî a herêmî wê ew bê ku wê gotin û referansên gotinên xwe wê ne tenê hebûna kurdên rojava wê bi wan re wê bi sînor wê werênê li ser ziman. Wê di çerçoveyek giştî a kurdistanî wê gotinên xwe bi referansa serokatîya giştî a kurdistanî wê werênê li ser ziman. Heta ku ew bi wê rengê xwe werênê li ser ziman jî wê, di wê rengê û awayê de wê pêşkeve û wê derkeve li pêş. Wê bi awayekê wê, bi têgîhiştin û hişmendîya xwe re wê, ji nava sînorên ku ew li dora wê hatina çêkirin jî wê xwe derbas bikê. Bi heman rengê ku wê weke beşa kurdistanê a mazintir bê bakûrê kurdistanê weke rojava mirov dikarê wê, werênê li ser ziman. Bi gotinên ku referansên wan bi têgîhî giştîya hebûna civake kurd ji xwe re armanc dikê wê, gotinên xwe wê werênênina li ser ziman. Ev jî wê, bi demê re wê, aqilekê giştî ê serokî wê di mejiyê civakê de wê ji xwe re wê biafirênê. Di aslê xwe de ew hatîya afirandin jî. Lê ew aqil wê li bendê me bê ku em wê bigiştî bi rastî û têgîhiştin û hişmendîya wê re wê kifşbikin û wê werênina li ser ziman bê. Di wê serdema nû a ku ew bi aqil dihê bi rêvebirin de wê, serokatîyeka bi aqil ku ew dihê birêvebirin bi awayekê pirralî bi sazûmanî wê, pêwîst bê. Di wê rengê û awayê de wê, mirov dikarê wê, weke aliyekê din ê girîng wê werênê li ser ziman. Çanda serokatîya li kurdistanê ku em wê hewlbidin bi dîroka wê re wê, werênina li ser ziman emê bêgûman dîrokek pirr zêde dirêj û kûr wê bibînin. Wê ji aliyekê serokatîyê ve wê, pîrsgirêk wê, nebin. Lê pîrsgirêk wê ew bê ku wê ew bèn kifşkirin, bi hişmendî kirin û danîna li holê li pêşîya civakê ku ew bibînin û nasbikê û fahmbikê. Em ku tenê van demên dawî ên piştî hatina islamê hildina li dest, kesên weke dayika anazê ku wê ser 60 salî re wê, ser taxtê kurdistanê wê rûnihê û piştî wê re mihemedê kurê şadadî ku ew avakerê dewleta kurd a şadadîya, Badê kurê dostik

û biraziyê wî aliyê kurê merwan ku wê herdû jî wê, avakerê dewleta kurd a merwanî bin wê serokatîyek pîrr zêde pêşketî wê bidina nîşandin. Avakerê dewleta kurd a eyûbîyan selahadinê eyyûbî wê, weke serokek kurdistanî û ku wê hemû cihane islamê jî wê ji wê re wê di dema xwe de wê serokatîyê wê bikê wê derkeve li holê. Di wê çerçoveyê de wê ev kes wê gelek kesên din ên weke serok ku wê weke van kesên ku me navê wan hilda ku wê ew jî wê ji nava civake kurd wê derkevin wê hebin. Li vir wê mirov dibînê ku wê di vê demê de wê têgihîştin, aqil û hişmendiya serokatîyê wê, di mejîyan de wê hinekî ji hevdû belewele bê. Di serî de wê, yekkirina wê û pêşxistina wê, wê weke aliyekê din ê giring ku mirov wê, dikarê bi teybetî binxatbikê û wê werênê li ser ziman bê.

Mijara serokatîyekê bo civakek di roja me de wê pîrr zêde wê giring bê. Bi teybetî jî wê ew mijare serokatîyê wê, hebûna serokatîyê wê bi awayekê pîrralî û bi rengê serokatiya bîaqil wê, raxê li berçav. Di dewama wê de mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê, ev rewş wê weke rewşna ku mirov dikarê wan di çerçoveya hebûna civakê de bi giringê hildê li dest bin. Lê li vir minaq dîroka serokatîyê a kurdistanî a hem di demên berê de û hem jî wê, di demên roja me de wê, pêwîst bê ku ew were kifşkirin û dem bi dem bi aqil û rengê wê re were hanîn li ser ziman bi zimanê civakê. Ev wê weke rastîya çanda serokatîyê a civakê bixwe jî bê. Di serî de wê, werênê li ser ziman ku wê, çanda serokatîyê a kurdistanê wê, di wê rengê û awayê bi kevneşopîyên xwe re wê, di demên bûhûrî de wê hebê. Di dema gûftîyan de jî, di dema hûrîyan de jî û di dema mîtanîyan de jî wê, ev di rengê keyên kurdistanî ku ew her yekê bi tememî li giştîya kurdistanê serdest bin wê xwe bide dîyarkirin. Wê piştî wê, serokên rûhanî ên olî ku wê bandûra wan pîrr zêde bê di nava civakê de wê, derdikevina li holê. Ew jî wê, weke aliyekê din ê çanda serokatiya kurdistanî ên bi sazûman bin. Ew sazûmana wan jî wê 'dergehên wan' bin. Çanda dergehiyê wê çandaka kurdistanî a ku wê hem di demên islamê de wê hebê û hem jî wê di demên berî islamê de wê bi olên kurdistanî ên weke êzdayî, mitrayî, zerdeştî û hwd re wê, xwe bide dîyarkirin. Piştî wê, ev wê li kurdistanê piştî hatina islamê jî wê, xwe bide dîyarkirin. Ev çand wê pêşî ji kurdistanê û pê de wê li ti deverên din wê nebê. Bi islamê re wê, zêdetirî wê pêşkeve û wê di nava islamê de jî wê, pêşkeve û heta ku wê ev çanda derhegiyê wê karibê bibê temenê pêşketina mezhebên olî ên herêmî cih bi cih jî. Di wê çerçoveyê de wê, weke aliyekê giring wê di serî de bi navê kurdistanê wê mirov dikarê wê di çerçoveyê de wê weke aliyekê giring mirov dikarê wê, werênê li ser ziman.

Li ser rewşa serokatîyê re mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê, mijara rêxistinîya wê, weke aliyekê ku mirov wê kêmbibînê wê bibê bê. Nekû ev nîn a. Ew heya. Lê bi sazîkirin û ankû saziyên wê pêşxistin û bi tevger û aktivkirina wan dinava civakê û derxistina wan li pêş wê weke aliyekê din ê ku ew kêmbê bê. Di serî de wê, weke aliyekê giring ê ku mirov dikarê wê li ser wê bisekinê bê. Di mijare hebûna civakê û çanda wê de wê, mirov dikarê wê,

werênê li ser ziman wê, di wê warê de wê, weke alî û warên din wê çawa wê refaransên wê baş û dîrûst wê werina kifşkirin û xwandin û wê li gorî wê, encam wê rast wê bo hebûna cibvakê û parastin û pêşxistina wê bèn bikarhanîn wê weke aliyekê giring ê ku mirov divê ku wê hey û balê bikişênê li ser wê bê. Di wê rengê û awayê de wê çanda şerokatiyê wê, weke hemû aliyên din ên weke felsefe, dîrok û beşên din ên zanista civakî û yên zanistên din ku ew hê hena lê ku e whê ne hatina şîrovekirin û nivîsandin û ne hatina danîna li pêşîya civakê ku ew bixwênê û encama ku ew ji xwe re li gorî xwe ji wê derxê wê, kê m bê. Heta roja me jî wê, nbi refaransên çandî ên civakî ên weke di van waran de ku ew hebûna wê li ser wan re wê xwe birêvebibê. Di wê çerçoveyê de lê wê, ev alî wê weke aliyana ku ew pêwîstiya wan bi şîrovekirina li gorî demê jî wê hebê. Dîroka civakê wê, sazîyên wê û bi rêxistinkirina wan wê kê m bê. Wê di hanîna rast a dîroka wê û aqilê wê li gorî wê bi zimanê wê kê m bimênê. Di wê rengê û awayê de wê, mirov dikarê wê, werênê li ser ziman.

Berê dema ku wê biheta gotin ku wê mirov ji kîjan aliyê herêmê û ankû kji kûderê ya wê, navê malbat û aşîra xwe wê bigota. Lê î ro wê, navê kurdîtîya xwe û kurdistanîtîya xwe wê, werênê li ser ziman. Di wê warê de wê, ev têgîn wê weke refaranseke giştî wê di mejî de wê, bicih bibê. Di serdeme me de wê aqil wê pîrr zêde wê pêşkeve. Di vê çerçoveyê de wê, bi jîyane mirov a civakî re wê ji gelek aliyan ve wê bê temenê pêşketinan. Weke ku em hebûna çandê dikarin bi hebûna civakê re wê, werênina li ser ziman wê dîroka wê binivîsênin em, dikarin wê bi rengên weke çapemeniyê û hwd re wê, werênina li ser ziman. Di wê rengê û awayê de wê, di aslê xwe de wê, dema ku em di çerçoveya roja me û asta pêşketina wê de werênina li ser ziman wê, bi navî wê çand û civak û çand û çapemeni wê weke dû sereknawên giring bin weke gelek navên din ên ku mirov wan dikarê kifşbikê û werênê li ser ziman.

Dîroka civakê û çandê wê bihevdû re wê, li ser xate pêşketina civakê re wê, mirov dikarê wê, weke aliyekê giring wê, werênê li ser ziman. Her wusa wê jî mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê, xate pêşketina civakê bi dem û pêvajoyên wê re wê, were li ser ziman. Di wan dem û pêvajoyê de wê ji gelek aliyan ve wê, şîrove wê, werina pêşxistin. Di wê rengê û awayê de wê, bi çanda wê de aqil wê weke bi pêvajoyên wê yên pêşketinê re wê zêdetirî wê derkeve li pêş. Pêvajoyên aqil wê, çawa wê pêşkevin û wê çi encaman wê dem bi dem wê bi xwe re wê derxin wê çawa wê werênina li ser ziman wê weke aliyekê ku mirov wê, dikarê bi pêkênê û wê li vir wê, werênê li ser ziman bê. Çand wê weke aliyekê hişmendî ku wê ne tenê wê kes û civak wê xwe bi wê biafirênin bin. Wê weke aliyekê ku wê bi wê jîyane xwe wê biadilênê û wê bigihênê li rêzkariyekê jî bê. Wê di wê çerçoveyê de wê, têgînên weke felsefeyê wê encamên wan wê çawa wê sûdwegirê wê li ser wê re wê, mirov dikarê wê, werênê li ser ziman wê, weke aliyekê bingihînî wê karibê temen jî bileyizê.

Wê weke aliyna çandî ku wê di roja me de wê zêde pêşkevin û wê derkevina li pêş wê gelek cûreyên wêjeyê wê bi romanî û nivîsandina wan wê pêşkevin. Wê helbest, gotarên weke yên çîrok û hîkeya û hwd wê, werina nivîsandin û ser ziman. Di dewama wê de wê gelek pirtûk wê bi wê rengê wê li ser serborî, jîyankirin, rewşê û bûyarên ku ew hatina serê mirov û ankû mirov ji wan şahîdkirîya wê ji wan wê werina nivîsandin. Wê di dewama wê de wê mirov çawa wê bijî û ankû çawa dijî û di encama wê de gihişt encamak çawa di jîyane xwe de wê, bi wê re wê li ser wê were sekin in. Ev aliyên hişmendî wê, weke aliyna hîmî ên ku wê jîyanê bi hûrgilî wê werênina li ser ziman û wê temenekê fahmkirinê wê di wê rengê û awayê de wê bi xwe re wê bidina çêkirin. Piştî sedsalên 18' min û pê de wê hinek aliyên din wê li van aliyan wê bi çandî wê were zêdekirin. Wê çêkirina nîgaran weke bi wêneyî, ankû weke ku kurd dibîjin naqş wê, werina pêşxistin. Wê ew jî wê bi xwe re wê bi rewşên ku ew bi wan re dihên dîmenkirin wê hişmendiyeke û ankû hizreke wê bidina mirov. Di dewama wê de wê, hin bi hin wê rewşên leyistok ên weke bi tîyatroyî wê pêşkevin. Tîyatroyê wê, weke rewşeka leyistikek ku ew pêşî hatî hizirkirin û wê ew wê weke ku ew hatî hizirkirin wê li pêş perdeyê wê were leyistin bê. Di rewşê de wê, qarakter, rewş û keseyetên ku ew hena wê, werina li berçav. Wê di leyistokên dîyatroyî de wê gelek peyamên weke bi aqil mirov ji wan derxê wê hebin. Wê ji wê, weke ya rast û ne rast bi çi rengê dihê jînkirin wê bikê ku ew wê bi dîmen bikê li berçav. Di wê rengê û awayê de wê tîyatroyê wê, weke rewşeka pêşhizirî ku ew dihê pêşxistin bê. Di serdemên piştî wê, rewşên tîyatroyî wê bina temenê pêşxistina filman. Wê di filman de wê rewşemî jîyanî wê weke ku wê ji destpêkê û heta dawîyê wê di wê çerçoveya wê jîyanê û ankû wê rewşa rûdayî de wê bikê ku ew bi wê re wê, li ser renegeke peyamî re wê, werênê li ser ziman bê. Di wê rengê û rewşê de wê film wê weke tîgîna dîmenî ên ku mirov ji wê loi jîyanê di çerçoveya hişmendiyeke de li wê binerê. Di roja me de wê, gelek cûreyên filman wê werina pêşxistin. Yên ku ew ji rewşên rûdayî û di demên bûhûrî de mana wê ku ew ji wan dihên çêkirin û yên ku ew xiyal dikin li pêşarojê ku wê mi mihtemel wê çawa wê çêbibê ku wê, bikê ku ew bi hizreka di wê derbarê de ku ew werênê li ser ziman.

Di wê rewşê de wê di dewama wê de mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê rewşên dîmenî û çapameniyî wê pîr zêde wê pêşkevin. Wan rewşên ku me weke bi tîyatroyê û filman û hwd re ew hanîn li ser ziman mirov, dikarê wan bi gelek aliyên din re wan bi tîgîna çand û çapameniyê wa ku ew di roja me de hatî pêşxistin bi wê re wê li ser nîbi dîmenkirinê re wê, werênê li ser ziman. Di nava civake roja me de wê çapamênî wê weke aliyekê girîng û giştî ku wê bikê ku ew tîgîh û tîgînan di mejiyê mirov de li gorî armanc û tîgînekê wê werê û pêşbixê bê. Wê weke aliyekê ku ew li pêşîya mirov û ankû li şûna mirov bihizirê jî wê, were li berçav. Di dewama wê de mirov dikarê wê jî wê, weke aliyekê girîng wê werênê li ser ziman wê, çapamênî wê bi dîmenî weke bi

tv'yan, gûhdarî weke bi radioyan û nivîskî weke bi rojnemeyan û hwd re wê pêşkeve. Wê hin bi hin wê aliyên din ên weke înternetê û li ser wê re rûpelên civaknasî û hwd wê li wê zêde bibin. Di wê rewşê de wê, gelek aliyên ku wê di wê çerçoveyê de wê, mirov karibê werênê li ser ziman wê hebin.

Di rewşa çand û civakê de wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê, weke aliyekê din ê giring wê, werênê li ser ziman ku wê, di rewşa civakê de wê, çand wê, hem ya ku wê jîya û li şûn xwe hiştîya bê û hem jî wê ya ku ew dijî bê. Wê di çerçoveyê de wê, ev herdû alî wê, weke aliyana ku wê hevdû biafirênin bin. Çand wê, di rewşek vejîyayî wê xwe bide dîyarkirin. Weke hizrek û ankû têgîneka ku ew di demên berê jîyankirî wê bi rewşên jîyanew me yên li gorî wê ên piştre ku ew jinûve dihê vejandin wê bi wê re wê, weke xwediyê rewşeka ku mirov wê bi têgînî wê, werênê li ser ziman. Hizra 'jinûve vejandî' wê weke hizreka ku wê di nava kurdan de wê hertimî wê pîrr zêde wê were li ser ziman bê. Mantiq û felsefeya wê gotinê wê ew bê ku wê, jinûve rakirin û ankû bi gîyankirina têgînekê û ankû rewşekê li jîyanê bê. Minaq wê, berxwedana kawayê hesinkar wê berî zayîna îsa wê li dora 612 an wê, weke ku kurd jî bawer dikin û dihênin li ser ziman wê rûbide. Ew berxwedan wê piştre wê, bi rengên cûda wê, dem bi dem wê heta roja me wê li hemberî hêrîşên ku wê li jîyane wan were kirin wê bê dayîn nîşandin. Wê li ser wê rewşê re wê, bahse vejîna wê berxwedanê jinûve bikin. Di rengê û awayê de wê, mirov dikarê bêjê ku wê bêgûman wê temen û derfeta wê di roja me de wê nebê ku em tiştekê wê dûbare wê weke wê bijîn. Lê em dikaerin hinek jîyankirinên xwe bişibihênina li rewşên berê ku ew hatina jîyankirin. Bi têgînî fahmkirina resteka rewîstî ku wê mirov li gorî wê bijî wê, ew wê di xatekê de wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman. Lê li gorî heman reste rewîstî ku wê dû mirov wê li rex hevdû jî wê bikin ku ew li gorî wê bijîn wê, hizirkirin, tefkirkirin û jîyankirina wan wê bi encamên ku ew di mejiyê xwe de ji wê derxistin wê ne weke hevdû bê. Di wê çerçoveyê de wê, têgîna çandê wê weke aliyekê têgînî ê ku mirov wê dikarê li ser têgînên xwe yên li gorî wan dihê jînkirin û ankû hatî jîyankirin wê werênê li ser ziman.

Mirov di nava jîyane xwe de wê fêrî tiştan bi jîyankirinê wê bibê. Çendî ku wê fêrbibê wê bi wê re wê di jîyane xwe de wê tiştên nû wê pêşbixê û wê derxê li holê. Her wusa wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê, rewşa jîyane mirov wê, weke aliyekê mirov ê jîyanî ku wê mirov wê, bi çerçoveyek hişmendî re wê, li ser jîyankirinê re wê, bide nîşandin bê. Mirov ku jîyankir wê, li ser wê re wê salixbikê. Heta ku mirov gave xwe neavêjê wê, weke ku pêşiyên me kurdan gotina emê nikaribin wê gave xwe salixbikin û bêjin ku ew çawa hatîya avêtin. Kengî ew hat avêtin hingî mirov wê karibê bêjê ku ew çawa hatîya avêtin. Di wê çerçoveyê de wê, di nava ya hatî jînkirin û li şûn hatî hiştin û ya ku wê were jînkirin de wê têkiliya hişmendiyê wê hebê. Li ser wê têkiliyê re wê mirov wê xwediyê fêr bê. Wê mirov wê bahse azmûn û têgîneka jîyanî wê bikê. Di nava jîyane mirov de wê, mirov wê tişta ku ew jîyankir wê, weke filmekê wê

were berbîra me. Mirov wê li wê binerê ku mirov ew çawa kirîya. Di wê rengê û awayê de mirov wê, fahmbikê û têbigihê. Ya ku me dît ku ew çawa hatiya kirin wê ji me re bi gave din a duyem ku wê were avêtin wê weke tênginek hîmî jî wê karibê xwe bide dîyarkirin bê.

Çand, civak û keseyet

Dema ku mirov wê têngîna çandê bi hebûna civakê re wê werênê li ser ziman wê, di serî de wê keseyet û pêşketina wê, were berbîra û li ser rû. Di serî de wê, mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê, çand wê, dema ku mirov wê, werênê li ser ziman ku wê, keseyet wê ji aliyekê ve wê, weke neynika çandê jî wê li ser hebûna civakê re wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman. Keseyet wê li gorî çanda ku ew digirê û bi wê mazin dibê wê were dîtin û pênasekirin. Di wê rengê de wê, weke aliyekê din ê giring wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman bê. Li kurdistanê di aslê xwe de keseyet û çand wê, dema ku mirov wê, hewlbide ku wê hilde li dest û wê fahmbikê wê, weke aliyekê ku ew pirr zêde li ser wê were sekinandin bê. Di wê warê de wê, keseyet û tengezerîyên wê yên ku ew servekirî û sergirtî ku ew bi xwe re dijî wê, di aslê xwe de wê, ji aliyê wê rewşa çandî û civakî dîrketina ve wê, were li ser berçav.

Li kurdistanê wê, di demên dawî de ku wê çanda kurdistanî wê derkeve li pêş de wê, weke aliyekê giring wê derkeve li pêş bê ku wê çawa wê xwe pênasebikê. Keseyetîya civake kurd wê, ji şerê cihanê yekem ve wê li ser temen û rastiya xwe wê temenê xwe perwerdekirin wê ji destê wê were girtin. Wê, di wê çerçoveyê de wê, dema ku mirov wê, werênê li ser ziman wê, gelek dem û pêvajoyên xirab wê di nava jîyane xwe de wê, derbas bikê. Mînaq em bi awayekê hesanî wê dikarin wê bêjin ku wê zaroyek kurd wê, di nava malbata xwe de wê, dema ku ew dihê li dunyê wê, bi zimanê dayîka xwe bi zimanê kurdî wê mazin bibê. Wê pêvajoyên xwe yên zaroktiyê wê li ser wê re wê derbas bikê û wê bijî. Lê dema ku ew hat dema xwandina xwe ya li dibistanê ku ew li dora 6 û ankû 7 saliya wî ya wê, di wê demê de wê, bi zimanekê din ê bi tememî ji yê wê yê ku ew bi tememî bi wê mazin bûya wê temenê xwe wê, cûdatir bê. Di wê rewşê de wê, gelek rewşên mazin wê, di nava jîyane xwe de wê, pêşî di wê demê de wê bijî. Di nava rêjeya zaroyên kurd ên ku ew hê dibistana bingihîn a zaroktiyê ku ew dev ji dibistanê di berdin de wê, di serî de wê, ev sedem wê weke sedema sereka wê hebê. Her wusa ji aliyê zanistî, civaknasî û derûnî ve bi serneketina li hemberî rewşan jî wê weke aliyekê din ên ku em bi vir ve girêdayî di jîyane wê keseyetîya mirovê kurd de wê werênina li ser ziman bê.

Lê em wê bêjin ku wê, di temenekê xort ê çandî wê di nava malbatê û civakê de wê çandî ku wê di bin pêvajoyên hêrîşên rejimê de jî bê wê hebê. Wê bi wê re wê xwe mazin bikê. Lê ew çand û zimanê wê yî civakê ber ku ew dihê qadaxakirin û zimanekê din li ser dihê farzkirin ku ew bi wê bijî û bi wê jîyane

xwe bidomenê wê, bi wê re wê, weke ku wê di destpêkê de wê di nava du çandan de wê asê bimênê. Lê ji aliyê din ve jî wê, weke aliyekê din jî wê, mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê mirov dikarê wê, di dewama wê de wê, werênê li ser ziman ku wê li kurdistanê ev rewşa bi çand û zimanê re wê, weke rewşeka teybet ku wê di rewşa afirîna keseyetiyê de wê pirr zêde wê bandûra wê hebê. Şaşbûn û nezanîna ku wê çêbikê ku wê, li ser wê rewşê re wê bi keseyetiyê re wê derkeve li pêş wê di serî de wê weke aliyekê din ê giring bê ku mirov wê li ser wê bisekinê bê. Kesên ku ew ew aliyê zimanê dayika xwe di hilbijêrên wê, weke ku ew di rewşa xirab de bin û di wê zimanê dayika wan de wê temenê xwe perwerdekirinê û hanîna li ser ziman wê bitememî wê ji destê wan wê hatibê girtin bê. Heta ku wê weke ku me hinekî li zor li deverê hanî li ser ziman wê, ber wê sedema axiftin û bikarhanîna zimanê dayika xwe wê bêtêr êşkencekirin û kuştin jî. Bi hezaran kurdistanî wê bo ziman û çanda xwe û ankû ber ku ew kurd in wê, bi dehan salan wê werina zindankirin û bin şert û mercên giran de. Ji aliyekê din ve jî wê, jîyane kurdistanê li herêmên wê, bê xistin weke rewşeka zindanaka servekirî. Wê weke ku ew di zindanaka servekirî de di nava û şert û mercên dijwar de wê bijîn. Ji vê aliyê vê wê, rewşek jîyanî a bi komkuji wê li pêşya jîyane hemû kurdistanîyan wê hebê. Lê li aliyê din jî kurdên ku ew hatina bişavtin û ji çand û zimanê wan û rastiya civake wan hatina dûrêkirin wê, derfetekê jîyanê ê bi sînor wê ji wan re wê were dayîn nasîn. Wê herina dibistanan wê heta radayekê wê bixwênin û wê bi serkevin. Lê ji aliyê derûnî û civaknasî ve wê, ti rewşên wan ên jîyanî ku ew karibin wê biserbilindayî wê, werênina li ser ziman wê nebê. Wê weke kesna ku ew di nava du derûnî û civaknasîyan de asê mana wê bimênin. Çendî ku wê xwandî jî bin wê, nikaribin bi rehetî bijîn. Wê ji aliye derûnî û civaknasî ve wê, ne di nava wê civake ku ew zimanê wê bikardihênin wê karibin xwe bi rehetî bijîn û werênina li ser ziman û ne jî wê karibin êdî bi civake xwe ya ku ew ji wê na bi xwe re ew bi rehetî têkiliyê dênin û bijîn. Wê ji rastiya wê jî dûrketi wê bijîn. Di wê rengê û awayê de şikeştin û tengezeriyên derûnî û civaknasî wê, di her demên jîyane xwe de wê bijîn. Wê hertimî bi stress bin. Wê ne rehet bin. Wê ne serkevtî bin. Wê di xwe de wê nbi derû û civaknasî wê bi tenê bin. Wê di hundûrê xwe de wê, tiştekê bijîn û di jîyane xwe de wê tiştekê din wê bijîn. Bi wê rengê wê di nava rewş û awayê de wê, jîyaneka ku ew xwe di wê de ne rehet û serbest hîs dikin wê bijîn. Wê ji aliyê gîyanî û ankû rûhî ve wê, ne azad û serbest bin. Wê weke ku ew li zincirê hatibin xistin wê xwe hîsbikin û wê bijîn. Wê nikaribin ti tahm û têtjê ji jîyane xwe bigirin.

Ev rengê jîyanê ê bi mirovê hatî asimle(bişavtin)kirin wê, weke rastîya wî ya her demê bê ku mirov wê dikarê wê, werênê li ser ziman bê. Bi teybetî em, vê jî wê weke aliyekê din ê giring wê dikarin wê werênina li ser ziman ku wê ji aliyê derûnî û civaknasîyê ve wê ne xwediyê hêst, rehetî û jîyaneka ku ew dikarin

bêjin ev ya me ya ku ew wê bijîn bin. Di wê çerçoveyê de wê, weke bi keseyetek ku ew bi tengezerîyan di her demên xwe de dijî re wê bijî.

Ji vê aliyê ve mirov dikarê wê, werênê li ser ziman wê, ev weke aliyekê girîng ê bi pirsgirêkê ku wê mirovê kurd wê bi derûnî û civaknasî wê di nava xwe de wê bijî bê. Her wusa wê di wê çerçoveyê de wê, bi teybetî wê ji salên 1990î û pê de wê, pêvajoyek bişavtinê a pirr hişk wê bijîn û wê di bin giraniya wê de wê nikaribin serê xwe rabikin. Di nava jîyanê de wê, ev pirsgirêk wê piştî wê hin bi hin wê bê weke pirsgirêkek ku mirov wê dikarê weke pirsgirêkek ku ew hertimî mazin û giran dibê wê dikarê wê, werênê li ser ziman. Ev rewşa bişavtinê wê, weke rewşeka ku wê bi pirsgirêkên derûnî û civaknasî re ku mirov wê, bi wê di serî de wê bi gelek pirsgirêkên civakî û keseyetî re wê rû bi rû wê bimênê bê. Di nava civakê de wê gelek sazîyên civake kurd ên weke li ser ziman û hwd kar dikin wê li şûna ku wê di çerçoveya hebûna civake kurd de wê ji wê pirsgirêka bişavtina li ser civakê û keseyetîyê re wê çareserîyê wê bibiînin wê ew jî wê, xwe li aheng û bayê wê berdî. Minaq wê kesên ku ew xwe weke nivîskar û rewşenbîrên kurd bi nav dikin wê xwe weke bi nivîskar û ankû rewşenbîrên civake kurd wê bîninina li ser ziman lê wê bizimanê tirkî ê ku ew bi wê bişavtin li ser keseyet û civakê dihê meşandin wê binivîsênin. Weşangerîya kurdî ve jî wê, xwe li wê bayê berde. Wê bi hênceta ku pirtûkên kurdî ti kesek wan zêde naxwênê wê, zêde xwe nedina ber wan. Nivîskarekê bi kurdî dinivîsênê wê ew jî li wê astangîya wê zihniyetê ku ew li weşangerên kurd serdest bûya wê bialiqê û were. Di wê çerçoveyê de wê, zimanê kurdî wê hin bi hin wê ji nava jîyane civake kurd wê bikarhanîna wê were kêmkirin. Wê ev jî wê bi alikariya sazîyên kurd ên bi wê rengê jî wê, zêdetirî wê pêşkeve. Ber ku ew wê hêncetên weke 'ti kesek pirtûkên kurdi naxwênê' û 'astengî li pêşîya wê zêde hena' wê weke hêncetên ku ew xwe bi wan ji rastiya zimanê civakê dûrbikin bê.

Ji aliyê çandî, keseyetî û bi giştî civakî ve wê, ev pirsgirêk wê bi awayekê pirralî wê li pêşîya civake kurd û pêşketina wê ya wê demê wê xwe bidina dîyarkirin bin. Di wê rengê û awayê de wê, çanda kurd wê, di nava xwe de wê, bi van dordoran re wê bi tekoşîneka civakî re wê pêşketina xwe wê bide çêkirin. Ji aliyê civakê ve wê, ev pirsgirêkên ku ew xwe bi keseyetîyê re xwe didina dîyarkirin wê, weke pirsgirêkna ku wê di nava jîyane rojane de wê her kêlîkê wê li pêşîya civakê û keseyetîya wê ya hebûnî wê xwe bidina dîyarkirin bê. Di nava civakê de li ser wan aliyan jî wê bo ku kurd ziman û çanda xwe bikar neyênin û li wê xwedî dernekevin û bikarneyênin di jîyane xwe de wê, rewşên hêriş û tirsê wê zêdetirî wê pêşbixin û wê derxina li pêş. Di wê rengê de wê aliyekê ku wê hertimî wê rewşên hêrişî wê li ser sazîyên rejimê ên weke pergale dadê û hwd re wê zindî bigirin li ser serê civakê wê, sedemek wan ya sereka jî wê ev alî wê biafirênin bin.

Dema ku em bahse civakê û çande wê bikin û wê, keseyet û bi wê re wê bi pêşketina xwe ya nasnemayî re wê zêdetirî wê, weke aliyê giring wê bi wê re wê derkeve li pêş. Nasnema, wê ne tenê wê weke ku mirov xwe çawa hîsbikê wê ew bê. Wê ji wê zêdetirî wê, aliyekê ku em bi fizîkî re wê werênina li ser ziman bê. Ziman, hebûna rengê jîyanê û hwd wê hinek ji wan aliyên ku mirov wê bi teybetî wan hilde li dest û wê, werênê li ser ziman. Dema ku em bêjin 'mirov çawa xwe hîs kir wê ew wê nasnema wê bê û rengê wê keseyetîyê bê' wê, weke têngîneka ku wê nikaribê rastiye bide fahmkirin û werênê li ser ziman bê. Wê ev têngîn wê tenê û tenê wê weke têngîneka ku wê çerçoveya têngînen bişavtinî ên serdestî ku ew hatîna bilêvkirin wê bi xwe re wê bide dîyarkirin bê. Desthilatdarîyên serdest wê, hertimî wê bi rêyên bişavtinê bê û ankû bi reng û awayna din bê wê, bikin ew keseyetan û bi giştî jî girseyan bikina weke xwe. Wê ji çandê jêr wê, vê yekê bidina destpêkirin heta çandên jor. Çandên jêrîn bi komên nava civakê ên ku ew bi helwest, armanc, hêst, nêzîkatî, hêvî, hizir û rêzikên wan ên jîyanê û hwd re ku ew cûda na wê, li ser wan re wê karibê were hanîn li ser ziman bê. Di nava hemû civakan de wê, komên ji hev cûda ên piçûk û mazin, çînî, zayendî, ciwanî û hwd wê hebin. Di nava wan de jî wê, komên piçûk ên ku ew li taxan dijîn wê hebin. Di wê rengê û awayê de wê, mirov dikarê wê, werênê li ser ziman wê, di aslê xwe de wê, çerçoveya giştî a çande jêrîn ku wê were berhevdû û wê li gorî rêzikên giştî wê bijîn wê, temenê pêşketina çanda giştî wê, werê û biafirênê.

Di roja me de wê, di vê çerçoveyê de wê, têngîneka din a weke bi gotina 'pirrçandî' re wê xwe bide dîyarkirin wê hebê. Ev jî wê, di şêwayekê çanda jêrîn de wê xwe bi awayekê li asta bilind a jor de wê bide dîyarkirin. Di wê rengê û awayê de wê, ev pirrçandî wê, bi hevdû re civakên ku ew dijîn wê bo wan wê werê gotin. Di nava hevdû de wê, bi reng û rêzik û orf û adet û kevneşopîyên xwe wê bijîn. Ev jî wê, di roja me de wê, pirr zêdeyî wê pêşkeve. Vê rewşê mirov dikarê wê bi du awayan wê werênê li ser ziman. Weke ku wê li welatên weke amarika û hwd wê, wre dîtin ku wê ji gelek netewên cûda wê goçî wir bikin û wê bi hevdû re wê bijîn. Wê zimanekê hevbeş jî wê, bi xwe re ku wê bi wê bi hevdû re biafirênin û têkiliyê wê dênin wê pêşbixin. Lê her beşa civakê wê ji aliyê xwe ve jî wê, xwediyê çand û zimanê xwe yê teybet ê ku ew ji wê hatî bê. Di wê rewşê de wê, di wê rewşa pirrçandî de keseyetîyên ku ew dijîn wê bi awayekê pirr zimanî jî wê bijîn. Minaq wê mirovek wê hem zimanê netewa ku ew ji wê ya wê zanibê û hem jî wê zimanê giştî ku ew bi hevdû re ew bi wê têkiliyê didênin jî wê zanibê. Di wê rengê de wê, bi hevdû re wê bijîn. Wê yek xwe li ser yê din re wê nebîne. Wê ne xwe ji yê din piçûktir wê bibîne û ne jî wê mazintir wê bibîne.

Ev rewş wê, weke rewşên ku wê di dema civakên hemdem wê biafirê bê. Pirsgirêka civakên hemdem ku wê, bi awayekê wê li ser hebûna inkara civakên dîrokî jî wê, xwe werênê li ser ziman bê. Ev jî wê ji aliyekê ve wê, bê temenê

hevdû bi tememî ne fahmkirina hevdû bê, çendî ku ew di nava hevdû de bijîn jî. Wê di şêwayekê de wê, bi wê dema ku ew dijî û weke ku ew dijî re wê, werênê li ser ziman. Ev rengê têgihê wê, ew rengê fahmkirinê ê weke ku me li jor hanî li ser ziman ku 'tu xwe çawa hîsbikê nasnema te ew a' wê, weke têgîneka ku mirov weke weryoneka wê wê têgîna desthilatdarî a bişavtina komên civakê û hebûna civakan re ku ew xwe dide dîyarkirin a xirab ku wê ji aliyekê din ve wê, mirov wê fahmbikin bê. Wê bi teybetî wê, rêveber, û kesên ku ew bo desthilatdarîyê û bîrdozîya wê dihizirin wê, gotinên bi wê rengê wê bilêvbikin û wê werênina li ser ziman. Ew hîskirin û hêst wê, tenê wê weke têgîneka encamî ku ew di encama wê rewşa fizîkî a hebûnê de ku ew afirîya bê. Rewşeka encamî mirov nikaribê wê tenê weke hemû rewşê û ankû destûpêka rewş wê werênê li ser ziman bê. Ku mirov wê, wusa werênê li ser ziman wê hingî wê, ew hebûna ku ew ji wê afirîya wê weke ku ew were înkarkirin wê rewşekê wê bi xwe re wê derxê li holê. Ber vê yekê wê, dema ku mirov wê, bi wê rengê bikarbênê wê ji aliyekê din ve jî wê, bê weke rewşeka ku mirov wê hebûna civakî a ku ew afirîya wê, înkarbikê bê. Hebûna civakê wê, ne tenê rewşeka bi fahmkirinê ku ew bi hêstî afirîya û mirov tenê wê hîs dikê bê. Wê weke rewşeka fizîkî a ku mirov wê li ser hebûna wê û aliyên wê yên bi jîyanî ên weke bi ziman, dîrok û hwd re jî wê bi awayekê li berçav û şenber wê dikarê wê, werênê li ser ziman bê. Di wê çerçoveyê de wê aliyên wê yên ên weke wêje, orf û adet, çand û kevneşopî û hwd wê, weke aliyna wê yên din ku mirov wan dikarê wan bi wê re bi temenî werênê li ser ziman bê. Dema ku mirov ji kesekê re got' tu xwe çawa hîsbikê tû ew î ez, hingî wê, aliyê wê yê civakî û bi wan dîyardeyên wê yên weke ziman, çand, dîrok, wêje, orf, adet, kevneşopî, felsefeya wê ya jîyanî û hwd re wê ji gelek aliyên ve wê înkâr dikim. Ku ev alî nebin bi hebûna wê civakê re wê, ji xwe wê ew hîskirin û hêst û fahmkirinên ku ew bi wê rengê dihênina li ser ziman jî wê nebin. Ev aliyên ku me hanîna li ser ziman wê temenê pêşketina civakê wê biafirênin. Wê çerçoveya pêşketina keseyetîyê jî wê bi xwe re wê bide çêkirin û pêşxistin. Keseyet wê, weke nirx wê, wan di xwe de wê, pêşbixê. Keseyet û civak wê, dema ku mirov li vir bi gotinekê jî bê bikê ku wan bi hevdû re fahmbikê wê, mirov karibê bêjê ku wê, ne keseyet bêî civakê û ne jî civak wê bêî keeyetîyê wê karibê bahse hebûna xwe bikê. Civak wê, ji gelek kesên ku ew bi hevdû re bi gelek rengên girêdanên ku ew bi wan dijîn re bihevdû re hena. Tenê bi serê xwe wê mirov nikaribê bahse keseyetîyê bikê. Keseyet wê, bi ziman, çand û dîroka xwe re wê hebê. Ew jî wê, bi wê civake ku ew di nava xwe de dijî wê, bi wê re wê, bi hebûna wê keseyetîyê re wê hebê. Aliyên din ên jîyanî jî wê yên weke civaknasî, derûnî û hwd wê, weke aliyna ku wê, bi wan wê keseyet wê, di nava civaketîya xwe de wê bijî û wê xwe pêşbixê bê. Ferdîyete keseyetê wê, bi demê re wê bi girtina keseyetîya xwe re wê pêşkeve. Wê weke kesekê bi keseyet wê mirov wê pêşkeve. Wê bi wê re wê, nirxên xwe wê bi xwe re wê pêşbixê. Wê xwe bigihênê li ziman, çand,

dîrok û felsefeyekê. Wê bi wê re wê jîyane xwe wê bi hewirdora xwe re wê demezrenê û wê ew wê bijî. Dema ku ew keseyet ji wê nava tûrên civakî ku ew bi wê dijî ku ew were hildan û ankû derxistin wê, bênirx wê bimênê. Wê nikaribê xwe werênê li ser ziman û bijî bê.

Keseyet û civak wê, bi hevdû re wê bijîn û wê hevdû temem bikin. Wê binirxî wê hevdû parvebikin. Wê bi jîyane ku ew bi hevdû re dijîn re wê, çanda xwe ya keseyetî û civakî wê biafirênin û bi wê re wê bijîn. Çand wê rengê wê, jîyane wan ya bi hevdû re bê. Ew çawa bihevdû re dijîn, bi çi rengê bi hevdû ve girêdayî na, çi rengên rêzik û restên ku ew bi wan dijîn hena, jîyane xwe li ser çi temenê mirov ava dikê û bi çi orf, adet û kevneşopîyê xwediyê temen û girêdanekê ya û di asta dawî û bilind de wê, xwediyê çi restê rewistî ên bi temenê jîyane xwe û hwd re bê, wê weke aliyna ku wê, mirov karibê wan bi teybetî li vir binxatbikê bin. Hebûna keseyetiyê wê, bi derûnî û civaknasî wê, bijî û wê girêdanên zêhnî wê di nava xwe de wê pêşbixê. Wê têkiliyan wê bihevdû re wê pirralî wê dênin. Hevdû fahmkirina dinava civakê de wê temenê pêşxistina wan têkiliyên mirovî ên bi hevdû re jî bê. Ber vê yekê wê ziman wê weke aliyekê giring bê. Serdestîya bi ziman re wê, bi rastîya civakê û pêşketina wê ve wê girêdayî bê. Di roja me de wê, civakên ku ew di nava wê de wê, ji civakên cûda wê andaman wê di nava xwe de wê bihawênê wê, bi fêrbûna zimanê wan re wê temenê têkiliya bi hevdû re wê pêşbixê. Pirzimanî û çandî wê, di wê rengê û awayê de wê di nava civakê de wê weke du dîyardeyên ku em dikarin weke aliyna giring wê werênina li ser ziman bê. Weke kume li jor hanî li ser ziman wê bi awayekê pirrçandî û zimanî wê bi hevdû re wê bi wê rengê wê bijîn. Ji aliyekê din ve jî wê, hinek netewên din ên weke ku ew jî pirrçandî na lê wê, hebûna wan wê were inkarkirin û zimanê wan wê were qadaxakirin di bikarhanîna di jîyanê de wê, weke ku wê li tirkiya wê di bin navê 'zimanê fermî' de wê zimanê xwe li wan komên din wê serdest bikê û wê wan di nava xwe de bikê ku asimlebikê û wê bi wê asimlekiirî wê bikê ku wan bikê weke xwe. Ev jî wê, şewayekê din ê ku bi awayekê li ser rêbazên weke yên bişavtinê re ew civak di pêvajoyên jenosîdê de hatibin derbaskirin bin. Di wê çerçoveyê de netewên roja me ên bi wê rengê wê temenê xwe wê li ser bişavtinê wê avabikin û ankû wê di jenosîde de wê bi derbaskirinê re wê, xwe bi wê bidina jîyankirin. Ev ne tenê wê pirsgirêka demekê bê. Wê weke pirsgirêka hemû demên wan ên demên bûhûrî û ên demên pêşarojê ku wê were jî bê. Wê pirsgirêka demên bûhûrî bê, ber ku wê ew demên bûhûrî wê li ser wê temenê derbaskirî wê li ser wan wê bijî. Wê pirsgirêka demên pêşarojê ên ku wê werin jî bê, ber ku wê, di demên pêş de wê weke demên bûhûrî wê dîsa wê komên cûda dihizirin û hebûna wan cûda ya wê dîsa wê biafirin û wê heman pêvajoyê wê li hemberî wan jî wê, weke oparasyonên 'weke xwe kirinê' (*) wan wê bo

(*)Oparasyonên bişavtinê bin. Wê li ser qadaxaya ku wê rejim dênina li ser zimanê kurdî de wê werina meşandin. Wê rewşên çandê, hizirî û hwd ên civakî wê bi tememî wê bikin ji holê rabikin û tûnebikin.

kontrolkirinê û bindestkirinê wê li ser serê wan wê bide meşandin. Wê vêcarê wê wan jî wê bikê ku ew weke ku wê di dema bûhûrî de kirîya wê bikê ku wê di wan demên ku ew werin de jî ew wan koman bi heman rengê di heman pêvajoyan de derbasbikê û wan bikê weke xwe. Ev jî wê, hertimî wê dîroka rejimên ku ew hena wê, bikê weke dîrokek pevçûnan a di nava xwe de û bi dervî xwe re. Wê ev wê di wê çerçoveyê de wê, weke şêwayekê ku ew bi wê hebûna xwe dijî jî bê.

Di wê rengê de wê, di aslê xwe de wê ji aliyekê din ve jî wê, pirsgirêka keseyetîyê û çandê û hebûna civakî wê hertimî wê bi wê netewa ku ew dihê afirandin re wê hertimî hebê. Li ser vê temenê ku ew diafirênê ku me li jor bahse wê fikir re em, nikarin netewê bi hebûna wê re weke hebûna civakê wê şîrovebikin û wê weke çanda cvakî wê werênina li ser ziman. Di roja me de wê, hemû pirsgirêkên nava sînoran ku wê rejimên roja me wê weke 'pirsgirêkên navxweyî' bi navbikin û wê werênina li ser ziman wê, di wê temenê de wê weke pirsgirêkên ji hebûnî bin bo hemû komên civakî ên ku ew pêşketî na û ankû pêşdikevin û ankû hê jinûkave serê xwe derdixina li dika dîrokê. Pirsgirêka hebûnê wê, xwe di wê rengê û awayê de wê, weke pirsgirêkek hemû netewên roja me wê xwe bide dîyarkirin bê.

Li vir di aslê xwe de em, vê aliyê dikarin bi gelek aliyên din re têkiliya wan dênin û werênina li ser ziman. Lê li vir ku mijar fahmkirina çandê, civakê û keseyetîyê bê wê, ev alî wê weke aliyna bingihînî ên bi pirsgirêk wê xwe bidina dîyarkirin bin. Hemû şîroveyên ku wê, di zankoyên roja me de ku wê li ser van mijaran û mijarên weke werina pêşxistin jî wê, ji rastiya jîyanê wê dûr bin. Wê ji aliyekê ve wê, weke şîroveyna ku wê li ser van aliyan ji aliyê ve wê, binûxûmênin jî bin. Zanist û zanîna wê, di wê rewşê de wê bi gotina 'aqadamisyenîyîyê' wê bi awayekê pirr xirab di vê rengê û awayê de wê werê bikarhanîn û istismarkirin. Di aslê xwe de wê, di vê demê de wê, mirov dikarê li ser wê rewşê re bêjê ku wê di demê de wê biqasê vê demê wê aqil wê li hemberê civakê wê bi vê rengê wê bi awayekê bêwijdan wê newê bikarhanîn.

Hebûna çandê wê dema ku mirov wê werênê li ser ziman wê, di wê awayê de wê, weke ku me, dîsa li jor hanî li ser ziman wê, li hemberî hevdû jî wê bi şîrovekirinê re wê were şîrovekirin, pêşxistin û derxistin li pêş. Wê di wê rengê de wê, gotina 'çandên li dijî hevdû' wê weke gotinaka vê serdema me ya, ku em di wê de dibêjin ku wê pirr zêde wê aqil wê were bikarhanîn bê. Her wusa gotinên weke 'pevçûna nava şariştanana' û hwd wê, bi heman rengê wê weke gotineka vê dema me bê ku ew hatî bi lêvkirin bê ji aliyê kesên weke Samuel Huntington û hwd. Wê di wê çerçoveyê de wê, ev gotin û gotinên weke wê di temenê wan de wê, têgînên bîrdozîkî ên ku ew li hemberî hevdû hatina bi referanskirin jî wê hebê. Ev ku li ser bîrdozîyan re bê û ankû li ser olan re bê wê, bi heman rengê wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman. Li ser têgînên metingerî ku wê dem bi dem û cih bi cih wê werina pêşxistin û bîrdozîyan li

ser serên komên civakî ên civakî jî wê, mirov dikarê di dewama wê de wê weke aliyê din ê sêyem werênê li ser ziman. Di dewaam wê de wê, weke hebûna 'sosyalism û kapitalism', 'oldar û bêol', 'baş û ne baş û hwd ku wê li dijî hevdu wê, bi referansên têgînê wê werina hanîn li ser ziman bê.

Mijar ku hebûna çand, civak û keseyetê bê wê demê em dikarin bêjin ku wê her keseyet wê li gorî çandekê wê pêşkeve û wê xwe perwerde bikê. Li ser wê temenê ku ew hatîya perwerde kirin wê ew ji wê re wê bê weke temenekê çandî jî. Çawa hat perwerde kirin wê bi heman rengê wê, reng û awa bistênê bi keseyetîya xwe ya ku ew wê bistênê. Wê rengêkê dîtina wî ya li dûnyê, mirov, rewş û bûyaran wê pêşkeve. Wê bi nerîna xwe re wê xwediyê hişmendî û aqilê xwe bê. Di dewama wê de wê ew keseyet wê, di nava civakekê de wê bijî û wê xwediyê zimanê wê bê û wê bi hişmendîya wê çanda wê re wê bijî. Wê li gorî wê bijî, bixwe û vexwe û cilûgbergên xwe wê li xwe bikê. Wê li hewirdora xwe wê binerê ku mirov çawa li xwe dikin û xwe bi bedil dikin wê ew jî wê, bi wê re wê xwe bikê weke wê ya ku ew dibînê ku ew dihê jîyîn. Wê gotina ku wê pêşyên me kurdan gotiya 'mirov çavî hevdu dikê' wê, di wê reng û awayê de wê karibê têgînekê wê bide mirov. Mirov li ser nerîna xwe re ew çavî hevdu dikê. Hevdu fahm dikê. Ya ku ew ji hevdu fahmkir wê, ne tenê fahmkirinek bê. Wê ji wê zêdetirî wê, weke dîmenek çandî jî bê ku ew bi wê rengê fahmkirina ku mirov ew fahmkir re bê. Di wê rengê de wê, teybetmendî, xoslet, tevger û rengê ku mirov bi wê dijî wê mirov li wê binerê û wê di wê de wê gelek alî wê ji mirov re rast û ne rast, bi aqil û ne bi aqil û hwd wê werin. Mirov wê di nava wan de wê li gorî wê daraza xwe ya keseyetî a bi aqilî wê, di nava dîtina û nerînen xwe de wê hilbijêrê. Wê bi wê re wê, xwe li gorî wê weke ku wê biadilênê û ankû wê bi hişmendî wê bi bedil bikê. Mirov di nava jîyanê de çandî ku jîyankir wê fêr bibê. Temenê fêrbûn û fahmkirinê wê, bi jîyankirinê re wê hebê. Bi xwandin, dîtina û bihîstinê re wê hebê. Ku mirov mir wê, laşê mirov û bi teybetî jî mejiyê mirov wê dev ji fêrbûna ya bi xwe re wê berdê. Wê bi wê re wê, heta wê demê ku mirov çî fêrkirîya wê, weke çerçoveya fêrkirina bi jîyane wî re bê. Di wê rengî û awayê de wê, di dewama wê de wê, weke aliyekê din mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê fêr û fahmkirin wê, di temenê xwe de wê, xosletên jîyankirinê wê bi hawênê. Di wê rengê û awayê de wê mirov dikarê wê, werênê ser ziman. Mirov ew di jîyane xwe de dîtîya ku ew dihê dînyê, mazin dibê, pîr dibê û piştre dimirê. Piştî ku ew mir wê çî jê were wê ew hertimî wê weke mereqek ku wê mirov re bê. Wê bi hizrên 'piştî mirinê hebûna jîyanê' re wê lêgerîna li wê hertimî wê bikê. Lê heta roja me jî wê, nikaribê xwe bi awayekê ewla bigihênê li bersive wê, ku piştî mirinê jîyan heya û ankû nîn a. Bawerî wê weke aliyekê ku wê, ji aliyê ve wê, bikê ku wê valahiyê bi têgînî dagirê. Lê fahmkirin û bawerî wê ji hevdu cûda bin. Mirov wê nikaribê wan weke hevdu ji temen ve werênê li ser ziman. Bawerî wê regekê fahmkirinê wê li gorî xwe wê di xwe de wê bihawênê. Lê ku ew rengê wê yê fahmkirinê hat

hemberî ya fahmkirina bi aqil wê, weke ku wê, bitaqinê û wê nikaribê bersivê bide. Li hemberî lêpîrsînên aqilî wê, bisernekevê.

Mirov wê piştî ku ew bîaqil bû û pê de wê, xwe bigihênê hişmendiya gîyanê. Wê li ser wê re wê, li wê bihizirê. Wê hebûna gîyanê wê, weke têgîneka ku wê di temenê wê hizirkirina wî de jî bê. Wê bi wê re wê, hebûna gîyanê wê, hertimî wê bi wê bihizirê. Di nava laş û gîyanê de wê, li keseyet û aqil wê, piştê bi cûdahî wê li wê bihizirê. Zerdeşt wê, di dawîya jîyane xwe de wê, pîrsên weke piştî ku mirov mir wê aqil bi laşê me re wê bimirê û ankû wê bi gîyane me re wê bimênê wê bikê. Wê bi wê re wê piştê wê hizrên weke bi rengê gîyan bi aqil a û ankû ne bi aqil a wê, pîrr zêde ew jî wê mejiyê mirovan bi xwe re wê mijul bikin.

Keseyetê ku mirov wê bi serê xwe wê gotinekê li ser wê bêjê wê, heta roja me wê bi têgînên weke civaknasî û derûnî û hwd re wê pîrr zêde wê li wê were hizirkirin û hizir wê werina pêşxistin. Di nava rewşên jîyanê de wê, bertek û tevgerên ku wê keseyet bide nîşandin wê li wê were hizirkirin. Her wusa wê, li pişt bertek û tevgerên ku mirov dide nîşandin û rengên hizirkirinê û hwd re wê, li nîşanakên çandî jî wê li wan wê were lêgerîn. Wê bi wê re wê, têgîna çandê wê weke têgîneka kokî wê were bicihkirin û wê li ser wê re wê, li wê were hizirkirin ku ew 'ji kîjan çandê ya,.' Bi wê re bi bertek û tevgerên mirov û rengê hizirkirina mirov re wê zimanê mirov jî wê weke aliyekê ê ku wê mirov bide naskirin. Bi wê re wê gelek aliyên din jî wê hebin ku mirov wê karibê wê bi wê re wê, werênê li ser ziman bê.

Çand wê ji aliyê civakê ve wê weke rastiya wê hebûna wê ya bi rêzik û rêxistinkirî a bi rêzkarî ku ew li gorî wê bi orf, adet û kevneşopî dijî jî bê. Wê, di wê rengê de wê, ji aliyê ve wê, hebûna civakê û keseyetiyê wê werênê li ser ziman. Ji aliyê keseyetiyê ve jî wê, weke rastîya keseyetiyê a ku ew bi wê û rengê wê pêşketîya bê çand. Fahmkirina bi çandê re wê, weke fahmkirineka dîrokî a pîrr zêde wê kevn bê. Wê dema ku mirov li ser wê re dihizirê wê, dîrokek pîrr zêde demdirêj wê li pêş me xwe bide dîyarkirin. Di nava rengê jîyane civakekê de wê, çand wê, weke rengê jîyane wê bê. Wê civak wê xwediyê zimanê xwe yê ku ew bi wê xwe di nava xwe dihênê li ser ziman bê. Ziman wê temenê pêşketina çandî jî bê. Lê ziman û çand wê, ji aliyekê din ve jî wê, bi aqil û hişmendî wê hevdû bi fahmkirinê re wê temem bikin. Dîroka civakê ku mirov wê werênê li ser ziman wê, mirov nikaribê bêî van aliyên wê werênê li ser ziman. Çand wê, weke lebreûraraka civakî ku wê, di wê de wê kifşbikê ku wê çawa wê bijî û çî û çawa rast a ku ew wê bijî û ankû bi wê bijî jî bê. Wê bi wê re wê kifşbikê. Qalibên çandî bi têgînî ku em di farqê de jî bin û ne di farqê de jî bin wê rengê bertek, tevger û kîrinên me wê bidina dîyarkirin. Di wê rengê wê weke aliyekê şûbjektiv wê, çand wê, bi têgîna xwe re wê, weke temenekê ku mirov li ser wê re ku mirov dijî jî bê.

Çavkanî;

*Habermas, Jürgen(1990); Die nachholende Revolution ("Şoreşa ku ji şûn ve digihijê")

*Habermas, Jürgen(1985); Der philosophische Diskurs der Moderne ("peyva felsefî a hemdem")

*Habermas, Jürgen(1976); Zur Rekonstruktion des histo- rischen Materialismus ("Li ser avakirina metalyalîsma dîrokî")

*Bedlîsî, Şerefxan; Şerefname: Tarîxa Kurdistanê

*Chomsky, Noah (1980); Some Elementary Comments on The Rights of Freedom of Expression:

*Chomsky, Noah(1971);At war with Asia

*Xemgin, Ethem; Dîroka Kurdistanê.

*Zedong, Mao(1943); Some questions about ways of administration

*Zedong, Mao(1938); About the long-time war

*Zedong, Mao (1937);About practice - About the relationship between knowledge and practice, between knowledge and action

*Ocalan, Abdullah(2003); Ji dewleta rahip a Sumer ber bi Şaristaniya Demokratîk

*Ocalan, Abdullah(2004); Parastina gelekî

*Ocalan, Abdullah(2009); Manîfestoya Civaka Demokratîk

*Vindheim, Jan Bojer(2016); Kurdistan stiger fram

*Brauer, Erich(1993); The Jews of Kurdistan

*Folkvord, Erling(2016); Rojava: kurderne i kamp for ei framtid uten Assad, Erdogan og Daesh

*Meiselas, Susan(2008); Kurdistan, University of Chicago Press

Abdusamet Yigit, dawîya adara 2019an, Cizira bota Kurdistan.
